

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η υψηλή στρατηγική της Ελλάδος στο Κυπριακό πρόβλημα από τη δεκαετία του '50 έως σήμερα: πολιτικές και στρατηγικές παράμετροι»

Συντάκτης: Κωνσταντίνος Γάκης (ΑΜ: 1215Μ204)

Επιβλέπων: Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης

Αθήνα, Ιανουάριος 2017

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	ΣΕΛΙΔΕΣ
ΣΥΝΟΨΗ	-
ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ	1-3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	
1.1 Προσδιορισμός και διαμόρφωση της υψηλής στρατηγικής	4-7
1.2 Γεωστρατηγική σημασία και γεωπολιτική υπεραξία της Κύπρου	8-13
1.3 Σύνοψη ανασκόπηση της ιστορίας της Κύπρου	13-14
1.4 Η ελληνική πολιτική στην Κύπρο	14-16
1.5 Ο εθνικισμός και το ενωτικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων	16-18
1.6 Ο βρετανικός παράγοντας	18-20
1.7 Ο τουρκοκυπριακός παράγοντας	20-21
1.8 Συμπεράσματα	22-23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1950-1960	
2.1 Γενικά	24
2.2 Ιστορικό υπόβαθρο	25-42
2.3 Η υψηλή στρατηγική της Ελλάδος	42-59
2.3.1 Διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος	42-46
2.3.2 Πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί	46-50
2.3.3 Τα μέσα της υψηλής στρατηγικής	50-57
2.3.3.1 Ο αγώνας στον ΟΗΕ	50-54
2.3.3.2 Ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ	55-57
2.3.4 Διεθνής και εσωτερική νομιμοποίηση	57-59
2.4 Αξιολόγηση της υψηλής στρατηγικής	59-61
2.5 Συμπεράσματα	61-64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1960-1974	
3.1 Γενικά	65
3.2 Ιστορικό υπόβαθρο	65-84
3.3 Η υψηλή στρατηγική της Ελλάδος	85-100
3.3.1 Διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος	85-92
3.3.1.1 Η πολιτική των ΗΠΑ	85-87
3.3.1.2 Η πολιτική της Βρετανίας	87-89
3.3.1.3 Η πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης	89-90
3.3.1.4 Η πολιτική της Τουρκίας	90-92
3.3.2 Πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί	92-95

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	ΣΕΛΙΔΕΣ
3.3.3 Τα μέσα της υψηλής στρατηγικής	96-99
3.3.4 Διεθνής και εσωτερική νομιμοποίηση	99-100
3.4 Αξιολόγηση της υψηλής στρατηγικής	100-101
3.5 Συμπεράσματα	101-105
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1974 -2016	
4.1 Σύντομο ιστορικό υπόβαθρο	106-113
4.2 Η υψηλή στρατηγική της Ελλάδος	113-123
4.2.1 Διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος	113-116
4.2.2 Πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί	116-119
4.2.3 Τα μέσα της υψηλής στρατηγικής	119-122
4.2.4 Διεθνής και εσωτερική νομιμοποίηση	122-123
4.3 Αξιολόγηση της υψηλής στρατηγικής	123-124
4.4 Συμπεράσματα	124-126
ΕΠΙΜΕΤΡΟ	127-133
ΠΙΝΑΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ	134-135
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	136-140

ΣΥΝΟΨΗ

Η Κύπρος, ως το τρίτο μεγαλύτερο νησί της Μεσογείου, κράτησε την ελληνικότητά της στο διάβα των αιώνων, παρά το γεγονός ότι κατακτήθηκε από διάφορες δυνάμεις, με τελευταίους του Βρετανούς, οι οποίοι από το 1878 - 1960 ασκούσαν την κυριαρχία επί αυτής. Ευρισκόμενη σε σπουδαία γεωστρατηγική θέση και λόγω των γεωπολιτικών εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του '50, αποτελούσε για τους τελευταίους σημαντική βάση εξυπηρέτησης των στρατηγικών συμφερόντων τους.

Για την Ελλάδα, η Κύπρος πέρα από τους «δεσμούς αίματος» με τον πληθυσμό, θεωρείται με γεωστρατηγικούς όρους, ως η γέφυρα που την ενώνει με τη Μέση Ανατολή. Για την Τουρκία, η νήσος λόγω θέσεως βρίσκεται στο μαλακό της υπογάστριο, θεωρούμενη μαζί με το Αιγαίο, ως μέρος της εθνικής της ασφάλειας. Έτσι, σταθερά μετά το 1956 και χρησιμοποιώντας ως «πολιορκητικό κριό» την τουρκική μειονότητα στο νησί, επεδίωξε ουσιαστικά την αναθεώρηση της συνθήκης της Λωζάννης και την ανατροπή του status quo, τόσο στην Κύπρο – το οποίο πέτυχε με την εισβολή του 1974 – όσο και στο Αιγαίο που είναι σε εξέλιξη.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, η Ελλάδα εξέρχονταν από τον Β'ΠΠ και τον εμφύλιο, πλήρως εξαρτώμενη οικονομικά και αμυντικά από τον αμερικανοβρετανικό παράγοντα. Η κυβέρνηση Παπάγου, επέλεξε να διεθνοποιήσει το αίτημα των Κυπρίων για αυτοδιάθεση, το οποίο στην ουσία σήμαινε «Ένωση» με την Ελλάδα. Έτσι, υιοθέτησε μια αναθεωρητική υψηλή στρατηγική αλλαγής του status quo στη νήσο, ερχόμενη όμως αντιμέτωπη με τη Βρετανία και τις ΗΠΑ. Η πρώτη, ως η άμεσα ενδιαφερόμενη, κατάφερε με διπλωματικούς ελιγμούς, αφενός να επιβάλει την Τουρκία ως παράγοντα επίλυσης του προβλήματος και αφετέρου να εξασφαλίσει τα συμφέροντά της στο νησί. Η αποτυχία στον ΟΗΕ, παρά τον ηρωικό ένοπλο αγώνα στην Κύπρο, επέβαλε τον συμβιβασμό με τη μορφή της ανεξαρτησίας, όπως αυτή αποτυπώθηκε με τις θνησιγενείς συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου.

Η περίοδος 1960 – 1974, οδήγησε στην εθνική τραγωδία της εισβολής και κατοχής του 37% του κυπριακού εδάφους από τους Τούρκους, που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Τα παραπάνω, ήταν αποτέλεσμα της επιτυχούς εφαρμογής των διχοτομικών σχεδίων της Τουρκίας, η οποία εκμεταλλεύτηκε τους εσφαλμένους χειρισμούς της ελληνική πλευράς, αλλά και την πολιτική αστάθεια και τη δικτατορία στην Ελλάδα. Έτσι, η εκ νέου αναθεωρητική υψηλή στρατηγική της «Ένωσης» στα μέσα της δεκαετίας, κατέληξε μετά από παλινωδίες και μέσα από μια σειρά τραγικών σφαλμάτων και ενεργειών στα γνωστά τετελεσμένα της εισβολής.

Από το 1974, η Κυπριακή Δημοκρατία, πορεύεται ως μια διαιρεμένη χώρα, έχουσα πλέον τον πρώτο λόγο στη διαμόρφωση της πολιτικής και στρατηγικής της. Η ελληνική στρατηγική έγκειται στην ανατροπή των τετελεσμένων της εισβολής και στην επιστροφή του status quo ante. Όμως και πάλι, προτιμήθηκε ως μέσο επίτευξης της, η διεθνοποίηση του θέματος στον ΟΗΕ και οι διακοινοτικές συνομιλίες. Τα παραπάνω, αποδείχθηκαν για ακόμα μία φορά ανεπαρκή, αφού διεξάγονται από μειονεκτική θέση, όπως αυτή διαμορφώνεται από την ισχύ του αντιπάλου και την ύπαρξη των στρατευμάτων κατοχής στην Κύπρο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«ο ισχυρός επιβάλλει ότι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύνατος υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του»

Θουκυδίδου Ιστορία, Ε 89

«περισσότερο φοβούμαι τα δικά μας σφάλματα, παρά τα σχέδια του εχθρού»

Θουκυδίδου Ιστορία, Α 144

Τα παραπάνω αποσπάσματα από την ιστορία του Θουκυδίδη, του πατέρα του πολιτικού ρεαλισμού, αποδίδουν κατά τον καλύτερο τρόπο την ουσία των θεμάτων που πραγματεύεται η παρούσα εργασία.

Το πρώτο, μας διδάσκει ότι στις διεθνείς σχέσεις δεν παίζει τόσο πολύ ρόλο το δίκαιο και η ηθική, αλλά η ισχύς των κρατών. Στο άναρχο διεθνές σύστημα, τα νομικά επιχειρήματα έχουν αξία μόνο όταν εκείνοι που τα επικαλούνται είναι περίπου ισόπαλοι σε δύναμη. Ειδάλλως, ισχύει ο νόμος του ισχυρότερου.

Το δεύτερο, μας κάνει να αναρωτηθούμε για πιο λόγο διεπράχθησαν τόσα λάθη από την ελληνική πλευρά στην εθνική υπόθεση και εάν θα μπορούσαν κάποια από αυτά να αποφευχθούν. Η ιστορία του Κυπριακού από το 1950 και μετά, είναι γεμάτη από λάθη, παραλείψεις, ηγετική ανικανότητα, κακή εκτίμηση της πραγματικότητας, εγωισμούς και εγκληματικές ενέργειες, όπως το πραξικόπημα του 1974. Σίγουρα έγιναν και θετικά πράγματα. Τα γεγονότα πρέπει να κρίνονται στις ιστορικές τους συνθήκες. Μελετώντας όμως τα αποτελέσματα, μπορούμε να πούμε ότι οι θετικές ενέργειες στο πλείστο των περιπτώσεων έγιναν για τη διαχείριση αρνητικών συνεπειών και καταστάσεων.

Το Κυπριακό, είναι στο επίκεντρο της ελληνικής εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής για πάνω από μισό αιώνα. Η σημασία του ξεπερνά κατά πολύ αυτή άλλων σημαντικών ζητημάτων της ελληνικής ιστορίας. Η Τουρκία εκμεταλλευόμενη στο Κυπριακό την ισχύ της, αλλά και τα λάθη και τις αδυναμίες της ελληνικής πλευράς, κατάφερε να επιβάλλει την πολιτική της και να δημιουργήσει τα σημερινά τετελεσμένα. Στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου και του ΟΗΕ, το Κυπριακό αποτελεί μια κραυγαλέα και χαρακτηριστική περίπτωση αποτυχίας και των δύο.

Μελετώντας κανείς την πλούσια βιβλιογραφία για το θέμα που πραγματεύεται η παρούσα, δηλαδή την «υψηλή στρατηγική της Ελλάδος στο Κυπριακό πρόβλημα από τη δεκαετία του '50 μέχρι σήμερα», διαπιστώνει μετά λύπης ότι ουσιαστικά τέτοια στρατηγική, υπό την έννοια του καθορισμού των μακροπρόθεσμων πολιτικών στόχων και τη χρήση των μέσων για την επίτευξή τους, δεν υπήρξε ποτέ. Δεν υπήρξε δηλαδή από ελληνικής πλευράς, μια συνεπής και αξιόπιστη στρατηγική για το εθνικό θέμα, η οποία να έχει μακροπρόθεσμους ορίζοντες υλοποίησης, απαλλαγμένη από κυβερνητικές μεταβολές, λαϊκισμούς, αντιλήψεις, ιδεολογίες, εσωτερικές και εξωτερικές πιέσεις. Παρόλα αυτά, για τις ανάγκες σύνταξης και κατανόησης της εργασίας, θα γίνεται αναφορά στα κεφάλαια που ακολουθούν στην υψηλή στρατηγική των εμπλεκόμενων χωρών και ιδιαίτερα της Ελλάδος, σε διάφορες χρονικές περιόδους, από το 1950 μέχρι και σήμερα.

Η μεθοδολογία συγγραφής της παρούσας, συνίσταται στην παρουσίαση των παραμέτρων της υψηλής στρατηγικής της Ελλάδας, μέσα από το χρονικό διαχωρισμό των διαφόρων φάσεων που μπορούν να γίνουν διακριτές, με βάση τα κυριότερα ιστορικά γεγονότα. Αρχικά γίνεται μια συνοπτική αναφορά στα στοιχεία που συνθέτουν τη θεωρία της στρατηγικής, τη γεωπολιτική υπεραξία της Κύπρου και το ιστορικό υπόβαθρο μέχρι το 1950. Το τελευταίο αναλύεται ξεχωριστά για κάθε ένα πρωταγωνιστή. Κατόπιν, σε κάθε φάση, γίνεται αρχικά μια κατά το δυνατόν σύντομη παρουσίαση του ιστορικού υπόβαθρου, δεδομένου και του όγκου της μελέτης. Στη συνέχεια και με βάση τα εκτεθέντα σε αυτό (ιστορικό υπόβαθρο), αναλύονται οι παράγοντες που συνετέλεσαν στη διαμόρφωση της υψηλής στρατηγικής της χώρας, όπως η διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος, οι πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί, τα μέσα – συντελεστές ισχύος που χρησιμοποιήθηκαν και η εσωτερική – εξωτερική νομιμοποίηση, για να κλείσει με

την αξιολόγηση και την εξαγωγή συμπερασμάτων. Τέλος, στο επίμετρο παρουσιάζονται τα σημαντικότερα γεγονότα και οι τελευταίες εξελίξεις στο θέμα. Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι, τα ανωτέρω παρατίθενται με την κατά το δυνατόν αποφυγή παράθεσης προσωπικών κρίσεων και αντιλήψεων, πέραν αυτών που αναγράφονται στο υλικό της βιβλιογραφίας.

Τελευταίο αλλά όχι έλασσον: δόθηκε επί τούτου μεγαλύτερη σημασία στις δύο πρώτες φάσεις της πορείας του Κυπριακού, κάτι το οποίο γίνεται αντιληπτό από την λεπτομερή παράθεση και τον όγκο των στοιχείων, διότι κρίθηκε ότι ήταν αυτές που επηρέασαν καθοριστικά την πορεία του προβλήματος και στις οποίες η ελληνική στρατηγική έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο.

ΣΚΟΠΟΣ

Η εξέταση των στρατηγικών και πολιτικών παραμέτρων που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της υψηλής στρατηγικής της Ελλάδος στο Κυπριακό πρόβλημα κατά το χρονικό διάστημα από τη δεκαετία του 1950 μέχρι και τη σημερινή εποχή, καθώς και η συγκριτική ανάλυση των διαφόρων φάσεων του προβλήματος υπό την επίδραση των παραγόντων που επηρέασαν την πορεία του. Επίσης η εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων από την υψηλή στρατηγική που εφαρμόστηκε, απαλλαγμένων κατά το δυνατό από προσωπικές κρίσεις και εικασίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1.1 Προσδιορισμός και διαμόρφωση της υψηλής στρατηγικής

Πριν προχωρήσουμε στην εξέταση του θέματος, δηλαδή πως διαμορφώθηκε η υψηλή στρατηγική της Ελλάδος από τη δεκαετία του '50 μέχρι τις μέρες μας, πάνω στο μεγάλο εθνικό θέμα του Κυπριακού, κρίνεται σκόπιμο να παρουσιασθούν σε γενικές γραμμές τα βασικά χαρακτηριστικά και το περιεχόμενο της έννοιας της υψηλής στρατηγικής.

Έτσι, «στρατηγική είναι η σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Με άλλα λόγια, η στρατηγική συνίσταται στο τρίπτυχο «μέσα – σκοποί – αντίπαλος».¹ Η υψηλή στρατηγική είναι η χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων που μπορεί να χρησιμοποιήσει ένα κράτος (οικονομικά, στρατιωτικά, διπλωματικά κλπ), προκειμένου να πετύχει τους μακροπρόθεσμους πολιτικούς του στόχους.² Επομένως, η λειτουργία της υψηλής στρατηγικής συνίσταται στον συντονισμό και στην κατεύθυνση όλων των συντελεστών ισχύος ενός κράτους προς την επίτευξη των πολιτικών στόχων, τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και σε περίοδο πολέμου.

Για να μπορέσουν οι δρώντες του διεθνούς συστήματος να επιβιώσουν στο άναρχο και γεμάτο ανασφάλεια διεθνές περιβάλλον, όπου πάντα υπάρχει ο κίνδυνος και η απειλή της χρήσης βίας, βασίζονται στις παρακάτω διαχρονικές αρχέτυπες στρατηγικές:³

¹ Κ. Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2008), σελ. 44

² Α. Πλατιάς, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2000), σελ. 84

³ Χ. Παπασωτηρίου, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική: 6^{ος} -11^{ος} αιώνας*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2011), σελ. 22-33

α. **Στρατηγική της στρατιωτικής ανάσχεσης – επέκτασης:** Βασικό της χαρακτηριστικό είναι η απειλή ή χρήση της ένοπλης βίας. Η ένοπλη ισχύς χρησιμοποιείται για να αποτρέψει ή αποκρούσει μια επίθεση μέσω της άμυνας. Επίσης, χρησιμοποιείται από τον δρώντα, για να επιβληθεί σε όσους τον απειλούν είτε με διεξαγωγή επεκτατικού πολέμου, είτε μέσω του εξαναγκασμού του αντιπάλου.

β. **Στρατηγική των συμμαχιών:** Βασικό της χαρακτηριστικό είναι η συμμαχία που επιτυγχάνεται μεταξύ των δρώντων για την αντιμετώπιση, είτε μιας κοινής απειλής, είτε για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού και συμφέροντος.

γ. **Στρατηγική των εξισορροπήσεων:** Με την εν λόγω στρατηγική, ο δρών εξουδετερώνει τις παρουσιαζόμενες απειλές με χαμηλό κόστος για τον ίδιο, κυρίως με τη χρήση της διπλωματίας και την εξασφάλιση ισορροπιών μεταξύ των άλλων δρώντων, ώστε ο αντίπαλος να μη μπορέσει να εστιάσει την προσπάθειά του εναντίον του.

δ. **Στρατηγική του κατευνασμού:** Στο πλαίσιο της εν λόγω στρατηγικής, ο δρών προσπαθεί να μειώσει και να αμβλύνει μια απειλή ή σύγκρουση, προχωρώντας σε μονομερείς ή αμοιβαίες προσαρμογές ή/και παραχωρήσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτυχίας της εν λόγω στρατηγικής, αποτελεί η στρατηγική κατευνασμού του Χίτλερ, από τη Μ. Βρετανία, πριν την έκρηξη του Β΄ΠΠ.

Θα πρέπει επίσης να τονισθεί, ότι πολύ σπάνια ένας διεθνής δρών, χρησιμοποιεί μόνο μία από τις παραπάνω αρχέτυπες στρατηγικές. Συνήθως, η υψηλή στρατηγική των διεθνών δρώντων διαμορφώνεται με βάση ένα συνδυασμό των προαναφερθέντων τεσσάρων ιδεατών τύπων (π.χ συνδυασμός της στρατιωτικής ανάσχεσης - επέκτασης με συμμαχίες ή εξισορροπήσεις κλπ).

Συναφώς, για να μπορεί να χαρακτηριστεί ως επιτυχημένος ένας σχεδιασμός στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής, πρέπει να καλύπτει τα παρακάτω:⁴

⁴ Α. Πλατιάς, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2000), σελ. 84,85

α. **Διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος**, ώστε να προσδιορισθούν οι απειλές και οι κίνδυνοι, πραγματικοί ή δυνητικοί, κατά της εθνικής ασφάλειας, καθώς και οι διάφοροι περιορισμοί. Σημαντικό είναι επίσης να εντοπισθούν και αξιοποιηθούν στον βέλτιστο βαθμό οι αναφυόμενες ευκαιρίες. Ως εκ τούτου πρέπει η υψηλή στρατηγική να εναρμονίζεται με τις συνθήκες και τις γεωπολιτικές πραγματικότητες, απότοκες του διεθνούς καταμερισμού ισχύος.

β. **Καθορισμός των πολιτικών στόχων**, (κατηγοριοποίηση-ιεράρχηση) που θα επιδιώξει η υψηλή στρατηγική, με γνώμονα τις προαναφερθείσες απειλές, κινδύνους και ευκαιρίες, αλλά και τα διαθέσιμα μέσα προς επίτευξη των στόχων. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δίνεται στην έκταση αυτών των στόχων, δεδομένου ότι τα μέσα δεν είναι απεριόριστα και ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος της υπερεξάπλωσης (*overextension*). Όταν οι στόχοι που τίθενται υπερβαίνουν τα διαθέσιμα μέσα, τότε η στρατηγική κινδυνεύει με αποτυχία και κατάρρευση.

γ. **Καθορισμός του αποτελεσματικότερου συνδυασμού μέσων (συντελεστών ισχύος)**, για την επίτευξη των τεθέντων πολιτικών στόχων. Τα μέσα πρέπει να είναι σύμφωνα και εναρμονισμένα με τους στόχους, προς αποφυγή σπατάλης πόρων και προσπάθειας, επί τη βάση ορθολογικής εκτίμησης της σχέσης κόστους – οφέλους.

δ. **Εσωτερική και εξωτερική νομιμοποίηση**, δηλαδή διαμόρφωση της «εικόνας» της υψηλής στρατηγικής. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η κοινωνία θα πρέπει να την υποστηρίζει ενεργά, οι κρατικές δομές να εργάζονται προς τον κοινό σκοπό και να τυγχάνει νομιμοποίησης στο εξωτερικό. Πρέπει με άλλα λόγια να είναι αποδεκτή τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό.

Τέλος, η αποτελεσματικότητα μιας υψηλής στρατηγικής θα πρέπει να αξιολογείται υπό το πρίσμα πέντε κριτηρίων αξιολόγησης, με διαχρονική εφαρμογή και αξία, όπως παρακάτω:⁵

⁵ Χ. Παπασωτηρίου, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική: 6^{ος} -11^{ος} αιώνας*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2011), σελ.33-35 και Α. G. Platias, C. Koliopoulos, *Thucydides on Strategy: Athenian and Spartan Grand*

α. **Καταλληλότητα.** Αφορά στο βαθμό που η υψηλή στρατηγική είναι προσαρμοσμένη στις εξελίξεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό πολιτικό περιβάλλον. Κατά πόσο δηλαδή συνάδει με τις απειλές και τους κινδύνους του διεθνούς περιβάλλοντος και κατά πόσο εκμεταλλεύεται προς όφελος της χώρας, τις ευκαιρίες, τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, αλλά και τις αδυναμίες των αντιπάλων.

β. **Εσωτερική συνοχή.** Αφορά στην εσωτερική συνέργεια των διαστάσεων και των μέσων της υψηλής στρατηγικής και κατά πόσο αυτά αλληλοϋποστηρίζονται ή αλληλοϋπονομεύονται.

γ. **Αποδοτικότητα.** Αναφέρεται στο κατά πόσο τα μέσα της στρατηγικής υποστηρίζουν και προωθούν τους πολιτικούς της σκοπούς, με την πιο οικονομική χρήση των διαθέσιμων πόρων. Δηλαδή σε ποιο βαθμό η υψηλή στρατηγική επιτυγχάνει την βέλτιστη αναλογία στη σχέση κόστους – οφέλους.

δ. **Συσχετισμός ικανοτήτων και στόχων.** Αναφέρεται στη στρατηγική σύζευξη μέσων και στόχων. Δηλαδή οι πολιτικοί στόχοι να μην υπερβαίνουν τα διατιθέμενα μέσα και τις ικανότητες της χώρας. Εδώ υποκρύπτεται πολλές φορές ο κίνδυνος της υπερεπέκτασης (*overextension*).

ε. **Αντοχή σε σφάλματα.** Αναφέρεται στο βαθμό τρωτότητας, δηλαδή στο κατά πόσο η υψηλή στρατηγική μπορεί να αποτρέψει ή να απορροφήσει τις αρνητικές συνέπειες των σφαλμάτων, τριβών και κακοτυχιών, χωρίς να προκαλέσει απαγορευτικό κόστος σε αυτόν που την σχεδιάζει και εφαρμόζει.

1.2 Γεωστρατηγική σημασία και γεωπολιτική υπεραξία της Κύπρου

Λαμβάνοντας ως βάση σκέψης τον κλασικό ρεαλισμό, όπως αυτός εκφράστηκε από τον Θουκυδίδη, εδώ και 2.500 χρόνια περίπου, τα κράτη έχουν συμφέροντα, ενώ βασική τους υποχρέωση είναι η εξυπηρέτηση αυτών, ανεξαρτήτως εάν αυτά θεωρούνται δίκαια ή άδικα, ηθικά ή ανήθικα και αν αντανakλούν σε διαχρονικές ή ευκαιριακές φιλίες και συμπάθειες. Στα πλαίσια λοιπόν του αδυσώπητου ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών στη διεθνή σκακιέρα, με σκοπό την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους, ένας από τους παράγοντες που παίζει καθοριστικό ρόλο στις εξελίξεις και στη διαμόρφωση του ιστορικού γίνεσθαι είναι η γεωπολιτική υπεραξία μιας χώρας. Η γεωπολιτική ως έννοια, συνδυάζει βασικά την αντικειμενική γεωγραφική θέση μιας χώρας ή περιοχής με την πολιτική κατάσταση που επικρατεί εντός αυτής αλλά και στην ευρύτερη περιοχή, καθώς και με την οικονομική, πολιτιστική, κοινωνική και θεσμική σταθερότητα που προβάλλει αυτή η χώρα τόσο στο εσωτερικό της, όσο κυρίως στο εξωτερικό.⁶

Κατά συνέπεια η γεωπολιτική έχει να κάνει κατά κύριο λόγο με τις προσλαμβάνουσες των τρίτων χωρών αναφορικά με μια συγκεκριμένη χώρα, πάντοτε στη βάση των ιστορικών και πολιτικών εξελίξεων σε διάφορες χρονικές περιόδους, καθώς και των συμφερόντων που αυτές οι χώρες στοχεύουν να εξυπηρετήσουν (οικονομικά, πολιτικά, γεωστρατηγικά κλπ).⁷ Έτσι η γεωπολιτική εικόνα μιας χώρας και κατ' επέκταση η γεωπολιτική της υπεραξία, εμφανίζεται σε σχέση με άλλες ως ενισχυμένη ή αποδυναμωμένη αναλόγως των οικονομικών, τεχνολογικών και εν γένει των διεθνοπολιτικών μεταβολών και ανακατατάξεων, σε τοπικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Προς επίρρωση των ανωτέρω, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Σαουδικής Αραβίας, της οποίας η γεωπολιτική υπεραξία μέχρι το πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα ήταν ασήμαντη, για να εκτοξευτεί στη συνέχεια λόγω της ανακάλυψης και εκμετάλλευσης των μεγάλων κοιτασμάτων πετρελαίου. Επίσης, η Τουρκία, της

⁶ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική Θεωρία και Πράξη: Κύπρος, τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 2016), σελ.70

⁷ Στο ίδιο, σελ. 71

οποίας η γεωπολιτική υπεραξία αναβαθμίστηκε με την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, λόγω της γεινιάσής της με τη Σοβιετική Ένωση.

Είς ότι αφορά στην Κύπρο, αυτή όπως θα καταδειχθεί παρακάτω, αποτελούσε μια περίπτωση διαχρονικής επίδειξης ενδιαφέροντος από τις δυνάμεις που επεδίωκαν να έχουν ρόλο στο διεθνές γίνεσθαι. Η γεωπολιτική της υπεραξία, πέραν του ότι ήταν σταθερή σε γενικές γραμμές στο πέρασμα του χρόνου και της ιστορίας, με περιόδους ανόδου και καθόδου αναλόγως των διεθνών εξελίξεων, αυξήθηκε σημαντικά κατά τους τελευταίους δύο αιώνες, λόγω της εκτόξευσης των διεθνών εμπορικών συναλλαγών, της κατασκευής της διώρυγας του Σουέζ, της ανακάλυψης των ενεργειακών αποθεμάτων στη Μέση Ανατολή και της ίδρυσης του κράτους του Ισραήλ, που προκάλεσε εντάσεις και συγκρούσεις στην περιοχή.

Επιπροσθέτως, ευρισκόμενη στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων, της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής, έχοντας άριστες σχέσεις τόσο με τις χώρες της Δύσης όσο και με την Ανατολή, συνδεδεμένη πολιτισμικά και γεωπολιτικά με την Ελλάδα και γεωγραφικά με την Τουρκία και τέλος όντας από το 2004 μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γίνεται εύκολα αντιληπτή η γεωπολιτική της υπεραξία, ως πυλώνας σταθερότητας και προαγωγής των αξιών του δυτικού πολιτισμού, στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.⁸

Ως γεωγραφικός χώρος, η Κύπρος με εμβαδόν 9.251 τετρ. χλμ. είναι μετά τη Σικελία και τη Σαρδηνία το τρίτο σε μέγεθος νησί της Μεσογείου, το οποίο δεσπόζει στο βορειοανατολικό της τμήμα. Η στρατηγική της σημασία γίνεται αμέσως εμφανής, εάν λάβει κανείς υπόψη τις αποστάσεις της Κύπρου από κάποια κομβικά και ενδιαφέροντα σημεία στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Έτσι, απέχει 42 μίλια (68 χλμ) από την Τουρκία, 64 μίλια (103 χλμ) από τη Συρία, 130 μίλια (209 χλμ) από το Ισραήλ, 240 μίλια (386 χλμ) από την Αίγυπτο και τη Διώρυγα του Σουέζ και 245 μίλια (394 χλμ) από τη Ρόδο.⁹

Η γεωγραφική θέση της Κύπρου, όπως προαναφέρθηκε, την κατέστησε διαμέσου των αιώνων, ποθητό απόκτημα κάθε δύναμης, που θέλησε να εξουσιάζει ή

⁸ Στο ίδιο σελ. 73

⁹ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 121

να κυριαρχεί στην περιοχή και να ελέγχει σημαντικούς εμπορικούς δρόμους. Επιπροσθέτως, διάφοροι πολιτικοί και άλλοι αναλυτές προσδίδουν στην περιοχή, αυξανόμενη στρατηγική σημασία, επειδή βρίσκεται στην κορυφή δύο νοητών ζωτικών γεωστρατηγικών τριγώνων. Ενός προς τα βόρεια και βορειοανατολικά, συνδέοντας την ίδια με την Μαύρη Θάλασσα και την Κασπία, και ενός προς τα νότια και τα νοτιοανατολικά, με τις άλλες δύο γωνίες του τριγώνου να αποτελούν, η Μέση Ανατολή και ο Περσικός Κόλπος.

Επίσης, η Ανατολική Μεσόγειος, όπου δεσπόζει η Κύπρος, αποτελεί το επίκεντρο υφιστάμενων αλλά και σχεδιαζόμενων ενεργειακών δρομολογίων, το σημείο επαφής Ανατολής και Δύσης, του οικονομικού βορρά και νότου, καθώς και τριών μεγάλων θρησκειών, του Χριστιανισμού, του Ισλάμ και του Ιουδαϊσμού.¹⁰

Ειδικότερα, η γεωπολιτική κατάσταση στη σύγχρονη εποχή, όπως αυτή αξιολογείται από τη μοναδική υπερδύναμη τις ΗΠΑ, έχει τα εξής χαρακτηριστικά:¹¹

α. Η Κύπρος ελέγχει την περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου, στην οποία καταλήγουν ή πρόκειται να καταλήξουν πετρελαιοαγωγοί μεγάλης οικονομικής και γεωστρατηγικής σημασίας (π.χ. Μοσούλης – Κιρκούκ – λιμάνι Αλεξανδρέττας, Μπακού - Τσεϊχάν, Λατάκειας, κλπ).

β. Επίσης, ελέγχει τη διώρυγα του Σουέζ, το μοναδικό δηλαδή σημείο στη Μεσόγειο από το οποίο διέρχονται οι γραμμές επικοινωνιών και ειδικότερα οι διαδρομές μεταφοράς πετρελαίου από τον Περσικό Κόλπο προς τις δυτικές χώρες.

γ. Ο εναέριος χώρος που βρίσκεται ανάμεσα στις νοτιοανατολικές ακτές της Κύπρου και τις ακτές της Συρίας, πλάτους περίπου 100 χλμ, μπορεί να ελεγχθεί απολύτως από αεροπορικές δυνάμεις που εδρεύουν στη μεγαλόνησο, και

δ. Η θαλάσσια ζώνη μεταξύ του 35^{ου} και 36^{ου} παραλλήλου, οριζόμενη στο ανατολικό της άκρο από την Κύπρο, στο κέντρο από την Κρήτη και τη Μάλτα

¹⁰ Α. Θεοφάνους, *Ευρωπαϊκή Κύπρος: Δυνατότητες - προοπτικές – προβλήματα*, (Αθήνα: ΙΑΑ, 2000), σελ.39

¹¹ Ι. Μάζης, *Γεωπολιτική προσέγγιση για ένα νέο Ελληνικό Αμυντικό Δόγμα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2006), σελ.49-53

και από το Γιβραλτάρ στα δυτικά, αποτελεί ένα χώρο υψηλής γεωστρατηγικής αξίας, τόσο για τη Δύση όσο και για τις χώρες της Νοτιοανατολικής Μεσογείου και του Μαγκρέμπ. Δια μέσου της εν λόγω ζώνης, διακινείται το μεγαλύτερο μέρος των ενεργειακών πόρων του Περσικού Κόλπου και της Κασπίας στον Ατλαντικό.

Αναφορικά με την αξία της Κύπρου, ως στρατηγικού - στρατιωτικού χώρου, είναι σημαντικό να τονισθεί ότι αυτή αποτιμάτο αναλόγως και των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούσαν στην ευρύτερη περιοχή (πχ δεκαετία του 1950, κρίση στο Σουέζ, Ψυχρός Πόλεμος κλπ). Αναφορικά με το πώς έβλεπαν οι «βασικοί παίκτες» το ρόλο της Κύπρου στην εξυπηρέτηση των εθνικών τους συμφερόντων, σε κάθε εξεταζόμενη χρονική περίοδο, θα γίνει λεπτομερής αναφορά στα επιμέρους κεφάλαια. Γενικά όμως, υπάρχει μια δόση υπερβολής και υπερεκτίμησης της αξίας του νησιού ως στρατηγικού - στρατιωτικού χώρου και ως βάσης εξόρμησης, για να επιβάλει μια δύναμη τα συμφέροντα ή την κυριαρχία της στην περιοχή. Και αυτό έχει να κάνει τόσο με την μικρή της έκταση, όσο και με τη μορφολογία του εδάφους και των παραλίων της, την ακαταλληλότητα των λιμένων, αλλά και την τρωτότητα της, λόγω της μικρής απόστασης που τη χωρίζει από τις γειτονικές χώρες.

Όλα τα παραπάνω, την καθιστούν αρκετά ευάλωτη για να αποτελέσει βάση επιθετικών επιχειρήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι κατά το παρελθόν, εκτός από κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις, ουδέποτε υπήρξε κύριο ορμητήριο ή βάση για τη διεξαγωγή μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεων, αλλά ένας χώρος υποβοηθητικός και υποστηρικτικός στα σχέδια της εκάστοτε επικρατούσας δύναμης στην περιοχή, με έμμεση στρατιωτική και στρατηγική σπουδαιότητα.¹² Τα παραπάνω υποστήριξε και ο Στρατηγός Γ. Γρίβας με άρθρο του στην εφημερίδα Εστία, στις 17 Φεβ 1954, πριν την έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ, αλλά και στο βιβλίο του Αλέξη Κύρου, «Ελληνική Εξωτερική Πολιτική», (Αθήνα, Εστία, 1955, σελ 407-417).¹³

¹²Α. Αριστοτέλους, *Διαχρονικοί Στρατηγικοί Παράγοντες στο Κυπριακό*, (Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, 1998), σελ. 74, 75

¹³Στο ίδιο, σελ. 77-78 και Παράρτημα Ι, σελ. 121

Αναφορικά με την Ελλάδα, η Κύπρος αποτελεί το άκρο του άξονα που συνδέει το Αιγαίο με την Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Ουσιαστικά η Μεγαλόνησος αποτελεί τη γέφυρά της στη Μέση Ανατολή. Σε περίπτωση απώλειας της Κύπρου, χάνεται κάθε πρόσβαση της Ελλάδος εκεί, ενώ αποδυναμώνεται σημαντικά και η άμυνά της στο Αιγαίο. Αυτονόητη είναι η σημασία της για τα συμφέροντα του ελληνισμού, αναφορικά με την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών (ΑΟΖ, Υφαλοκρηπίδα), αφού μαζί με τα νησιά του Αιγαίου και ιδιαίτερα του συμπλέγματος της Μεγίστης, διαμορφώνουν μια σχεδόν ενιαία ζώνη, περιορίζοντας αισθητά την αντίστοιχη τουρκική.

Από την πλευρά της Τουρκίας, η Κύπρος λόγω του ότι βρίσκεται στο μαλακό υπογάστριο της, αποτελεί μέρος της εθνικής της ασφάλειας. Πρόκειται ουσιαστικά για τη θεωρία της περικύκλωσης, θεμελιωτής της οποίας υπήρξε ο Κεμάλ Ατατούρκ.¹⁴ Τα ανωτέρω διατυπώθηκαν ξεκάθαρα τόσο σε συνέντευξη του τέως Τούρκου πρωθυπουργού Μπουλέντ Ετζεβίτ,¹⁵ αλλά και στην ομώνυμη έκθεση του Τούρκου συνταγματολόγου **Νιχάτ Ερίμ** (υπό τον τίτλο «Recapture Cyprus», γνωστή και ως «**Πέντε Σημείων**»),¹⁶ συμβούλου του Α. Μεντερές, το 1956, «...Στην ασφάλεια της περιοχής που θα παραχωρηθεί στους Έλληνες της Κύπρου θα πρέπει να συμμετάσχει και η Τουρκία, καθότι θα σχετίζεται προς την ασφάλεια της Τουρκίας και της Εγγύς Ανατολής. Το αυτό δικαίωμα δεν είναι δυνατόν να το ζητήσει η Ελλάδα, για την τουρκική περιοχή, διότι η νήσος απέχει της Ανατολίας 45 μίλια, ενώ του Πειραιά 600».¹⁷

Τελευταίο αλλά όχι έλασσον: όπως θα καταδειχθεί στα επόμενα κεφάλαια, και ιδιαίτερα με τα γεγονότα της τουρκικής εισβολής το 1974, τόσο η Κύπρος όσο και η Ελλάδα δεν κατάφεραν να αξιοποιήσουν στο έπακρο και να εκμεταλλευθούν τη θέση και τη γεωπολιτική υπεραξία της Νήσου, όπως περιγράφηκε ανωτέρω. Αντιθέτως, με τα εγκληματικά λάθη, τις παραλείψεις, την ανικανότητα της ηγεσίας, την αδυναμία ορθής διάγνωσης του διεθνούς περιβάλλοντος και για πολλούς άλλους λόγους, επέτρεψαν στους ανταγωνιστές να αξιοποιήσουν τις

¹⁴ Κ. Χατζηαντωνίου, *Δυνατότητες και περιορισμοί για την ανάπτυξη της αμυντικής ικανότητας της Κύπρου*, (Αθήνα: ΙΑΑ, 2000), σελ. 43

¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 43

¹⁶ Κ. Ν. Χατζηκωστής, *Έξι Προεδρικά Πορτραίτα*, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Γερμανός, 2015, σελ.41

¹⁷ Στο ίδιο, σελ. 293

παρουσιάζόμενες ιστορικές ευκαιρίες προς όφελος και εξυπηρέτηση των εθνικών τους συμφερόντων (βλ. Τουρκία).

1.3 Σύντομη ανασκόπηση της ιστορίας της Κύπρου

Η Κύπρος στο διάβα της Ιστορίας, εποικίσθηκε και κατακτήθηκε, λόγω της στρατηγικής της σημασίας, από πολλούς λαούς. Από τους Αχαιοούς (ύστερη Εποχή του Χαλκού, πιθανόν 1250-1200 π.Χ.) μέχρι τους Ασσύριους και τους Πέρσες τον 6^ο αιώνα, από την κυριαρχία των οποίων απαλλάχθηκε την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ακολούθησε το 58 π.Χ. η ρωμαϊκή κυριαρχία, ενώ από το 330 έως το 1191 μ.Χ. η Κύπρος ήταν επαρχία της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Μετά την κατάκτησή της από τον Ριχάρδο τον Λεοντόκαρδο και την πώλησή της στον Γκυ Λουζινιάν, ακολούθησε η ίδρυση ενός γαλλικού βασιλείου, υπό τον ομώνυμο οίκο, από το 1192 έως το 1489. Ακολούθησε η περίοδος της Ενετοκρατίας από το 1489 μέχρι το 1571 και η οθωμανική κατοχή για 307 έτη, μέχρι το 1878.¹⁸

Την οθωμανική περίοδο διαδέχθηκε η «Αγγλοκρατία», από το 1878 μέχρι το 1960, οπότε για πρώτη φορά στην ιστορία της η Κύπρος έγινε ανεξάρτητο κράτος.¹⁹ Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, μετά την ήττα της από την Ρωσία στον «Μεγάλο πόλεμο της Ανατολής», το 1877-1878, αναγκάστηκε να εκχωρήσει την κατοχή και τη διοίκηση της Κύπρου στην Μεγάλη Βρετανία, έναντι μιας ετήσιας αποζημίωσης προς τον Σουλτάνο, ως αντάλλαγμα για την υποστήριξη των τουρκικών θέσεων στο Συνέδριο του Βερολίνου. Η ενέργεια αυτή της Μ. Βρετανίας είχε πρωτίστως να κάνει με την εξυπηρέτηση των στρατηγικών της συμφερόντων, αναφορικά με την ασφάλεια των εμπορικών οδών της Αυτοκρατορίας προς τις Ινδίες, διαβλέποντας στην Κύπρο ένα σημαντικό γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό εμπορικό κόμβο .

Μέχρι το 1914, η Οθωμανική Αυτοκρατορία παρέμεινε ο τυπικός κυρίαρχος του νησιού. Όταν τη συγκεκριμένη χρονιά η Μ. Βρετανία της κήρυξε τον πόλεμο, προσάρτησε την Κύπρο στον βρετανικό θρόνο. Η εν λόγω πράξη, αναγνωρίσθηκε

¹⁸ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 121-122

¹⁹ Α. Ηρακλείδης, *Κυπριακό πρόβλημα 1947 – 2004*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2006), σελ. 74

από την Τουρκία, με το άρθρο 20 της Συνθήκης της Λωζάννης,²⁰ ενώ το 1925, η Κύπρος ανακηρύχθηκε και επισήμως αποικία του στέμματος.

Παρά τους πολλούς κατακτητές που γνώρισε το νησί, ο ελληνικός του χαρακτήρας διατηρήθηκε. Οι Έλληνες της Κύπρου αποτελούντες την συντριπτική πλειοψηφία του νησιού, ανέκαθεν προσέβλεπαν στην ένωση με την Ελλάδα. Το 1881, το 75% των κατοίκων ήταν Έλληνες, ενώ την περίοδο μετά το 1950, οι Έλληνες αποτελούσαν το 78% των κατοίκων. Από την άλλη πλευρά το ποσοστό των Τουρκοκυπρίων κατά τον 20^ο αιώνα κυμαίνονταν μεταξύ του 20% με 18%. Το υπόλοιπο ποσοστό περιελάμβανε τους Μαρωνίτες, Αρμένιους και Λατίνους. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός, ότι στις περισσότερες περιοχές, Έλληνες και Τούρκοι ζούσαν αναμειγμένοι, χωρίς να παρατηρείται μια ιδιαίτερη συγκέντρωση των τελευταίων, σε κάποια περιοχή του νησιού. Στις μεγάλες πόλεις ζούσαν στις δικές τους γειτονιές. Υπήρχαν επίσης 112 αμιγή τουρκικά χωριά και 146 μεικτά.²¹

Τέλος, στις ενότητες που ακολουθούν, επισημαίνονται κάποια χαρακτηριστικά στοιχεία της πολιτικής και της στάσης των διαφόρων δρώντων σε σχέση με την Κύπρο, τα οποία εκτιμάται ότι θα βοηθήσουν στην πληρέστερη και καλύτερη κατανόηση του θέματος.

1.4 Η ελληνική πολιτική στην Κύπρο

Η Ελλάδα, μετά την απελευθέρωση ενεπλάκη, αφενός στη δίνη του ανταγωνισμού μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων που έγινε γνωστός στην ιστορία, ως το «Ανατολικό Ζήτημα», και αφετέρου στην πολιτική της «Μεγάλης Ιδέας», όπως αυτή εκφράσθηκε αρχικά από τον Ιωάννη Κωλέττη και υπηρετήθηκε έκτοτε από τις ελληνικές κυβερνήσεις μέχρι το «άδοξο τέλος» της, τη Μικρασιατική Καταστροφή. Στο πλαίσιο αυτό, η προσάρτηση των αλυτρώτων ελληνικών εδαφών αναγνωρίσθηκε ως το ζωτικότερο εθνικό συμφέρον και προς τα εκεί κατευθύνθηκαν όλες οι προσπάθειες. Μια από αυτές, ήταν και η Κύπρος.

²⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 20 «Η Τουρκία δηλοί ότι αναγνωρίζει την προσάρτησιν της Κύπρου ανακηρυχθείσαν υπό της Βρετανικής Κυβερνήσεως την 5^{ην} Νοεμβρίου 1914», Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 61, 122

²¹ Στο ίδιο, σελ. 123

Όπως προαναφέρθηκε οι Έλληνες της μεγαλονήσου ήταν ανέκαθεν η πλειοψηφία του πληθυσμού, ενώ οι δεσμοί με την «Μητέρα Ελλάδα», ήταν πολύ δυνατοί. Μέχρι την εξεταζόμενη περίοδο της δεκαετίας του '50, θα πρέπει να σταθούμε επιγραμματικά σε τρεις χρονικές περιόδους που σημάδεψαν την πορεία του ζητήματος. Λίγο πριν και κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, έγιναν από την πλευρά της αγγλικής κυβέρνησης δύο προτάσεις παραχώρησης της Κύπρου στην Ελλάδα. Η πρώτη, έλαβε χώρα πριν τον πόλεμο του 1912-1913, με αντάλλαγμα τη χρησιμοποίηση από την Αγγλία του λιμανιού του Αργοστολίου, σε περίπτωση πολέμου με την Γερμανία. Οι διαπραγματεύσεις δεν ευοδώθηκαν λόγω του ελληνο-βουλγαρικού πολέμου. Η δεύτερη, έγινε το 1915 προς την κυβέρνηση Ζαΐμη, ως αντάλλαγμα για την άμεση βοήθεια της Ελλάδος προς τη Σερβία, η οποία δέχθηκε επίθεση από την Βουλγαρία. Η πρόταση απορρίφθηκε για λόγους τήρησης ουδετερότητας προς τους εμπόλεμους.²² Η δεύτερη περίοδος αφορά αυτή μετά την Μικρασιατική Καταστροφή και ιδιαίτερα μετά το κίνημα του 1931 στην Κύπρο, όπου ο Βενιζέλος, κάνοντας μια ρεαλιστική αξιολόγηση του διεθνούς περιβάλλοντος (συμφέροντα της βασικής συμμάχου Αγγλίας στην περιοχή, σχέδια της Ιταλίας επί του Αιγαίου και της Δωδεκανήσου και ανάγκη για εσωτερική ανάπτυξη και ανόρθωση προς διαφύλαξη της ασφάλειας και ακεραιότητας της χώρας), ακολούθησε μια αυστηρή πολιτική «μη επεμβάσεως» στο θέμα της Κύπρου, με «..την πεποίθηση ότι οι εθνικές φιλοδοξίες των Κυπρίων θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν μόνο με σταδιακές συνταγματικές εξελίξεις, που θα οδηγούσαν με τον καιρό στην αυτοδιοίκηση, στην ανεξαρτησία και αργότερα στην ένωση».²³ Τέλος, κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ο πρωθυπουργός Εμμ. Τσουδερός ζήτησε να δοθεί η Κύπρος ως «προσωπικό δώρο» της βρετανικής κυβερνήσεως στον Βασιλέα Γεώργιο, αίτημα που δεν έγινε δεκτό.²⁴

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ακολουθήθηκε μια ήπια πολιτική στο θέμα, η Κύπρος δεν περιλαμβάνονταν στις επίσημες διεκδικήσεις της χώρας (Δωδεκάνησος, Β. Ήπειρος, διακανονισμός της ελληνοβουλγαρικής μεθορίου) αλλά έγιναν τουλάχιστον τέσσερις ανεπίσημες προσπάθειες. Η κατεύθυνση των

²² Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 71,72

²³ Στο ίδιο, σελ. 77

²⁴ Στο ίδιο, σελ. 83

προσπαθειών των μεταπολεμικών κυβερνήσεων στράφηκε στην ανασυγκρότηση της χώρας, στην αντιμετώπιση της κομμουνιστικής απειλής και στην εξασφάλιση της οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας αρχικά από τη Μ. Βρετανία και έπειτα από τις ΗΠΑ. Αυτή η τελευταία εξάρτηση, δεν επέτρεπε σε καμία ελληνική κυβέρνηση να ανακινήσει δημοσίως το Κυπριακό,²⁵ παρά την επιθυμία της κοινής γνώμης.

1.5 Ο εθνικισμός και το ενωτικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων

Όπως προαναφέρθηκε, ανέκαθεν η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού της Κύπρου, ήταν ελληνικής καταγωγής (μη Μουσουλμάνοι) και η μειοψηφία τουρκικής (Μουσουλμάνοι). Οι Οθωμανοί εισήγαγαν και στην Κύπρο το σύστημα των «μιλλέτ» που διέκρινε τις διάφορες εθνικότητες με βάση τη θρησκεία, ενώ ο αρχιεπίσκοπος Κύπρου αναδείχθηκε εθνάρχης (μιλλέτ – μπασί), έχοντας εκτός από θρησκευτικά και πολιτικά καθήκοντα, ως αρχηγός των χριστιανών. Έτσι υπό την ισχυρή ηγεσία της Εκκλησίας, οι Ελληνοκύπριοι κατάφεραν να διατηρήσουν σχεδόν άθικτη την εθνική και πολιτιστική τους ταυτότητα.²⁶ Η συμβίωση των δύο θρησκευτικών – πολιτισμικών κοινοτήτων κατά την οθωμανική περίοδο ήταν αρμονική. Μέχρι και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, υπήρχε ταξική διαφοροποίηση που έτεμνε τη θρησκευτική και πολιτισμική διάκριση μεταξύ των δύο κοινοτήτων (Χαρακτηριστικό γεγονός είναι οι από κοινού αγροτικές εξεγέρσεις χριστιανών και μουσουλμάνων εναντίον των ομοθρήσκων πλουσίων και τσιφλικάδων).²⁷

Αναφορικά με το κυπριακό εθνικιστικό κίνημα, αυτό συνδέθηκε από την εγκαθίδρυση του νέου ελληνικού κράτους, με τον αγώνα για την ένωση της Κύπρου με τη «Μητέρα Ελλάδα». Οι υποστηρικτές της «Ενώσεως» συνέδεσαν τον κυπριακό εθνικισμό με τη μοίρα της μητροπολιτικής Ελλάδος. Έτσι επικαλούνται τη συμμετοχή Ελληνοκυπρίων στον ξεσηκωμό του 1821, αλλά και τις σφαγές που προέβησαν οι Τούρκοι εναντίον του Αρχιεπισκόπου, των μητροπολιτών και των προυχόντων με την έναρξη της ελληνικής επανάστασης. Η επιτυχής της έκβαση ενίσχυσε τον εθνικισμό των Ελληνοκυπρίων. Οι τελευταίοι συμμετείχαν σε όλους

²⁵ Στο ίδιο, σελ. 88

²⁶ Στο ίδιο, σελ. 49

²⁷ Α. Ηρακλείδης, *Κυπριακό πρόβλημα 1947 – 2004*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2006), σελ. 77

τους αγώνες της Ελλάδος μετά την απελευθέρωση, μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συγκροτώντας σώματα εθελοντών ενταγμένων στα ελληνικά στρατεύματα.²⁸ Ως γνωστόν, οι αγώνες αυτοί της Ελλάδος μέχρι το 1922, στο πλαίσιο της υψηλής στρατηγικής της Μεγάλης Ιδέας, περιελάμβαναν την ενοποίηση όλων των περιοχών των Βαλκανίων και της Μεσογείου που κατοικούνταν από πλειοψηφία Ελλήνων, σε ένα ενιαίο έθνος –κράτος.²⁹

Στην περίοδο της βρετανικής διοίκησης (1878-1960), οι Ελληνοκύπριοι κατά πρώτο λόγο πέρασαν στη νεωτερικότητα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά, διατηρώντας και παγιώνοντας την εθνοτική διαφορά με τους Τουρκοκύπριους. Το 1899 δημιουργήθηκε το Εθναρχικό Συμβούλιο, με τη μικρή ελληνοκυπριακή αστική τάξη αποτελούμενη από σπουδαγμένους στην Αθήνα γιατρούς, δικηγόρους και εκπαιδευτικούς, να ενώνει τις δυνάμεις με την εκκλησία με σκοπό την «Ένωση». Καθ' όλη την περίοδο της βρετανικής διοίκησης, οι Ελληνοκύπριοι δεν έπαψαν να εκφράζουν τον πόθο τους για ένωση με την Ελλάδα, είτε με τη μορφή υπομνημάτων, είτε με αποκορύφωμα την «στάση» του 1931. Επίσης, το 1915 χάθηκε μια ιστορική ευκαιρία ένωσης με την Ελλάδα, όταν οι Βρετανοί της προσέφεραν την Κύπρο, με αντάλλαγμα την έξοδο της τελευταίας στο πλευρό των συμμάχων στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, γεγονός που δεν κατέστη εφικτό λόγω του εθνικού διχασμού.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη της νήσου και η εξάπλωση των νέων ιδεών αναφορικά με το μέλλον των αποικιών, επέτρεψαν την δημιουργία σωματείων, μορφωτικών λεσχών και κινήσεων νεότητας. Αυτές οι κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές, αποτέλεσαν πρόκληση για τη δύναμη και το γόητρο της Εκκλησίας, η οποία την αντιμετώπισε αποτελεσματικά με την εκλογή ενός ικανού ηγέτη ως Εθναρχη και την ανάληψη της ηγεσίας του εθνικού κινήματος από την Εθναρχία. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξαν, η οικονομική της δύναμη αλλά και ο έλεγχος που ασκούσε στο εκπαιδευτικό σύστημα. Οι Κύπριοι διανοούμενοι και η Εκκλησία, καλλιεργούσαν την πολιτιστική αναγέννηση με τον δοξασμό της «ελληνικής κληρονομιάς» και τόνιζαν ιδιαίτερα το

²⁸ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.80,81

²⁹ Στο ίδιο, σελ. 84

φυλετικό στοιχείο στην προσπάθειά τους να ταυτίσουν το χριστιανικό στοιχείο του νησιού με τον ελληνικό πολιτισμό και παράδοση.³⁰

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί ότι στην ελληνική πλευρά συγκρούονταν δύο σχολές σκέψης, αναφορικά με το ζήτημα της «Ένωσης»: η «ριζική», που επιζητούσε μια άμεση και στιγμιαία ικανοποίηση του ενωτικού αιτήματος, με τη μορφή της απευθείας παραχώρησης της νήσου στην Ελλάδα, όπως αυτή μετεξελίχθηκε μεταπολεμικά σε «νομικιστική», μέσω μιας Συμφωνίας ή δημοψηφίσματος και η «εξελικτική-πραγματιστική», προσαρμοσμένη στον ρεαλισμό, που πρέσβευε στη συμμετοχή των Ελληνοκυπρίων στη διακυβέρνηση και στη σταδιακή μετάβαση στην «Ένωση».³¹ Επίσης, μπορούμε να διακρίνουμε δύο πρότυπα στο κυπριακό ενωτικό κίνημα:³² το «ιόνιο», από το 1878 έως περίπου το 1931, που πρέσβευε την ένωση στα πλαίσια ενός ειρηνικού αγώνα στα πρότυπα της ενσωμάτωσης των Επτανήσων στην Ελλάδα, και το «κρητικό», μετά το 1925 και κυρίως το 1931, το οποίο κινούνταν στα πλαίσια της απελευθέρωσης μέσω επανάστασης.

1.6 Ο βρετανικός παράγοντας

Με την άφιξη των Βρετανών στην Κύπρο το 1878, ως απότοκος των αποφάσεων του Συνεδρίου του Βερολίνου, όπου η Οθωμανική Αυτοκρατορία έδωσε τη διοίκηση της νήσου στους πρώτους, ως αντάλλαγμα για τη σωτήρια υποστήριξή τους στο Σουλτάνο κατά τον Ρωσοτουρκικό Πόλεμο του 1877-1878, ξεκινάει ουσιαστικά και η σύγχρονη περίοδος της κυπριακής υπόθεσης. Τα κυπριακό πρόβλημα έχει τις ρίζες του σε αυτήν ακριβώς την περίοδο, την αποικιοκρατική. Έτσι, όταν ανέλαβαν οι Άγγλοι, αρχικά διατήρησαν το οθωμανικό διακοινοτικό σύστημα με μικρές παραλλαγές, το οποίο βασιζονταν στο διαχωρισμό των τοπικών διοικητικών εξουσιών με βάση τη θρησκευτική τοποθέτηση. Παρόμοια τακτική εφάρμοσαν και στο δικαστικό σύστημα. Γενικά η αγγλική αποικιακή πολιτική στη νήσο χαρακτηρίζονταν από απροθυμία να ασκήσει δυναμική εξουσία, είτε λόγω της παραδοσιακής διακοινοτικής διαίρεσης της

³⁰ Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 58

³¹ Ε. Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005), σελ. 21-24

³² Στο ίδιο, σελ. 24-27

κυπριακής κοινωνίας, είτε λόγω της «αβεβαιότητας της κτήσεως», είτε τέλος λόγω της προτίμησης άσκησης έμμεσης εξουσίας από την αποικιακή διοίκηση.

Με το Σύνταγμα του 1882, που σε γενικές γραμμές διατηρήθηκε μέχρι το 1931, ενισχύθηκε αυτή η πολιτική της διατήρησης του συστήματος. Στη Νομοθετική Συνέλευση λόγω χάρη, η σύνθεση των επισήμων και αιρετών μελών από τις δύο κοινότητες ήταν τέτοια, έτσι ώστε να εξουδετερώνεται η πλειοψηφία των Ελλήνων και οι τελικές αποφάσεις να εξαρτώνται από την ψήφο του Προέδρου – Αρμοστή. Έτσι, παρά τις συνεχείς αντιδράσεις των Ελληνοκυπρίων για αλλαγές, το Υπουργείο Αποικιών δεν ήταν πρόθυμο να θεραπεύσει την κατάσταση, κυρίως από τον φόβο ότι η χορήγηση ευρύτερης αυτοκυβέρνησης θα οδηγούσε βαθμιαία στην απώλεια της κτήσεως.

Οι ενέργειες των Βρετανών που εδραίωσαν τον ελληνικό κυπριακό εθνικισμό και την ιδέα της «Ένωσης» στις μάζες του λαού ήταν, η νέα εμπειρία της αντιπροσωπευτικής, έστω και περιορισμένης συμμετοχής, η εκπαίδευση μέσω της έλευσης δασκάλων και καθηγητών από την Ελλάδα, διαποτισμένων με την Μεγάλη Ιδέα και η κατάργηση των προνομίων της Εκκλησίας, γεγονός που την έκανε εχθρική απέναντι στις αρχές και την εξώθησε να αναλάβει το ρόλο του ηγέτη της «Ένωσης». Ωστόσο, το εντυπωσιακό είναι ότι μετά τη «στάση» του 1931, οι Βρετανοί δεν κατανόησαν τα πραγματικά κίνητρα της «Ένωσης», θεωρώντας την ξενοκίνητη από ανεύθυνους κύκλους στην Αθήνα και ότι ήταν τακτική ορισμένων αστών εθνικιστών που προσέβλεπαν σε προσωπικά οφέλη. Επίσης, ήταν της άποψης ότι, ο απλός λαός θα κατανοούσε ότι το συμφέρον του ήταν στην βρετανική παρουσία και όχι στην προσάρτηση στην πολιτικά και οικονομικά ανίσχυρη Ελλάδα. Η άποψη αυτή επικράτησε μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '50, εξ ου και η έμφαση που δόθηκε στην ανάπτυξη της νήσου μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Δύο παράγοντες όμως έπαιξαν καίριο ρόλο στην απόφαση των Βρετανών να μην εγκαταλείψουν την Κύπρο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτοί ήταν, τα πετρέλαια της Μέσης Ανατολής, τα οποία τροφοδοτούσαν τις ενεργειακές ανάγκες των χωρών της Δύσης και η ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1948. Οι εν λόγω παράγοντες επαύξησαν τη γεωπολιτική αξία της Κύπρου, σε συνδυασμό με τις

ευρύτερες εξελίξεις στη Μέση Ανατολή (βλ. επανάσταση Νάσερ) και την ανάδειξη του Σουέζ ως στρατηγικού ενεργειακού κόμβου.³³

Σε γενικές γραμμές, το σύστημα διακυβέρνησης που εφάρμοσαν οι Βρετανοί στην Κύπρο ήταν υποφερτό, μέσα στο οποίο και οι δύο κοινότητες μπόρεσαν να αναπτύξουν, τόσο τα ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά τους, όσο και τον εθνικισμό τους.³⁴ Από την άλλη, στο διάβα των 80 περίπου χρόνων της βρετανικής κυριαρχίας επί της νήσου, αρνήθηκαν επίμονα να συναινέσουν στις διαρκείς απαιτήσεις των Ελληνοκυπρίων για «Ένωση» με την Ελλάδα.

1.7 Ο τουρκοκυπριακός παράγοντας

Παρά το γεγονός ότι ορισμένοι Έλληνες και ξένοι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι ένα μέρος ή όλοι οι Τουρκοκύπριοι, που αποτελούν το 18% του πληθυσμού, ήταν αρχικά εξισλαμισθέντες Έλληνες, όλες εντούτοις οι αξιόπιστες πηγές τους εμφανίζουν ως απογόνους των τουρκικών στρατευμάτων που κατέλαβαν το νησί το 1571, καθώς και των μεταγενέστερων Τούρκων εποίκων. Αυτοί ανέκαθεν αποτελούσαν μια ξεχωριστή θρησκευτική, εθνική και γλωσσική εθνότητα. Κατοικούσαν διεσπαρμένοι σε όλο το νησί, είτε σε αμιγώς τουρκικά χωριά, είτε σε μεικτά όπου ήταν η μειοψηφία, είτε στις πόλεις στους δικούς τους «μαχαλάδες» (γειτονιές).

Ενώ οι διαπροσωπικές σχέσεις παρέμεναν εγκάρδιες, οι διακοινοτικές χαρακτηρίζονταν από δυσπιστία και επιφυλακτικότητα. Τα παραπάνω γίνονταν φανερά στις αντιδράσεις τους σε οποιαδήποτε πρόταση εκ μέρους των Ελληνοκυπρίων για αλλαγές στη σύνθεση του Νομοθετικού Σώματος και του Εκτελεστικού Συμβουλίου. Γενικά ήταν αντίθετοι σε κάθε αλλαγή του υφιστάμενου status quo. Αυτή η αντίθεση και επιφυλακτικότητα, παρέμειναν πάντοτε ήπιες και ουδέποτε οδήγησαν σε ανοιχτή σύγκρουση μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

³³ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.91, 92

³⁴ Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 65

Αυτή η ήπια αντίδραση πάντοτε παρερμηνεύονταν από την ελληνική πλευρά ως έλλειψη ισχυρής συνειδήσεως. Η ήπια αντίδραση, η οποία δεν ήταν έλλειψη εθνικών αισθημάτων, οφείλονταν μεταξύ των άλλων στους εξής λόγους:³⁵ α) ο ελληνικός εθνικισμός εκδηλώνονταν (πλην του 1931) με ειρηνικά μέσα, β) μέχρι και το 1914, η Βρετανία δεσμεύονταν τουλάχιστον νομικά με τη συνθήκη του 1878 για το καθεστώς της νήσου. Επιπλέον, μέχρι τότε όλοι οι κάτοικοι (Έλληνες και Τούρκοι) ήταν Τούρκοι και όχι Βρετανοί υπήκοοι, γ) με την συνθήκη της Λωζάννης, όπως προαναφέρθηκε (άρθρο 20), η Τουρκία παραιτούνταν από όλα τα δικαιώματά της στην Κύπρο και ως εκ τούτου οι Τουρκοκύπριοι αφέθηκαν στην τύχη τους και δ) έως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τους έλλειπε η οργάνωση για αποτελεσματική αντίδραση στις ενέργειες των Ελλήνων. Έτσι στο μόνο που ήλπιζαν, ήταν μια ίση μεταχείριση και προστασία των εθνικών τους παραδόσεων και της εθνικής ταυτότητας από τη βρετανική διοίκηση.

Τέλος, η διάσπαρτη σε όλη την Κύπρο τουρκική μειονότητα, είχε μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1950, μουσουλμανική εθνική συνείδηση. Ο τουρκικός εθνικισμός άρχισε να παίρνει μορφή κατά βάση από το 1955 και έπειτα, ως αντίδραση στις ενέργειες των Ελληνοκυπρίων για αυτοδιάθεση και ένωση με την Ελλάδα, με τις «ευλογίες» της Τουρκίας και της Μ. Βρετανίας.³⁶

Έτσι, με την πάροδο του χρόνου και καθώς οι Ελληνοκύπριοι ενέτειναν τη δράση τους για ένωση με την Ελλάδα, οργανώθηκαν καλύτερα, αρχικά με την «ΚΑΤΑΚ» (Σύνδεσμος Τουρκικής Μειοψηφίας της Νήσου Κύπρου), που μετεξελίχθηκε στην «ΚΜΤΜΡ» (Λαϊκό Εθνικό Κόμμα Τουρκοκυπρίων) και αργότερα στην «ΣΚΤΡ» (η Κύπρος είναι Τουρκική). Με την ένταση στη δράση της ΕΟΚΑ, δημιούργησαν τη δική τους αντιστασιακή οργάνωση, την «VOLKAN». Η τελευταία, το 1957 μετονομάστηκε σε «ΤΜΤ» (Οργάνωση Τουρκικής Αμύνης), με το γνωστό σύνθημα «ΤΑΚΣΙΜ» (διχοτόμηση ή θάνατος). Η αρχή της αναμίξεως της Τουρκίας στο Κυπριακό, έγινε στις 28 Νοε 1948, μετά από διαδήλωση χιλιάδων Τουρκοκυπρίων στη Λευκωσία και την επίδοση σχετικού ψηφίσματος στην τουρκική κυβέρνηση ενάντια στην «Ένωση».

³⁵ Στο ίδιο, σελ. 62,63

³⁶ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 2016), σελ.76

1.8 Συμπεράσματα

Η Κύπρος, ως το τρίτο σε μέγεθος νησί της Μεσογείου, δεσπόζει στην ανατολική της λεκάνη, έχοντας μεγάλη γεωστρατηγική αξία για κάποιον που επιθυμεί να ελέγχει και να προστατεύει τα συμφέροντά του στην ευαίσθητη περιοχή της Μέσης Ανατολής και των στενών του Σουέζ. Ιδιαίτερα κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, η Κύπρος λόγω των γεωπολιτικών εξελίξεων στην περιοχή, θεωρούνταν ως εξαιρετικά σημαντική για τα συμφέροντα της Μ. Βρετανίας.

Ως βάση επιχειρήσεων, λόγω της μικρής της έκτασης, της μορφολογίας του εδάφους και των λιμένων της, καθώς και των αποστάσεων από τις ακτές, είναι ακατάλληλη για διεξαγωγή μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεων, ενώ χρησιμεύει περισσότερο ως ένα χώρος υποβοηθητικός και υποστηρικτικός αυτών.

Για την Ελλάδα, η Κύπρος αποτελεί το άκρο του άξονα και τη γέφυρα που την ενώνει με τη Μέση Ανατολή, ενώ τυχόν απώλειά της θα σημάνει αυτομάτως και κίνδυνο απώλειας του Αιγαίου, αποδυναμώνοντας την άμυνα του. Επίσης, επηρεάζεται καθοριστικά η έκταση των θαλασσίων ζωνών ελληνικού ενδιαφέροντος (ΑΟΖ).

Για την Τουρκία, η Κύπρος λόγω θέσεως βρίσκεται στο μαλακό της υπογάστριο και σύμφωνα με τους Τούρκους ιθύνοντες αποτελεί μέρος της εθνικής της ασφάλειας.

Η Κύπρος, κατοικημένη διαχρονικά από πλειοψηφικά ελληνικό πληθυσμό, αποτελούσε για την Ελλάδα μέρος του οράματος της «Μεγάλης Ιδέας». Στο διάβα του χρόνου, αν και δόθηκαν οι ευκαιρίες για ένωσή της με την Ελλάδα, τελικά αυτό δεν κατέστη δυνατό για διάφορους λόγους.

Οι Ελληνοκύπριοι, στο πέρασμα των αιώνων και παρά την κατάκτηση του νησιού από διάφορες δυνάμεις, πέτυχαν να διατηρήσουν σχεδόν άθικτη την εθνική και πολιτιστική τους ταυτότητα. Ο ρόλος της Εκκλησίας ήταν ισχυρός και συνάμα ηγετικός. Το κυπριακό εθνικιστικό κίνημα, με επικεφαλής την Εκκλησία και την

Εθναρχία είχε ως βασικό στόχο την «Ένωση» με τη μητέρα Ελλάδα. Σε αυτό το κίνημα μπορούμε να διακρίνουμε δύο σχολές σκέψεις, τη «ριζική-νομικιστική» και την «εξελικτική-πραγματιστική», οι οποίες διέφεραν ως προς τον τρόπο και τα μέσα επίτευξης της ένωσης. Επίσης μπορούμε να διακρίνουμε και δύο πρότυπα: το «ιόνιο» και το «κρητικό».

Οι Βρετανοί, εισήγαγαν στο νησί ένα σχετικά υποφερτό σύστημα διακυβέρνησης, μέσα στο οποίο οι κοινότητες μπόρεσαν να αναπτύξουν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά αλλά και τον εθνικισμό τους. Γενικά, η αποικιακή πολιτική της Βρετανίας, χαρακτηρίζονταν από απροθυμία για άσκηση δυναμικής εξουσίας, προσπαθώντας με την εφαρμογή του «διαίρει και βασίλευε», να εξισορροπούν την αριθμητική πλειοψηφία των Ελλήνων. Μετά τη «στάση» του 1931, δεν κατανόησαν πλήρως τα κίνητρα και δεν αξιολόγησαν επαρκώς την κατάσταση, αναφορικά με το αίτημα των Ελληνοκυπρίων για ένωση με την Ελλάδα.

Οι Τουρκοκύπριοι, αποτελώντας περίπου το 18% του πληθυσμού, στις διακοινοτικές τους σχέσεις διακατέχονταν από δυσπιστία και επιφυλακτικότητα, οι αντιδράσεις τους ήταν ήπιες και γενικά ήταν αντίθετοι στην αλλαγή του υφιστάμενου status quo. Καθώς όμως οι Ελληνοκύπριοι ενέτειναν τη δράση τους με σκοπό την «αυτοδιάθεση – ένωση» με την Ελλάδα και με το πέρασμα του χρόνου, οργανώθηκαν καλύτερα υπό την καθοδήγηση του βρετανικού και τουρκικού παράγοντα. Ταυτόχρονα μπήκε στο «παιχνίδι» και η Άγκυρα, υπό τις «ευλογίες» του Λονδίνου, με σκοπό τον έλεγχο και εξισορρόπηση των ενεργειών των Ελληνοκυπρίων για «Ένωση».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1950-1960

2.1 Γενικά

Εάν υπάρχει μια περίοδος στο Κυπριακό που σημάδεψε βαθιά και καθόρισε αποφασιστικά την μετέπειτα πορεία του, αυτή πρέπει να αναζητηθεί στην εξεταζόμενη δεκαετία του 1950.

Ενώ η αγγλική αποικιακή πολιτική ευνοούσε διαχρονικά τη σταδιακή χειραφέτηση των αποικιών του Στέμματος μέσω μιας εξελικτικής διαδικασίας, από την αυτοκυβέρνηση στην ανεξαρτησία, αυτό το μοντέλο δεν λειτούργησε στην περίπτωση της Κύπρου για πολλούς λόγους. Εκ των υστέρων και μπροστά στην ωμή πραγματικότητα, αποδείχθηκε ότι η μη υιοθέτηση αυτής της πολιτικής και η απόρριψη αντίστοιχων προτάσεων αποτέλεσε σοβαρό σφάλμα και συνέβαλε στον χαρακτηρισμό της υπόθεσης της Κύπρου ως «Ιστορία των χαμένων ευκαιριών».³⁷

Τέλος, ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που έρχεται να τονίσει τα λάθη που διεπράχθησαν τη συγκεκριμένη δεκαετία, αποτελεί η περίπτωση της Μάλτας, η οποία ανακηρύχτηκε ανεξάρτητο κράτος, χωρίς επανάσταση ή υποστήριξη κάποιου «αδελφού λαού» ή «μητέρας χώρας» ή τέλος του ΟΗΕ.³⁸ Επίσης, ενδιαφέρουσα παρόμοια περίπτωση αποτελεί η ανεξαρτητοποίηση των Ινδιών το 1949, με την παθητική αντίσταση και την ειρηνική επανάσταση επί τη βάση του δόγματος Γκάντι. Αντιθέτως η Αλγερία το 1960, κέρδισε την ανεξαρτησία της από τη Γαλλία, κατόπιν διεξαγωγής ένοπλου αγώνα εναντίον της. Τα ανωτέρω παραδείγματα όμως, καθώς και τα λάθη που διεπράχθησαν από την ελληνική πλευρά, σε καμία περίπτωση δεν αναιρούν το αναφαίρετο δικαίωμα του λαού της Κύπρου να απαιτήσει την ανεξαρτησία και την ελευθερία του, όταν μάλιστα με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχε αρχίσει η διαδικασία της αποαποικιοποίησης και η διεκδίκηση της αυτοδιάθεσης των λαών.

³⁷ Βλέπε στο ομώνυμο βιβλίο το Ε. Αβέρωφ, τομ. Α΄ και Β΄ (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1982)

³⁸ Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 18

2.2 Ιστορικό υπόβαθρο

Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, βρήκε την Ελλάδα αφενός με το μέρος των νικητών, αφετέρου σε άθλια οικονομική κατάσταση, αντιμέτωπη με το πρόβλημα του εμφυλίου πολέμου. Επιπλέον, μέχρι το 1947 και την υλοποίηση του δόγματος Τρούμαν, εξαρτιόνταν αποκλειστικά από την αγγλική οικονομική και στρατιωτική βοήθεια. Κατόπιν, τη θέση της πήραν οι ΗΠΑ. Για τη χώρα, η κύρια προσπάθεια στο εσωτερικό ήταν η επιτυχής έκβαση του εμφυλίου πολέμου και η εσωτερική ανασυγκρότηση, ενώ στο εξωτερικό η κύρια απειλή προέρχονταν από τη Σοβιετική Ένωση. Τα παραπάνω, κατόπιν παροτρύνσεων των Αμερικανών και Βρετανών, οδήγησαν σε αποκατάσταση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, ενώ τα Δωδεκάνησα παραχωρήθηκαν από την Ιταλία στην Ελλάδα χωρίς εμφανείς αντιρρήσεις από την Τουρκία. Αναφορικά με το Κυπριακό, η εξάρτηση της χώρας δεν επέτρεπε σε καμία κυβέρνηση να το ανακινήσει δημοσίως.

Την ίδια περίοδο, η Κύπρος διήγε περίοδο οικονομικής ευημερίας, ενώ το 1946, η άρση των μέτρων που λήφθηκαν μετά τη στάση του 1931, επέτρεψαν μια σχετική ελευθερία λόγου, την ίδρυση αιρετών δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων, πολιτικών κομμάτων και οργανώσεων και την εκλογή αρχιεπισκόπου. Όλα τα παραπάνω, τόνωσαν τον εθνικισμό του λαού και επέτειναν τις προσπάθειες της ηγεσίας για «Ένωση», στο πλαίσιο της χειραφέτησης του κυπριακού λαού από τον βρετανικό, αποικιοκρατικό ζυγό και της απαίτησης για αυτοδιάθεση με βάση την αρχή του «one man – one vote».³⁹ Θα πρέπει επίσης να τονισθεί ότι τη συγκεκριμένη περίοδο, όπως προαναφέρθηκε, έχουμε την ταυτόχρονη έναρξη της διαδικασίας αποαποικιοποίησης και την παγκόσμια διακήρυξη των εθνών για ελευθερία, ισότητα, δημοκρατία και αυτοδιάθεση των λαών. Η διαδικασία της αποαποικιοποίησης, η οποία ξεκίνησε τη δεκαετία του '40 με τη λήξη του καταστροφικού Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την ίδρυση του ΟΗΕ, στον καταστατικό χάρτη του οποίου υπήρχαν πρόνοιες για την ισότητα, την ελευθερία και το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση, επανακαθόρισε τις σχέσεις αιώνων που είχαν αναπτυχθεί μεταξύ αποικιοκρατών και αποικιοκρατούμενων. Αυτή η διαδικασία επιταχύνθηκε σημαντικά τις επόμενες

³⁹ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.93

δεκαετίες του '50 και του '60, κατά τις οποίες χειραφετήθηκαν από τις αποικιοκρατικές δυνάμεις οι περισσότερες από τις χώρες της Αφρικής, Ασίας και Μέσης Ανατολής, μέσω της ασκήσεως του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, η οποία εφαρμόστηκε ως εθιμικό δίκαιο (*jus cogens*).⁴⁰

Έτσι, από τα σημαντικότερα γεγονότα στην Κύπρο μετά τη λήξη του Β'ΠΠ και μέχρι το τέλος της δεκαετίας, ήταν η εκλογή του Μακαρίου, αρχικά ως μητροπολίτη Κιτίου το 1948 και ως Αρχιεπισκόπου Κύπρου το 1950, ενώ στις 13 Ιουλίου 1948, ιδρύθηκε το Εθναρχικό Συμβούλιο με τον Μακάριο πρόεδρό του. Ακολούθησε οργανωτική ανασυγκρότηση και εκσυγχρονισμός ολόκληρου του μηχανισμού διεκδίκησης της «Ένωσης». Την 15^η Ιανουαρίου 1950, διεξήχθη δημοψήφισμα στην Κύπρο, με το ερώτημα της «Ένωσης» της Κύπρου με την Ελλάδα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα του οποίου το 95,7% του πληθυσμού (του ελληνικού κυρίως και ενός αριθμού Τουρκοκυπρίων) ψήφισε υπέρ. Το αποτέλεσμα του εν λόγω δημοψηφίσματος δεν έγινε δεκτό από τους Βρετανούς, ως μη νόμιμο.⁴¹

Στο πλαίσιο των ανωτέρω, η στρατηγική της κυπριακής ηγεσίας συνίστατο στην αλλαγή του υφιστάμενου *status quo* και στην «Ένωση» με την Ελλάδα. Οι στόχοι που τέθηκαν σε γενικές γραμμές ήταν:⁴² η απόρριψη κάθε συνταγματικής πρότασης των Βρετανών, η ένταση της διαφωτιστικής εκστρατείας στην Ελλάδα με σκοπό την άσκηση πίεσης στην κυβέρνηση για μεσολάβηση υπέρ του κυπριακού κινήματος, η ανάπτυξη επαφών με απελευθερωτικές οργανώσεις στην Ελλάδα, η προετοιμασία για ένα βίαιο ξέσπασμα και η εμπλοκή του ΟΗΕ για την επίλυση του προβλήματος, με τη βοήθεια και πρωτοβουλία της Ελλάδος.

Έτσι, απέρριψαν την πρόταση της Βρετανίας για αυτοκυβέρνηση και εκπόνηση σχετικού αποικιακού συντάγματος το 1947 και προέβαλαν σταθερά την «Ένωση» ως τη μόνη αποδεκτή λύση. Τα ανωτέρω προκάλεσαν όμως και την δραστηριοποίηση των Τουρκοκυπρίων προς την αντίθετη κατεύθυνση, με τη δημιουργία το 1948 του τουρκοκυπριακού Λαϊκού Κόμματος υπό τον Φαζίλ

⁴⁰ Στο ίδιο, σελ 105-111, 144

⁴¹ Στο ίδιο, σελ. 119

⁴² Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 90,91

Κιουτσούκ, με κύρια επιδίωξη την αποτροπή της «Ένωσης» και την ευαισθητοποίηση της Τουρκίας στο ζήτημα.⁴³

Η περίοδος από το 1949 - 1952, που επέλεξε η κυπριακή ηγεσία να ασκήσει πιέσεις στις αντίστοιχες ελληνικές για την άμεση εμπλοκή τους στο Κυπριακό και τη διεθνοποίησή του, χαρακτηρίζονταν από πολιτική αστάθεια, κοινωνική αβεβαιότητα και ύπαρξη βραχύβιων και αδύναμων κυβερνήσεων. Επίσης, η γενικότερη διεθνής συγκυρία, η εξάρτηση της χώρας από τη Δύση και κυρίως από τις ΗΠΑ και μάλιστα με επικείμενη την ένταξή της στο ΝΑΤΟ, η απροθυμία του Λονδίνου να συζητήσει οποιαδήποτε παραχώρηση στην Κύπρο, αλλά και η ανεπάρκεια των διαθέσιμων μέσων, που θα μπορούσαν να κάμψουν την αδιαλλαξία των Βρετανών, επέβαλλαν την άσκηση μιας συνετής πολιτικής στο Κυπριακό και την αποφυγή δημιουργίας επικίνδυνων καταστάσεων.⁴⁴

Κατόπιν τούτου, η κυπριακή ηγεσία απέτυχε να πείσει την κυβέρνηση Πλαστήρα καθώς και τη διάδοχό της (Σ. Βενιζέλου), να θέσουν το θέμα επισήμως στον ΟΗΕ. Χαρακτηριστικά είναι δύο συμβάντα που έλαβαν χώρα εκείνη την εποχή, από τα οποία φαίνεται ότι ήταν πλήρως κατανοητή η σημασία αυτών των δύο χωρών για τα ελληνικά συμφέροντα. Πρώτον, η άρνηση της κυβέρνησης Πλαστήρα να παραλάβει το πρακτικό του δημοψηφίσματος του 1950 από την Εθνική Κυπριακή πρεσβεία, για να μην προκαλέσει τη δυσαρέσκεια της Βρετανίας⁴⁵ και δεύτερον, η δήλωση του Γ. Παπανδρέου, αντιπροέδρου και υπουργού Δημοσίας Τάξεως, την 20^η Ιουνίου 1950, προς τον Θ. Δέρβη, Ελληνοκύπριο ηγέτη και δήμαρχο Λευκωσίας,⁴⁶ «Η Ελλάς αναπνέει σήμερα με δύο πνεύμονας, τον μεν Αγγλικόν, τον δε Αμερικανικόν και δι' αυτό δεν ημπορεί, λόγω του Κυπριακού να κινδυνεύσει να πάθει από ασφυξίαν».

Παρόλα αυτά, η κυπριακή ηγεσία πέτυχε να διεισδύσει στους κυβερνητικούς και διπλωματικούς κύκλους της Αθήνας αλλά και να κερδίσει την κοινή γνώμη. Από το 1951, η ελληνική κυβέρνηση άρχισε να προσανατολίζεται στην ιδέα της

⁴³ Α. Ηρακλείδης, *Κυπριακό πρόβλημα 1947 – 2004*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2006), σελ. 88

⁴⁴ Κ Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτ. Πολιτική 1945-1981*, τόμος Β', (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 78, 79

⁴⁵ Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 91

⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 92

αμέσου ενώσεως της Κύπρου με την Ελλάδα, μέσω διμερών διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο κυβερνήσεων, Μ. Βρετανίας και Ελλάδος.

Οι προσπάθειες όμως της ελληνικής διπλωματίας δεν βρήκαν ανταπόκριση από την άλλη πλευρά (π.χ. συνάντηση Αβέρωφ - Ήντεν στη Ρώμη το '51), με αποτέλεσμα σταδιακά το Κυπριακό να πάψει να αποτελεί θέμα μυστικών συνομιλιών και να μεταφερθεί στο πεδίο του ανοιχτού δημόσιου διαλόγου. Η μεγάλη δημοσιότητα, η υποδαύλιση του ζητήματος από τον Μακάριο αλλά και η σταθερή αρνητική στάση της Βρετανίας, συνέβαλαν στην έξαψη της κοινής γνώμης η οποία εκδήλωνε έμπρακτα και οργανωμένα τη δυσαρέσκειά της, πιέζοντας την κυβέρνηση. Χαρακτηριστικό της πίεσης και της δράσης του Μακαρίου, είναι η διεθνής εκστρατεία διαφωτισμού που ανέλαβε από το 1951, προς προετοιμασία της παγκόσμιας κοινής γνώμης για μια πιθανή συζήτηση του θέματος στον ΟΗΕ. Έτσι η ελληνική κυβέρνηση εγκατέλειψε κάθε σκέψη για λύση του προβλήματος μέσω της σταδιακής συνταγματικής οδού και της απευθείας διαπραγμάτευσης μεταξύ Κυπρίων και αγγλικής διοίκησης. Η ελληνοκυπριακή ηγεσία επέβαλλε σιγά - σιγά την πολιτική της για διεθνοποίηση του ζητήματος στον ΟΗΕ, ενώ οι ελληνικές κυβερνήσεις υπό την πίεση των πραγμάτων εγκατέλειψαν σταδιακά την πολιτική του Βενιζέλου που εγκαινιάσθηκε στο Μεσοπόλεμο (της μη επεμβάσεως στις υποθέσεις της Κύπρου).

Στις εκλογές της 16^{ης} Νοε 52, το νεοϊδρυθέν κόμμα του Στρατάρχη Παπάγου, κέρδισε τις εκλογές, σχηματίζοντας ισχυρή μονοκομματική κυβέρνηση, υπό ένα πρωθυπουργό ο οποίος έχαιρε της αποδοχής του κόσμου. Για το Κυπριακό, πίστευε ότι ύστερα από τόσες θυσίες στον πόλεμο, η Ελλάδα δικαιούνταν να απαιτήσει την Κύπρο.

Η απόφαση του Παπάγου να διεθνοποιήσει το Κυπριακό και στη συνέχεια να ενθαρρύνει έμμεσα τον ένοπλο αγώνα στην μεγαλόνησο, αποτέλεσε πρωτοβουλία καθοριστικής σημασίας στη διαμόρφωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και της πορείας του εξεταζόμενου εθνικού θέματος. Η λήψη της απόφασης έγινε σε στενό κύκλο ατόμων γύρω από τον πρωθυπουργό, στις 15 Απρ 54. Ένα πρόσωπο που επέδρασε στη διαμόρφωσή της ήταν ο πρέσβης Αλέξης Κύρου, Γενικός Διευθυντής του ΥΠΕΞ, κυπριακής καταγωγής, ο οποίος είχε διατελέσει

γενικός πρόξενος στη Λευκωσία το 1931. Οι λόγοι που οδήγησαν στη διεθνοποίηση του Κυπριακού, μπορούν να αναζητηθούν στις ισχυρές πιέσεις της Εθναρχίας υπό την καθοδήγηση του Μακαρίου, αλλά και της ελλαδικής κοινής γνώμης. Επίσης, είχε τεθεί από τον ίδιο τον Παπάγο ως «θέμα καθόδου του στην πολιτική».⁴⁷

Τέλος, σημαντικό ρόλο έπαιξε η προκλητικά αρνητική στάση του Λονδίνου. Η ελληνική κυβέρνηση είχε προσπαθήσει από τις αρχές του 1953 να λύσει το θέμα μέσω διμερών μυστικών διαπραγματεύσεων με τη βρετανική. Δύο γεγονότα επέδρασαν καθοριστικά στην αποκρυστάλλωση της ελληνικής στάσης: πρώτον, η ανεπίσημη συνάντηση του Παπάγου με τον Βρετανό ΥΠΕΞ Α. Ήντεν, στα τέλη του 1953, όπου το έντονο ύφος και η αρνητική στάση του τελευταίου όταν τέθηκε το θέμα, ενέτεινε το χάσμα μεταξύ των δύο πλευρών και δεύτερον, στις 28 Ιουλ 54, όταν ο Υφυπουργός Αποικιών σε ομιλία του στη Βουλή των Κοινοτήτων εκστόμισε το περίφημο «ουδέποτε», αναφορικά με την ανεξαρτησία της Κύπρου. Αυτό προκάλεσε ιδιαίτερα αρνητική αίσθηση στην κοινή γνώμη. Η ενθάρρυνση από την κυβέρνηση της λαϊκής οργής με τη μορφή συλλαλητηρίων, σε συνδυασμό με την επιλογή της ρήξης τουλάχιστον σε ρητορικό επίπεδο, ως στοιχείο της στρατηγικής διεθνοποίησης του Κυπριακού, αποδείχθηκε και «μηχανισμός αυτοπαγίδευσής της».⁴⁸ Κατόπιν τούτου, στις 23 Σεπ 54, η ελληνική κυβέρνηση προσέφυγε στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Επικαλέστηκε το άρθρο 1.2. του Καταστατικού Χάρτη, ζητώντας την εφαρμογή «της αρχής της ισότητας δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών εις τον πληθυσμόν της Κύπρου».⁴⁹ Σκοπός της προσφυγής ήταν η άσκηση πίεσης στη Βρετανία για να αποδεχθεί τις διμερείς διαπραγματεύσεις.

Η προσφυγή δεν προετοιμάστηκε καλά και έτσι τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους η Γενική Συνέλευση με μεγάλη πλειοψηφία αποφάσισε ότι δεν ήταν σκόπιμη επί του παρόντος η λήψη αποφάσεως για το Κυπριακό. Στην αρνητική αυτή εξέλιξη συνετέλεσαν οι έντονες βρετανικές προσπάθειες, η αρνητική στάση των ΗΠΑ, παρά τις αντίθετες προσδοκίες της Αθήνας αλλά και η απρόβλεπτα μαχητική

⁴⁷ Κ Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτ. Πολιτική 1945-1981*, τόμος Β', (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 82

⁴⁸ Ε. Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005), σελ. 178

⁴⁹ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 124

στάση της τουρκικής αντιπροσωπείας υπό τον Σελίμ Σαρπέρ. Εκτός από την ανωτέρω προσφυγή, η Ελλάδα προέβη σε άλλες τέσσερις μέχρι το 1958.

Κατόπιν τούτου, φάνηκε ότι όλα έβαιναν προς την αντιπαράθεση, μέσα σε ένα κλίμα αμοιβαίας δυσπιστίας αλλά και εξάρσεων υπερηφάνειας και εγωισμού. Την 1^η Απριλίου 1955, εξερράγησαν εκρηκτικοί μηχανισμοί στις μεγάλες πόλεις της νήσου, σηματοδοτώντας την έναρξη του ένοπλου ανταποικιακού αγώνα των Ελληνοκυπρίων εναντίων των Βρετανών για την «Ένωση» με την Ελλάδα, καθώς και την επίσημη εμφάνιση της μυστικής οργάνωσης ΕΟΚΑ (Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών). Ο αγώνας διήρκησε από τον Απρίλιο του 1955 μέχρι τον Μάρτιο του 1959, κάτω από δυσμενείς διεθνείς συνθήκες για τα ελληνικά συμφέροντα, όπως θα καταδειχθεί παρακάτω. Επικεφαλής του ένοπλου αγώνα, ήταν ο απόστρατος Συνταγματάρχης του Ελληνικού Στρατού Γεώργιος Γρίβας, με το ψευδώνυμο «Διγενής», κυπριακής καταγωγής και αρχηγός της οργάνωσης «Χ», που έδρασε στην κατοχή και στον εμφύλιο πόλεμο εναντίον των κομμουνιστών. Αρχηγός του αγώνα για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα ήταν ο ίδιος ο Μακάριος. Η απόφαση για τον ένοπλο αγώνα πάρθηκε σε κλειστό κύκλο, τον επονομαζόμενο «κύκλο του 1953»,⁵⁰ αποτελούμενο από τον Μακάριο και μια ομάδα συντηρητικών διανοουμένων με προβεβλημένη κοινωνική θέση στη μεταπολεμική Αθήνα (αδελφοί Λοιζίδη, Βεζανής, Στράτος, Κονιδάρης). Παρά την αντίθεση με το ΑΚΕΛ, ο αγώνας της ΕΟΚΑ αγκαλιάστηκε από τον πληθυσμό της Κύπρου, ιδιαιτέρως από τον μαθητικό, με αποτέλεσμα να αποτελεί ουσιαστικά αγώνα της κυπριακής νεολαίας, γαλουχημένης από την εθναρχούσα Εκκλησία, με την αγάπη για την Ελλάδα και πάθος για την ελευθερία. Ο στόχος του αγώνα της ΕΟΚΑ δεν ήταν η άμεση απελευθέρωση της νήσου από τον αποικιακό ζυγό, αλλά η άσκηση πίεσης στους βρετανούς να αποχωρήσουν, μέσω της κινητοποίησης και ευαισθητοποίησης της διεθνούς και βρετανικής κοινής γνώμης.

Η κυβέρνηση Παπάγου φαίνεται να μην είχε άμεση ανάμιξη στην προετοιμασία και στην ανάληψη του ένοπλου αγώνα. Η διεξαγωγή του όμως επηρέασε καθοριστικά την πορεία του Κυπριακού, αποσπώντας την ηθική συμπαράσταση του ελληνισμού αλλά και επηρεάζοντας τις επιλογές στο επίπεδο

⁵⁰ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε στο Ε. Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005), σελ 82,83

της τακτικής. Έτσι τα μέσα της ελληνικής στρατηγικής στο Κυπριακό την επίμαχη περίοδο, συνίστατο κυρίως στη διπλωματία και στην κινητοποίηση του λαού.⁵¹

Η Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου, η οποία διεξήχθη σε επίπεδο ΥΠΕΞ των τριών χωρών (Μ. Βρετανίας, Ελλάδας Τουρκίας) από 29 Αυγ έως 06 Σεπ 55, αποτέλεσε μια κίνηση αντιπερισπασμού του Λονδίνου απέναντι στις ενέργειες της Αθήνας για τη διεθνοποίηση του θέματος, μετατρέποντάς το από θέμα αποικιοκρατίας και αυτοδιαθέσεως ενός λαού σε ελληνοτουρκική διαμάχη. Με αυτόν τον τρόπο έδειχνε ότι ήταν αποφασισμένη να διατηρήσει την Κύπρο, λόγω της γεωπολιτικής υπεραξίας της, επιστρατεύοντας την πολύ γνωστή στρατηγική του «διαίρει και βασίλευε» και αναγνωρίζοντας στην Τουρκία το δικαίωμα ισότιμης συμμετοχής στις διαβουλεύσεις. Έτσι, «με τον τρόπο αυτό οι Βρετανοί μετατράπηκαν από αποικιοκράτες σε επιδιαιτητές».⁵²

Παρά την αγανάκτηση και την αμηχανία που προκάλεσε στην Ελλάδα, τις ζωνρές επιφυλάξεις του Μακαρίου και προκειμένου να μην επηρεαστεί αρνητικά η διεθνής κοινή γνώμη, ενόψει της ανοιχτής διαδικασίας στον ΟΗΕ, η ελληνική κυβέρνηση δέχτηκε τη συμμετοχή. Σημαντικό είναι επίσης, ότι η βρετανική πρόταση είχε την έγκριση των ΗΠΑ. Πρέπει να επισημανθεί, ότι η ελληνική πλευρά δεν είχε εκτιμήσει σωστά τις προθέσεις της Τουρκίας και θεωρούσε ότι θα δέχονταν ένα μειονοτικό καθεστώς προστασίας των Τουρκοκυπρίων, παρόμοιο με αυτό των μουσουλμάνων της Θράκης. Σε αυτή την εκτίμηση συνηγορούσαν, η ευκολία με την οποία η Τουρκία εκχώρησε την Κύπρο το 1878, το γεγονός ότι ο τουρκικός πληθυσμός ήταν μειοψηφία και δεν περιλαμβανόταν στο «Εθνικό Συμβόλαιο» του Κεμάλ το 1920, αλλά και επειδή με το άρθρο 20 της συνθήκης της Λωζάννης είχε αποδεχτεί την προσάρτηση του νησιού από την Βρετανία.⁵³ Επιπλέον, πολλές ενδείξεις ότι η Κύπρος από την αρχή της δεκαετίας του '50 είχε ιδιαίτερη σημασία για τη γεωπολιτική ασφάλεια της Τουρκίας και ότι η τελευταία είχε αναβαθμιστεί σε μεγάλη περιφερειακή δύναμη, διαδραματίζοντας σημαντικό

⁵¹ Κ Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτ. Πολιτική 1945-1981*, τόμος Β', (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 135

⁵² Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.96

⁵³ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 129

ρόλο στη βρετανική πολιτική στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, δεν αξιολογήθηκαν ορθά από την ελληνική κυβέρνηση.

Επισημώς, το αντικείμενο της Διάσκεψης αφορούσε την κατάσταση στην Ανατολική Μεσόγειο, με έμφαση στην Κύπρο. Η Βρετανία στόχευε στο να εισάγει επισήμως την Τουρκία στο Κυπριακό, με σκοπό να βρεθούν στο τέλος αντιμέτωπες η Ελλάδα με την Τουρκία και αυτή στο ρόλο του επιδιαιτητή. Ήθελε επίσης να καταδείξει ότι ο ΟΗΕ, δεν προσέφερε το κατάλληλο πλαίσιο επίλυσης του θέματος, ενώ θα προσπαθούσε να προβάλλει τις πιθανές συνέπειες που θα είχε για το ΝΑΤΟ και την περιοχή, μια ενδεχόμενη αυτοδιάθεση των Κυπρίων. Οι Τούρκοι εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία, ερχόμενοι σε συνεννόηση με τους Βρετανούς, ενώ την ίδια περίοδο στην Ελλάδα λόγω της βαριάς ασθένειας του Παπάγου, οι δύο αντιπρόεδροι και διάδοχοί του, Στεφανόπουλος και Κανελλόπουλος δρούσαν «ασυντόνιστα».⁵⁴

Σε γενικές γραμμές οι τοποθετήσεις των τριών κρατών ήταν οι παρακάτω:⁵⁵

α. **Ελλάδος** (Στ. Στεφανόπουλος): Αναγνώρισε τα στρατηγικά συμφέροντα της Βρετανίας στο νησί και φάνηκε να αποδέχεται τη δημιουργία βάσεως εκεί. Επέμεινε στην εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης σε εύλογο χρόνο και στη θέσπιση φιλελεύθερου συντάγματος, χωρίς να κάνει ευθεία αναφορά στην «Ένωση». Επίσης, υποσχέθηκε την προστασία της τουρκικής μειονότητας.

β. **Τουρκίας** (Φατίν Ζορλού): Έθεσε θέμα επιστροφής της Κύπρου, σε περίπτωση αποχώρησης της Βρετανίας ή διχοτόμησης⁵⁶, και

γ. **Βρετανίας** (Χ. Μακ Μίλλαν): Αναφέρθηκε στα ζωτικά συμφέροντα και στην ανάγκη παραμονής της Κύπρου υπό βρετανικό έλεγχο. Πρότεινε αντί για αυτοδιάθεση, την σταδιακή αυτοδιοίκηση με εξαίρεση τους τομείς της εξωτερικής πολιτικής, άμυνας και ασφάλειας. Επίσης, πρότεινε τη δημιουργία νομοθετικού

⁵⁴ Στο ίδιο, σελ. 131

⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 132

⁵⁶ Ό.π. καθώς και στο Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.114

οργάνου με αιρετή πλειοψηφία και ενός στην ουσία εμβρυακού τριμερούς διευθυντηρίου, αποτελούμενο από εκπροσώπους της Ελλάδος της Τουρκίας και τον βρετανό διοικητή.

Οι ανωτέρω προτάσεις της Βρετανίας απορρίφθηκαν από την Ελλάδα και την Τουρκία. Ένα 24-ωρο όμως πριν την επίσημη απόρριψη των προτάσεων από ελληνικής πλευράς, και συγκεκριμένα τη νύκτα 6/7 Σεπτεμβρίου 1955, ξεσπούσαν στην Κωνσταντινούπολη τα βίαια επεισόδια εναντίον της ελληνικής ομογένειας και στη Σμύρνη εναντίον των διπλωματικών αρχών και του προσωπικού της στρατιωτικής αποστολής της χώρας στο ΝΑΤΟ. Τα επεισόδια αυτά ήταν η έμπρακτη απόδειξη των μηχανισμών του τουρκικού κράτους, το οποίο με αφορμή το Κυπριακό και τον αγώνα της ΕΟΚΑ στην Κύπρο, βρήκε την ευκαιρία να εκδιώξει την ελληνική μειονότητα από την Πόλη. Η αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης, ήταν υποτονική και χλιαρή. Η ελληνική κυβέρνηση επέλεξε να εφαρμόσει μια κατευναστική πολιτική έναντι της Τουρκίας. Το ίδιο υποτονική και ουσιαστικά ανύπαρκτη, ήταν και η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας και ιδιαίτερα του ΝΑΤΟ, ενδεικτική της σημασίας που δίνονταν στην Τουρκία.⁵⁷ Τα επεισόδια επέφεραν σοβαρό πλήγμα στην μέχρι τότε καλλιεργηθείσα ελληνοτουρκική συνεργασία, επιστέγασμα της οποίας ήταν το τριμερές Βαλκανικό Σύμφωνο.

Η ελληνική κυβέρνηση, αντιμετωπίζοντας το ενδεχόμενο μιας αποτυχίας της Τριμερούς του Λονδίνου, είχε εναποθέσει τις ελπίδες της στην επικείμενη 10^η σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. Εκεί όμως υπέστη ακόμη μια ήττα, μετά από τις συντονισμένες προσπάθειες της Βρετανίας και τη στήριξη των ΗΠΑ, όπου η ελληνική προσφυγή δεν εγγράφηκε καν στην ημερήσια διάταξη. Εν τω μεταξύ, στις 06 Οκτ 55, επήλθε κυβερνητική αλλαγή μετά το θάνατο του Παπάγου, με πρωθυπουργό τον Κ. Καραμανλή. Η νέα κυβέρνηση αντέδρασε έντονα στα Σεπτεμβριανά με τη μη συμμετοχή σε κοινά γυμνάσια, την απειλή για ανάκληση του στρατού από την Κορέα και από το Στρατηγείο στη Σμύρνη. Ως αποτέλεσμα η Τουρκία προσέφερε ηθική ικανοποίηση στην Ελλάδα σε ειδική τελετή στη Σμύρνη και ανέλαβε θεωρητικώς να αποζημιώσει τις κατεστραμμένες ελληνικές

⁵⁷ Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με την αντίδραση και τις ενέργειες στους κόλπους του ΝΑΤΟ, βλέπε στο Σ. Βρυώνης, *Ο Μηχανισμός της Καταστροφής*, (Αθήνα: Εστία, 2007), σελ 387-396.

περιουσίες. Παρόλα αυτά οι ελληνοτουρκικές σχέσεις επιδεινώνονταν τόσο στο Αιγαίο όσο και στην Κύπρο. Για την τελευταία οι Τούρκοι, αρνούνταν να συζητήσουν το θέμα της αυτοκυβέρνησης, εάν δεν αποσύρονταν από την ελληνική πλευρά το αίτημα για αυτοδιάθεση.⁵⁸

Τον Οκτώβριο του 1955, ξεκίνησαν οι απευθείας διαπραγματεύσεις μεταξύ του νέου κυβερνήτη Στρατάρχη Τζων Χάρντινγκ και του Μακαρίου, χωρίς την παρεμβολή της Τουρκίας, η οποία όμως ενημερώνονταν από την βρετανική πλευρά. Εν τω μεταξύ, η κυβέρνηση Καραμανλή χάραξε νέα γραμμή στο Κυπριακό, βασικά σημεία της οποίας ήταν, να αποφευχθεί η ανάμιξη της Τουρκίας στις διαπραγματεύσεις, να εξουδετερωθεί η αντίδραση των δύο πολιτικών άκρων της δεξιάς και αριστεράς και να ενθαρρυνθεί ο Μακάριος να επαναλάβει τις διαπραγματεύσεις απευθείας με τους Βρετανούς.⁵⁹ Κατόπιν των πέντε βασικών αρχών για τη λειτουργία ενός γνήσια δημοκρατικού συστήματος αυτοκυβέρνησης που πρότεινε ο Μακάριος, οι βασικές θέσεις των βρετανών όπως διατυπώθηκαν στις τελικές προτάσεις τους τον Φεβρουάριο του 1956, εδράζονταν στη γενική ιδέα της παραχωρήσεως ενός συστήματος αυτοκυβέρνησης, με την εκπόνηση ενός νέου φιλελεύθερου συντάγματος, αποδεχόμενοι την αρχή της αυτοδιάθεσης. Οι Βρετανοί πίεζονταν να διευθετήσουν το πρόβλημα, τόσο λόγω των ευρύτερων εξελίξεων στη Μέση Ανατολή και των σχετικών ενεργειών των ΗΠΑ, όσο και από την ένταση του αγώνα στην ίδια την Κύπρο και τις ανησυχίες τους για πιθανή εξέγερση των Τούρκων σε κάθε νέα παραχώρηση προς τον Μακάριο. Η κύρια προσπάθεια του τελευταίου κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων ήταν να εξασφαλίσει τη μελλοντική αυτοδιάθεση με αναφορές που δεν θα την υπονόμειαν, παραμερίζοντας όμως ο ίδιος το σύνθημα «αυτοδιάθεση σε εύλογη και τακτή προθεσμία». Επίσης, οι προσπάθειες εντάθηκαν σε θέματα αρμοδιοτήτων που θα παραχωρούνταν στις δύο πλευρές (τοπική πληθυσμιακή πλειοψηφία και αποικιακή διοίκηση), στο νέο Σύνταγμα (ποσοστώσεις αντιπροσώπευσης, εσωτερική ασφάλεια κλπ) αλλά και στην αμνήστευση των αγωνιστών. Οι θέσεις των δύο πλευρών, δεν είχαν βρεθεί ποτέ τόσο κοντά.

⁵⁸ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 139

⁵⁹ Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 235

Η νέα ελληνική κυβέρνηση, κατέβαλε προσπάθειες προς Ουάσιγκτον και Λονδίνο για τη βελτίωση των προτάσεων, αλλά είχε να αντιμετωπίσει ταυτόχρονα δύο θέματα στο εσωτερικό. Το ένα ήταν η εσωτερική νομιμοποίηση της ίδιας αφού δεν είχε προκύψει από εκλογές και ο πρωθυπουργός είχε διοριστεί από τον Βασιλιά. Το άλλο ήταν η δράση της αντιπολίτευσης, η οποία αφενός κατηγορούσε τον Καραμανλή ως επιρρεπή στον συμβιβασμό και από την άλλη πλειοδοτούσε στην επίδειξη αδιαλλαξίας. Έτσι, ενόψει των εκλογών της 19^{ης} Φεβρουαρίου 1956, η κυβέρνηση άφησε τον Μακάριο ουσιαστικά ελεύθερο να αποφασίσει. Από την άλλη, ο Μακάριος είχε να αντιμετωπίσει την ισχυρή αντίδραση της ακραίας ενωτικής μερίδας υπό τον μητροπολίτη Κυρήνειας Κυπριανό, αλλά και τον ίδιο τον Γρίβα με τις θέσεις του περί αυτοδιάθεσης. Επιπροσθέτως, αντιλαμβανόμενος την αδύναμη θέση της κυβέρνησης της Αθήνας και έχοντας την πρωτοβουλία των χειρισμών στο θέμα, εξωθούσε τη διαπραγματεύση στα άκρα. Υπό αυτές τις συνθήκες, έχοντας η ελληνική κυβέρνηση αποδεσμευθεί από τις συνέπειες της τελικής απόφασης, η οποία έπεφτε πλέον αποκλειστικά στους ώμους του Μακαρίου, αυτός υπαναχώρησε. Οι διαπραγματεύσεις διεκόπησαν στις 29 Φεβ ενώ στις 09 Μαρ 56, ο Μακάριος συνελήφθη από τους Βρετανούς και εξορίστηκε με μικρό αριθμό συνεργατών του στις Σεύχελλες.

Τα ανωτέρω γεγονότα αποτέλεσαν σημείο καμπής στην εξέλιξη του Κυπριακού. Αυτό φάνηκε από τα καταπιεστικά και κατασταλτικά μέτρα τα οποία εντάθηκαν στη νήσο από την αποικιακή διοίκηση, μέσω της αποστολής επιπλέον στρατευμάτων, της ανάληψης επιχειρήσεων εκκαθάρισης των «ανταρτικών» και «τρομοκρατικών» ομάδων και μέσω των δικών και εκτελέσεων των Κυπρίων αγωνιστών. Επίσης και πολύ σημαντικό, από αυτό το σημείο και μετά το Λονδίνο ταύτισε τη θέση του με αυτή της Άγκυρας, κάνοντας το παν να αποκλειστεί η «Ένωση» τουλάχιστο για το προσεχές μέλλον και προάγοντας τον τουρκικό παράγοντα.⁶⁰ Τέλος, δεν θα επανέφερε ξανά στις διαπραγματεύσεις πρόταση που να μην εμπλέκει την Άγκυρα.

Κατόπιν τούτου, η Αθήνα προσέφυγε στις 13 Μαρτίου 1956, για τρίτη συνεχή φορά στα Ηνωμένα Έθνη. Τώρα, θα προσπαθούσε να πετύχει την επίλυση του

⁶⁰ Στο ίδιο, σελ. 263, 264

προβλήματος με καλύτερη προετοιμασία, τόσο στον τομέα των επαφών και των διεθνών σχέσεων, όσο και στη διαφώτιση της διεθνούς κοινής γνώμης. Τα αποτελέσματα όμως ένα χρόνο αργότερα κατά τη συζήτηση στον ΟΗΕ, δεν ήταν τα επιθυμητά, αφού στην ομόφωνη απόφαση εκφραζόταν η ειλικρινής επιθυμία των μελών του διεθνούς οργανισμού για εξεύρεση λύσης και εκφραζόταν η ελπίδα για συνέχιση των διαπραγματεύσεων. Ένα θετικό σημείο ήταν η απελευθέρωση του Μακαρίου τον Απρίλιο του 1957, κατόπιν παρέμβασης της Ουάσιγκτον και μετά από ενέργειες του έλληνα πρωθυπουργού. Όμως η απόφαση των ΗΕ, επιβεβαίωσε την ανεπάρκεια των μέσων της ελληνικής υψηλής στρατηγικής.

Την περίοδο αυτή, η Βρετανία εμπλεκόταν όλο και πιο πολύ στην κρίση του Σουέζ, με αποκορύφωμα την αποτυχημένη ενέργεια τον Νοέμβριο του 1956. Αυτό είχε σαν συνέπεια η Τουρκία να αναβαθμιστεί, ως ο μόνος σταθερός σύμμαχος της στην περιοχή. Έτσι, το Λονδίνο με την επόμενη κίνησή του που ήταν η παρουσίαση νέων συνταγματικών προτάσεων, εκπονημένων με τη μορφή σχεδίου συντάγματος από τον κορυφαίο νομικό λόρδο Ράντκλιφ, προσπάθησε να πετύχει τρεις στόχους: πρώτον, να διευκολύνει τη θέση του στον ΟΗΕ μετά τη δική του προσφυγή τον Ιούνιο του 1956 αλλά και να διαιωνίσει την βρετανική παρουσία στο νησί, δεύτερον, να ικανοποιήσει την Άγκυρα μέσω της «διχοτόμησης» και τρίτον, να προσφέρει μια λύση στους επαναστατημένους Έλληνες, υπό μορφή απειλής (η επιμονή στην αυτοδιάθεση θα κατέληγε στη διχοτόμηση). Η ανακοίνωση του σχεδίου συντάγματος, στις 19 Δεκ 56, συνοδεύτηκε από μια εξαιρετικής σημασίας δήλωση του Λένοξ - Μπούντ. Το σχέδιο αφορούσε σε ένα σχετικά φιλελεύθερο καθεστώς περιορισμένης αυτοκυβέρνησης, κατένειμε τις εξουσίες στους Άγγλους και στους Κυπρίους και εισήγαγε ειδική πρόνοια για την εξασφάλιση των δικαιωμάτων της τουρκοκυπριακής μειονότητας. Η συνοδευτική δήλωση όμως, αναγνώριζε στην τουρκοκυπριακή κοινότητα δικαίωμα αυτοδιάθεσης που οδηγούσε στη διχοτόμηση.⁶¹

Η Αθήνα και ο εξόριστος Μακάριος, απέρριψαν όπως ήταν φυσικό αμέσως την πρόταση. Η Άγκυρα όμως τη βρήκε ως «λογική βάση συζήτησης», ενώ λίγο αργότερα δήλωνε δια του πρωθυπουργού Μεντερές, ότι η κυβέρνηση του

⁶¹ Περισσότερες λεπτομέρειες στο Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 267

υποστήριζε τη λύση της διχοτόμησης. Ήδη η Τουρκία, από το φθινόπωρο του 1956, εξέταζε το θέμα της διχοτόμησης, γνωστής με τον όρο «taksim», με την ομώνυμη «Έκθεση του καθηγητή Νιχάτ Ερίμ/24 Νοε 56».⁶² Πρέπει να σημειωθεί ότι ο εν λόγω καθηγητής εκπόνησε κατά τη χρονική περίοδο 1956-1959, το Σχέδιο «Απίλας» για την Κύπρο.⁶³ Η Βρετανία με αυτή την κίνηση, ήθελε να δείξει στη διεθνή κοινή γνώμη, ότι το εμπόδιο για την εξεύρεση λύσης ήταν η Ελλάδα και η Τουρκία και ότι αυτή δεν ήταν πλέον υπεύθυνη. Κατέστη επίσης εμφανές ότι η δήλωση Μπούντ έγινε για να αποσπάσει τη σύμφωνη γνώμη της Άγκυρας. Συμπερασματικά, με το Σύνταγμα Ράντκλιφ πρωτοεμφανίστηκε επισήμως η ιδέα της διχοτόμησης, η οποία από τότε αποτέλεσε τη βασική θέση της στρατηγικής της Τουρκίας στο Κυπριακό. Το «taksim» αποτέλεσε για την Άγκυρα, ότι ήταν η «Ένωση» για την Αθήνα.⁶⁴ Αυτή η πολιτική συνεχίστηκε και τις επόμενες δεκαετίες μέχρι και την τουρκική εισβολή του 1974.

Μετά την παταγώδη αποτυχία των Βρετανών στο Σουέζ και την επακόλουθη παραίτηση Ήντεν, ο αντικαταστάτης του Χάρολντ Μακ Μίλλαν από την αρχή της θητείας του είχε διαπιστώσει ότι δεν ήταν εφικτή η μακρά διατήρηση του αποικιακού καθεστώτος στην Κύπρο. Η διατήρηση ολόκληρου του νησιού δεν εξυπηρετούσε πλέον τα βρετανικά συμφέροντα και είχε καταστεί επικίνδυνη υπόθεση, λόγω της σκληρής αντιστάσεως του ελληνικού πληθυσμού. Ενδεικτικό των προσπαθειών για ομαλοποίηση της κατάστασης ήταν η απελευθέρωση του Μακαρίου την άνοιξη του 1957 και η απαγόρευση επιστροφής του στην Κύπρο (εγκαταστάθηκε στην Αθήνα). Επίσης, έγινε η αντικατάσταση του σκληρού κυβερνήτη Χάρντινγκ με τον μετριοπαθή και γνωστό για τις φιλελεύθερες απόψεις του σερ Χιου Φουτ, τον Νοέμβριο του 1957. Ο τελευταίος γνώριζε ότι η υλοποίηση της διχοτόμησης δεν ήταν εύκολη υπόθεση, λόγω της μεικτής σύνθεσης του πληθυσμού, αλλά και των γνωστών θέσεων της Τουρκίας επί του θέματος. Επίσης, στο μέτωπο του Ψυχρού Πολέμου, η Τουρκία πλέον είχε αποκτήσει σπουδαία σημασία για τα συμφέροντα της Συμμαχίας.

⁶² Λεπτομέρειες στο Κ. Χατζηκωστής, *Έξι Προεδρικά Πορτραίτα*, (Θεσσαλονίκη: Γερμανός, 2015), σελ.285

⁶³ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.99

⁶⁴ Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 273

Η κατάσταση στο εσωτερικό της Μεγαλονήσου ήταν εκρηκτική και χαώδης. Η ΕΟΚΑ, υποτιμημένη αρχικά από τους Βρετανούς, τώρα έγινε ο εφιάλτης τους προκαλώντας χάος στη διοίκηση. Τα θύματα της ΕΟΚΑ ήταν κατά βάση Βρετανοί και Έλληνες συνεργάτες τους, ενώ τελευταίοι έρχονταν οι Τουρκοκύπριοι. Ένα κλίμα τρόμου είχε εξαπλωθεί στο νησί μεταξύ των Ελληνοκυπρίων. Οι Βρετανοί μη εμπιστευόμενοι τους Έλληνες στα σώματα ασφαλείας, προσέλαβαν Τουρκοκύπριους για τη συγκρότηση βοηθητικής αστυνομικής δύναμης. Έτσι η κατάσταση έλαβε δραματικές διαστάσεις με συγκρούσεις ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Με τις παραπάνω δυνάμεις των Τουρκοκυπρίων και τις οργανώσεις ΤΜΤ και VOLKAN (βλ. στο 1^ο Κεφάλαιο), ο αγώνας έπαιρνε τη μορφή αλληλοεξόντωσης μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Επιπλέον ο αγώνας δημιούργησε και ρήγμα μεταξύ των Ελληνοκυπρίων με τις δολοφονίες των διαφωνούντων (αριστερών, κομμουνιστών, ανδρών σωμάτων ασφαλείας κλπ). Οι Τουρκοκύπριοι και η Τουρκία έβλεπαν τη διχοτόμηση ως τη μόνη λύση, ενώ οι χώρες μέλη του ΝΑΤΟ έβλεπαν την διαμορφωθείσα κατάσταση ως επικίνδυνη για τη λειτουργία των βάσεων και την εύρυθμη λειτουργία τους. Μέσα σε τρία χρόνια, το Κυπριακό πρόβλημα από μια «κλειστή» διακοινοτική διαφορά έπαιρνε την μορφή «διαπολιτικής κρίσεως, διεθνούς επιπέδου με επικίνδυνες διαστάσεις».⁶⁵ Από την άλλη, η ελληνική πλευρά άρχισε να διαπιστώνει την αδυναμία εξεύρεσης λύσης στα πλαίσια του ΟΗΕ, ενώ από τα τέλη του 1956 άρχισε να διαφαίνεται η μεταστροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Με δηλώσεις μέσα στο κοινοβούλιο, ιδιαίτερα αυτές του Έλληνα ΥΠΕΞ Ε. Αβέρωφ, αναγνώριζε ότι η Τουρκία «δεν έχει γενικούς λόγους, αλλά ειδικά συμφέροντα, τα οποία «οφείλομεν να καλύψωμεν».⁶⁶

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, υποβλήθηκε το ομώνυμο σχέδιο από τον Βρετανό πρωθυπουργό Μακ Μίλλαν, τον Ιούνιο του 1958, το οποίο σε γενικές γραμμές περιελάμβανε:⁶⁷ «διατήρηση της βρετανικής κυριαρχίας για επτά χρόνια, συνεταιρισμός στη διοίκηση μέσω αντιπροσώπων Ελλάδος και Τουρκίας ως βοηθών του κυβερνήτη, Σύνταγμα βασισμένο στην αρχή της "μείζονος κοινοτικής

⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 284

⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 326, 327

⁶⁷ Κ Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτ. Πολιτική 1945-1981*, τόμος Β', (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 145

αυτονομίας”, παροχή ισότητας στις εξουσίες των δύο κοινοτήτων, δύο κοινοτικές βουλές, μικτό υπουργικό συμβούλιο και με την πάροδο της επταετίας πιθανή σύσταση τριπλής συγκυριαρχίας (Ελλάδας – Τουρκίας – Βρετανίας) ή εναλλακτικά εφόσον παρέμενε σε ισχύ η δήλωση του Δεκεμβρίου 1956 “περί διπλής αυτοδιαθέσεως”, διχοτόμηση». Το χαρακτηριστικό του σχεδίου ήταν ότι δεν απαιτούσε τη σύμφωνη γνώμη των δύο κρατών για να λειτουργήσει και δεν είχε σχέση με την αρχή της αυτοδιαθέσεως του κυπριακού λαού. Η Τουρκία το υιοθέτησε απολύτως, ενώ η ελληνική πλευρά το απέρριψε. Οι ΗΠΑ, για λόγους γενικότερης στρατηγικής υποστήριξαν το σχέδιο, ενώ και η πλειοψηφία των χωρών στον ΟΗΕ θεώρησε τις προτάσεις του Λονδίνου ως ένδειξη συμβιβασμού. Η Ελλάδα είχε απομονωθεί πλήρως. Το Λονδίνο ήταν αποφασισμένο με την συνδρομή των ΗΠΑ, να προχωρήσει. Έτσι την 1^η Οκτ 58, διορίστηκε Τούρκος αντιπρόσωπος στη Λευκωσία. Η Αθήνα μπροστά στον κίνδυνο της διχοτόμησης αντέδρασε με σύγχυση και σπασμωδικά. Σε ομιλία του στη Βουλή, ο Αβέρωφ παρεκκλίνοντας από τη μέχρι τώρα πολιτική, δέχονταν στις συνομιλίες την Τουρκία. Ο Καραμανλής σε επιστολή του προς τον Γενικό Γραμματέα του ΝΑΤΟ Πωλ - Ανρί Σπάακ, απείλησε να αποχωρήσει από το ΝΑΤΟ και ζήτησε να βοηθήσει την κατάσταση. Η μεσολάβηση του ΝΑΤΟ ενώ είχε προχωρήσει, τελικά δεν έγινε δεκτή από την ελληνική κυβέρνηση.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο Μακάριος σε συνέντευξή του στην βουλευτή του Εργατικού κόμματος Μπάρμπαρα Κασλ, στις 16 Σεπ 58, δήλωσε ότι ήταν διατεθειμένος αντί της «αυτοδιαθέσεως – ένωσης» να αποδεχθεί καθεστώς ανεξαρτησίας εγγυημένης από τον ΟΗΕ, με τον δεσμευτικό όρο ότι δεν θα καταλήξει ούτε στην ένωση ούτε στον διαμελισμό. Ο Καραμανλής εξέφρασε τη σύμφωνη γνώμη του. Η ιδέα της ανεξαρτησίας δεν ήταν νέα, αλλά αποτελούσε τη δεύτερη γραμμή άμυνας της ελληνικής κυβέρνησης μπροστά στον κίνδυνο της διχοτόμησης. Η διεθνής κοινότητα και το ΝΑΤΟ, έβλεπαν θετικά αυτή την προοπτική και εργάστηκαν προς αυτήν την κατεύθυνση.

Η Τουρκία παρόλο που αρχικά αντέδρασε αρνητικά, τον Δεκέμβριο του 1958, στα πλαίσια των συζητήσεων για το Κυπριακό στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, , έκανε πρόταση στον Αβέρωφ, μέσω του ΥΠΕΞ Φατίν Ζορλού, για διεξαγωγή διμερών διαπραγματεύσεων. Οι λόγοι που την οδήγησαν σε αυτή την κίνηση ήταν

αφενός οι πιέσεις των ΗΠΑ και αφετέρου ο κίνδυνος περιφερειακής απομόνωσής της, μετά τη διάλυση του Συμφώνου της Βαγδάτης τον Ιούλιο του ίδιου έτους (Ιρακινή επανάσταση) και τη δημιουργία της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας (Αίγυπτος – Συρία). Αυτά σε συνδυασμό με μια πιθανή έξοδο της Ελλάδος από το ΝΑΤΟ και τη σύμπληξη συμμαχίας με τη Γιουγκοσλαβία και την Αραβική Δημοκρατία, θα την απέκοπτε γεωγραφικά από το ΝΑΤΟ. Η Ελληνική κυβέρνηση και ο Μακάριος δέχθηκαν, λόγω του αδιεξόδου που προκλήθηκε με το σχέδιο Μακ Μίλλαν. Η Βρετανία έκανε το ίδιο, υπό τον όρο να εξασφαλίσει στρατιωτική παρουσία στο νησί.

Οι διαπραγματεύσεις με πρωταγωνιστές την Ελλάδα, Τουρκία και Μ. Βρετανία, κράτησαν μικρό χρονικό διάστημα. Η ιστορική συνάντηση κορυφής πραγματοποιήθηκε στη Ζυρίχη σε επίπεδο πρωθυπουργών (Καραμανλής – Μεντερές), από τις 5 έως 11 Φεβ 59, όπου επετεύχθη ο συμβιβασμός. Ακολούθησαν κατόπιν οι διαπραγματεύσεις στο Λονδίνο με τη σύμπραξη και της Βρετανίας. Προβλεπόταν η ίδρυση ανεξάρτητου κράτους, της Δημοκρατίας της Κύπρου, αποκλειόμενης στο διηνεκές τόσο της ένωσης όσο και της διχοτόμησης.

Τα βασικά σημεία της συμφωνίας ήταν: ο πρόεδρος θα ήταν Ελληνοκύπριος και ο αντιπρόεδρος Τουρκοκύπριος, εκλεγμένοι από τις δύο κοινότητες για πέντε χρόνια με δικαίωμα βέτο σε θέματα άμυνας, εξωτερικής πολιτικής και εσωτερικής ασφάλειας. Προβλέπονταν η παράλληλη λειτουργία ενιαίας Βουλής Αντιπροσώπων και δύο Κοινοτικών Βουλών, ενώ σε περίπτωση σύγκρουσης αρμοδιοτήτων αυτή θα επιλύονταν στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο. Η αναλογία στη συγκρότηση της δημόσιας διοίκησης, του υπουργικού συμβουλίου και της Βουλής θα ήταν 7:3 και στο στρατό 6:4, μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Συμφωνήθηκε η σύναψη Συνθήκης Εγγυήσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας, με την οποία οι τρεις χώρες εγγυούνταν την ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα την ασφάλεια και την πιστή τήρηση του συνταγματικού πολιτεύματος μέσω και της παρέμβασής τους εφόσον απαιτηθεί, συλλογικής ή μεμονωμένης. Συμφωνήθηκε η εγκατάσταση στο νησί στρατιωτικών δυνάμεων από Ελλάδα και Τουρκία, 950 και 650 στρατιωτικών αντίστοιχα, γνωστές ως ΕΛΔΥΚ και ΤΟΥΡΔΥΚ. Η Βρετανία θα εκχωρούσε οριστικά την κυριαρχία του νησιού, διατηρώντας ως κυρίαρχο

βρετανικό έδαφος δύο βάσεις (Δεκέλεια και Ακρωτήρι) και στρατιωτικές διευκολύνσεις.

Ο Μακάριος, καθ' όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων τηρούσαν ενήμερος και είχε συγκατανεύσει στην ολοκλήρωσή τους. Παρόλα αυτά πριν την μετέπειτα υπογραφή τους στο Λονδίνο, εξέφρασε επιφυλάξεις και προσπάθησε να επιτύχει την επαναδιατύπωση τους, επί «δευτερευόντων σημείων» κυρίως του Συντάγματος. Μπροστά στη σθεναρή αντίδραση τόσο του Καραμανλή («θα του δηλώσει ότι με την αναπόδραστη υπογραφή των συμφωνιών τερματίζει οριστικά την κυπριακή πολιτική του»⁶⁸) όσο και του Βρετανού ΥΠΕΞ, τελικά θα υπογράψει. Στη δεύτερη διάσκεψη στο Λονδίνο, από 17 έως 19 Φεβ 59, στην οποία συμμετείχαν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Φαζίλ Κιουτσούκ ως εκπρόσωποι των δύο κοινοτήτων, υπεγράφησαν οι συμφωνίες που περιελάμβαναν, τη διάρθρωση του Συντάγματος της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας, τη Συνθήκη Εγγυήσεως σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα, Μ. Βρετανία και Τουρκία εγγυούνταν την ανεξαρτησία και τη συνταγματική τάξη του νέου κράτους, το Πρωτόκολλο για την παραμονή των δύο κυρίαρχων βρετανικών βάσεων στο νησί και τη Συνθήκη Συμμαχίας μεταξύ Κύπρου, Ελλάδος και Τουρκίας.⁶⁹

Κατόπιν και σε εφαρμογή των ανωτέρω συμφωνιών, συστήθηκε μεικτή επιτροπή αποτελούμενη από αντιπροσώπους της Ελλάδος (Θ. Τσάτσος), Τουρκίας (Νιχάτ Ερίμ, γνωστός από την ομώνυμη έκθεση του 1956) και των δύο κοινοτήτων. Μετά την ολοκλήρωση των εργασιών της επιτροπής, το Σύνταγμα και οι τελικές πράξεις δημιουργίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, υπεγράφησαν στις 16 Αυγ 1960. Ακολούθως, ανακηρύχτηκε το νέο κράτος και το Σεπτέμβριο έγινε μέλος του ΟΗΕ. Οι Συμφωνίες και το Σύνταγμα δεν τέθηκαν ποτέ στην κρίση του κυπριακού λαού, αποτελώντας προϊόν συμβιβασμού και πιθανότατα τη μοναδική περίπτωση στην παγκόσμια ιστορία, κατά την οποία ιδρύθηκε ένα κράτος χωρίς τη σύμπραξη του λαού του, αλλά με βάση τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις τρίτων

⁶⁸ Κ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτ. Πολιτική 1945-1981*, τόμος Β', (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 149

⁶⁹ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.153,154 καθώς και στο Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 144

χωρών.⁷⁰ Το χειρότερο όμως ήταν ότι πέραν των άλλων, εκπληρώνονταν και το σχέδιο της Τουρκίας (βλ. Σχ. Απίλας του γνωστού συνταγματολόγου Νιχάτ Ερίμ), για δικαίωμα επέμβασης στην Κύπρο, υπό τον μανδύα της «εγγυήτριας δύναμης».

Οι Συμφωνίες έγιναν δεκτές με ανάμικτα αισθήματα στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Στην Ελλάδα αποτέλεσαν αντικείμενο οξείας κριτικής από την αντιπολίτευση, ενώ στην Κύπρο ο Γρίβας αρχικά τάχθηκε υπέρ για να αλλάξει στάση αργότερα όταν πολιτεύθηκε. Αντίθετο ήταν επίσης το ΑΚΕΛ και άλλες προσωπικότητες. Γενικά, επικράτησε ένα κλίμα ρευστότητας, θεωρώντας και οι δύο πλευρές ότι η διαμορφωθείσα κατάσταση ήταν μεταβατική και προσωρινή. Ένας ενδιάμεσος σταθμός για κάτι άλλο. Στην ουσία το κυπριακό πρόβλημα δεν είχε επιλυθεί αλλά είχε δημιουργηθεί ένα κράτος «υπό αίρεση».⁷¹

2.3 Η υψηλή στρατηγική της Ελλάδος

2.3.1 Διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος

Με το τέλος του Β΄ΠΠ, η Ελλάδα προσδέθηκε αρχικά μέχρι το 1947 στο «άρμα» της Μ. Βρετανίας και μετά την αποχώρησή της, στις ΗΠΑ. Οι τελευταίες εκδήλωσαν το ενδιαφέρον τους προς την Ελλάδα και την Τουρκία με την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν (12 Μαρτίου 1947) και στη συνέχεια με το Σχέδιο Μάρσαλ (05 Ιουνίου 1947), για την οικονομική και στρατιωτική βοήθεια προς τις δύο χώρες, οι οποίες πλέον είχαν ενταχθεί λόγω της γεωπολιτικής τους θέσης, στο επίκεντρο της αντιπαράθεσης των Μεγάλων Δυνάμεων στην περιοχή. Βασικός στόχος της πολιτικής των ΗΠΑ, ήταν να αποτραπεί η ένταξη των δύο χωρών στη σοβιετική σφαίρα επιρροής, εξυπηρετώντας έτσι τις στρατηγικές τους επιδιώξεις για διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Το Σχέδιο Μάρσαλ στα τέσσερα χρόνια που εφαρμόστηκε, διοχέτευσε στην Ελλάδα 1.327 εκατομμύρια δολάρια, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν σε αναλογία 55% – 45% για αναπτυξιακούς και στρατιωτικούς σκοπούς αντίστοιχα. Μέχρι το 1960, η Ελλάδα είχε λάβει 2,5 δις δολάρια. Επίσης, από το

⁷⁰ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.126,127

⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 162

1947 έως το 1952, το 89% των κρατικών δαπανών αποτελούσε αμερικανική βοήθεια.⁷² Το εν λόγω Σχέδιο συνέβαλε στην πολιτική σταθερότητα, ενώ κληροδότησε στην δεκαετία του '50 τη δυνατότητα δημιουργίας και ανάπτυξης των υποδομών, συμβάλλοντας στην ραγδαία οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '50, όπου κυριαρχούσε ο ανταγωνισμός των Μεγάλων Δυνάμεων στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου, η Ελλάδα έχοντας ήδη δώσει προτεραιότητα στην προάσπιση της ασφάλειας και της εδαφικής της ακεραιότητας από τον από βορρά κίνδυνο, κινήθηκε εξισοροπητικά τόσο σε διεθνές όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Έτσι, συμμετείχε με την αποστολή στρατευμάτων στον πόλεμο της Κορέας, ενώ στις 16 Φεβ 52 μαζί με την Τουρκία προσχώρησε στο NATO. Επίσης, στο πλαίσιο εφαρμογής της στρατηγικής της ανάσχεσης της Σοβιετικής Ένωσης από τις ΗΠΑ, η χώρα υπέγραψε τον Οκτώβριο του 1953, τη διμερή συμφωνία για τις βάσεις. Η Ελλάδα με βάση τις εξελίξεις στην Ευρώπη αλλά και στη Μέση Ανατολή, οι οποίες βαθμιαία αναβάθμιζαν την Τουρκία σε περιφερειακό παράγοντα κομβικής σημασίας, αντιμετώπιζονταν όχι μόνο ως γέφυρα ανάμεσα στις δύο περιοχές (Ευρώπη και Μέση Ανατολή) αλλά και ως ο συνδετικός κρίκος μεταξύ της Τουρκίας και της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο.

Κατόπιν τούτου, σε περιφερειακό επίπεδο Ελλάδα, Τουρκία και Γιουγκοσλαβία συνομολόγησαν τη Συνθήκη Φιλίας και Συνεργασίας στις 28 Φεβ 53, ακολουθούμενης από την τελική Συνθήκη «συμμαχίας πολιτικής συνεργασίας και αμοιβαίας βοήθειας» στο Μπλεντ στις 09 Αυγούστου και από τις στρατιωτικές συμβάσεις στις 20 Νοεμβρίου του ίδιου έτους, που αφορούσαν θέματα άμυνας. Η Ελλάδα με αυτές τις κινήσεις εγκαινίαζε μια νέα περίοδο συνεργασίας και καλής γειτονίας με την Τουρκία, αναβιώνοντας την αντίστοιχη μεταξύ Βενιζέλου και Κεμάλ στις αρχές της δεκαετίας του '30, έχοντας ως επιμέρους στόχο και την προάσπιση και στήριξη των συμφερόντων της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη, Ίμβρο και Τένεδο. Όλα τα παραπάνω όμως δεν θα είχαν καμία αξία, μετά τη διεθνοποίηση του Κυπριακού και ιδίως μετά το 1955, με την αντιπαράθεση Ελλάδος –Τουρκίας, σε συνδυασμό με την εκ νέου προσέγγιση της

⁷² Δ. Τσιριγώτης, *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2013), σελ. 503

Γιουγκοσλαβίας με τη Σοβιετική Ένωση και την ανάδειξή της αργότερα σε βασικό παίκτη του κινήματος των Αδεσμεύτων.⁷³

Πρέπει να επισημανθεί ότι, στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο της δεκαετίας του '50 και στην ευρύτερη περιοχή της Κύπρου (Ανατολική Μεσόγειος και Μέση Ανατολή), μετατοπίστηκε το πεδίο του ανταγωνισμού των Μεγάλων Δυνάμεων, στο πλαίσιο της κορύφωσης της έντασης του Ψυχρού Πολέμου με την υιοθέτηση του δόγματος της αμοιβαίας πυρηνικής αποτροπής. Τα κύρια χαρακτηριστικά του σκηνικού, τα οποία συνδυασμένα επηρέασαν την Κύπρο με τη δεδομένη στρατηγική σημασία, ήταν η άνοδος του αραβικού εθνικισμού, η αραβοϊσραηλινή σύγκρουση, η προσπάθεια της Σοβιετικής Ένωσης να διεισδύσει στην περιοχή αλλά και η σταθερά καθοδική πορεία της βρετανικής ισχύος.

Στη Μ. Ανατολή και στην Ανατολική Μεσόγειο, η Βρετανία διέθετε ακόμα σημαντικά ερείσματα. Αυτά περιελάμβαναν τη βάση στο Σουέζ, το Άντεν, τους δεσμούς με την Τουρκία, την Ιορδανία και το Ιράκ, αλλά και το κυριότερο την Κύπρο, στην οποία ασκούσε πλήρη κυριαρχία και η πολιτική της δεν υπόκειντο σε περιορισμούς. Τα γεγονότα όμως που καταδεικνύουν την βρετανική παρακμή στην περιοχή και τα οποία έδωσαν στην Κύπρο αξία υπαρξιακής φύσεως για την πάλαι ποτέ κραταιά αυτοκρατορία, ήταν η αποχώρηση από την Παλαιστίνη το 1948, η ανατροπή του βασιλιά Φαρούκ της Αιγύπτου το 1952 και η εγκαθίδρυση του καθεστώτος Νάσερ με έκδηλο τον αραβικό εθνικισμό, καθώς και η εθνικοποίηση το 1951-1953, από την ιρανική κυβέρνηση του Μωσαντέκ των βρετανικών συμφερόντων που έλεγχαν τα πετρέλαια. Αναφορικά με το Σουέζ, αυτό έμελε να αποτελέσει κομβικής σημασίας θέμα με καταλυτικές συνέπειες στο Κυπριακό. Έτσι, το 1954 η Βρετανία διαπραγματεύτηκε μια νέα συμφωνία με το Κάιρο, η οποία προέβλεπε ότι θα αποχωρούσε από τη βάση το 1956. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η ανακοίνωση της παραπάνω συμφωνίας, συνέπεσε με το περίφημο «ουδέποτε» του Χόπκινσον, ενδεικτικό της σημασίας που αποκτούσε πλέον η Κύπρος για τα βρετανικά συμφέροντα. Η κρίση οδήγησε στη μεταφορά του στρατηγείου Μέσης Ανατολής στην Κύπρο, η όποια έτσι έγινε η κύρια βάση που οι Βρετανοί σκόπευαν να κρατήσουν πάση θυσία. Καθοριστικός παράγοντας για την

⁷³ Κ. Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτ. Πολιτική 1945-1981*, τόμος Β', (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 62

ακολουθητέα στάση του Λονδίνου στο Κυπριακό ήταν και ο ψυχολογικός. Η διατήρηση του ελέγχου επί της Κύπρου, εξέφραζε την αποφασιστικότητα της Μ. Βρετανίας να παραμείνει Μεγάλη Δύναμη και κυρίαρχη στη Μέση Ανατολή.

Επιπροσθέτως, το Λονδίνο αναζητώντας συμμάχους στον κρίσιμο αυτό χώρο, βρήκε την Τουρκία ως τον καταλληλότερο. Τον Φεβρουάριο του 1955, με πρωταγωνιστή την Άγκυρα, υπογράφηκε το Τουρκοιρακινό Σύμφωνο της Βαγδάτης, στο οποίο προσχώρησε η Βρετανία στις 4 Απριλίου, το Πακιστάν τον Ιούλιο και το Ιράν τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Το Σύμφωνο της Βαγδάτης ήταν μια κορυφαία πολιτική επιλογή του Λονδίνου τη διετία 1955-56 και ως εκ τούτου η φιλία της Άγκυρας ήταν καθοριστικής σημασίας. Η Ελλάδα δεν μπορούσε να παίξει αυτόν τον ρόλο, εξαιτίας των παραδοσιακά φιλικών σχέσεων της με τους Άραβες. Μετά την αποτυχημένη επέμβαση στο Σουέζ το φθινόπωρο του 1956 και την επακόλουθη αποχώρηση της Βρετανίας, η αξία της Τουρκίας για τα συμφέροντά της μεγάλωσε, γεγονός που αποδεικνύεται και από τις δηλώσεις διπλής αυτοδιάθεσης που παρέπεμπαν στη διχοτόμηση, τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Η νέα κυβέρνηση Μακ Μίλλαν, ακολούθησε μέσα στο 1957 μια πιο ευέλικτη πολιτική στο Κυπριακό. Έκανε σαφές ότι δεν χρειαζόνταν όλο το νησί, παρά μόνο βάσεις σε αυτό. Η Τουρκία θα ήταν απαραίτητη σύμμαχος, προς την οποία έπρεπε να κάνει παραχωρήσεις, όπως φάνηκε με το ομώνυμο Σχέδιο (Μακ Μίλλαν).

Οι ΗΠΑ, μέσα στο πλαίσιο της κορύφωσης του ανταγωνισμού και την υιοθέτηση της στρατηγικής της ανάσχεσης της Σοβιετικής Ένωσης, ενδιαφέρονταν πρωτίστως για τη σταθερότητα της νοτιοανατολικής πτέρυγας του NATO και την αποφυγή της σύγκρουσης μεταξύ των συμμάχων της. Σημαντικό ρόλο επίσης στη στάση των ΗΠΑ, έπαιξε και η εν εξελίξει αραβοϊσραηλινή σύγκρουση, η οποία μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '50 μετρούσε ήδη δύο πολέμους (το 1948 και το 1956) με διακύβευμα την επιβίωση του κράτους του Ισραήλ. Όμως, η πολιτική της «ίσης ασφάλειας» και των «ίσων αποστάσεων» που είχαν χαράξει και ακολουθήσει με το Δόγμα Τρούμαν, απέναντι στις δύο χώρες, άρχισε με το πέρασμα του χρόνου να υποκαθίσταται από μια πολιτική προτίμησης της

Τουρκίας και απόδοσης επικουρικού ρόλου στην Ελλάδα.⁷⁴ Οι ΗΠΑ, ήταν αντίθετες στην διεθνοποίηση του Κυπριακού και επιθυμούσαν την επίλυσή του με διμερείς μυστικές διαπραγματεύσεις. Αντιτάχθηκαν από την αρχή σε κάθε προσπάθεια εξεύρεσης λύσης μέσω του ΟΗΕ. Όταν το θέμα ήρθε στον Οργανισμό πήραν το μέρος των Βρετανών, μη υποστηρίζοντας την «αυτοδιάθεση - ένωση». Μετά την κρίση στο Σουέζ, οι ΗΠΑ πίεζαν τις τρεις εμπλεκόμενες χώρες για διπλωματική λύση με βάση την ανεξαρτησία της Κύπρου, αποκλείοντας τόσο την ένωση όσο και τη διχοτόμηση. Το νέο κράτος θα έπρεπε να βρίσκεται υπό την ομπρέλα του ΝΑΤΟ.

Ήδη όμως από το 1957, λόγω των διεθνών εξελίξεων, η αμερικανική στάση άρχισε να αλλάζει, με την Τουρκία να αποκτά αναβαθμισμένο ρόλο. Η τουρκοσυριακή κρίση το φθινόπωρο του ίδιου έτους, ανέδειξε την Άγκυρα σε βασικό μοχλό της δυτικής πολιτικής έναντι της σοβιετικής διείσδυσης στη Μέση Ανατολή. Η εκτόξευση του σοβιετικού δορυφόρου Σπούτνικ, με την οποία καταδείχθηκε η δυνατότητα της Σοβιετικής Ένωσης για πυρηνικό πλήγμα στην Αμερική, αναβάθμισε ακόμα περισσότερο την στρατηγική της σημασία, αφού οι ΗΠΑ εξέτασαν το ενδεχόμενο να εγκαταστήσουν πυραύλους μέσου βεληνεκούς στο έδαφός της. Το 1958, μια σειρά διεθνών κρίσεων, με αποκορύφωμα τη νέα κρίση του Βερολίνου (Νοέμβριος του 1958), που δεν κατέληξαν σε μείζονα αναμέτρηση, οριοθέτησαν το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνταν το Κυπριακό. Επομένως, τη διετία 1957 - 1958, η σημασία της Τουρκίας έτεινε να αναβαθμιστεί σημαντικά, κάτι που συντέλεσε στο να φέρει πιο κοντά τις ΗΠΑ με τη Βρετανία. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, την υποστήριξη της Ουάσιγκτον στο σχέδιο Μακ Μίλλαν και την παρέμβασή της εναντίον των ελληνικών θέσεων περί ανεξαρτησίας της Κύπρου στον ΟΗΕ, τον Δεκέμβριο του 1958.⁷⁵

2.3.2 Πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί

Γενικά, οι ελληνικές κυβερνήσεις της δεκαετίας του '50, είχαν ως αρχές στην υψηλή τους στρατηγική, την πίστη στο ΝΑΤΟ και την εμβάθυνση

⁷⁴ Κ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτ. Πολιτική 1945-1981, τόμος Β'*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 57

⁷⁵ Ε. Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005), σελ 301

των σχέσεων τους με τις ΗΠΑ, ενώ στο περιφερειακό επίπεδο, την εξωτερική εξισορρόπηση του από βορρά κυρίως κινδύνου (βουλγαρική απειλή). Στο πλαίσιο αυτό οι πολιτικοί τους στόχοι συνίστατο, στην ενίσχυση της εθνικής ασφάλειας, στην εσωτερική ανασυγκρότηση (οικονομική και διοικητική) και στη σταθεροποίηση του εσωτερικού κοινωνικού και πολιτικού συστήματος.⁷⁶ Οι ελληνικές κυβερνήσεις μετά την ενσωμάτωση των Δωδεκανήσων ακολουθούσαν γενικά μια στρατηγική διατήρησης του υφιστάμενου status quo.

Αναφορικά με το Κυπριακό κατά την επίμαχη δεκαετία, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις περιόδους, στις οποίες ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες διαμορφώνονταν και προωθούνταν η στρατηγική της χώρας στο εθνικό θέμα. Την περίοδο των κυβερνήσεων πριν το 1952, τη διακυβέρνηση Παπάγου και την περίοδο διακυβέρνησης Καραμανλή.

Όπως προελέχθη, οι κεντρικές κυβερνήσεις ήταν ασταθείς και ανίσχυρες. Έτσι, κάνοντας μια ρεαλιστική εκτίμηση του διεθνούς περιβάλλοντος αλλά και διαπιστώνοντας την ανεπάρκεια των διατιθέμενων μέσων, ακολούθησαν μια αμυντική υψηλή στρατηγική, διατήρησης του status quo. Χαρακτηριστικό γεγονός αποτελεί η άρνηση του Πλαστήρα να παραλάβει το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος που διεξήχθη στην Κύπρο το 1950, με αίτημα την «Ένωση» με την Ελλάδα.

Η άνοδος όμως στην εξουσία του Ελληνικού Συναγερμού, υπό τον Αλέξανδρο Παπάγο, τον Νοέμβριο του 1952, άλλαξε τα δεδομένα. Η ισχυρή κυβέρνηση Παπάγου, επέφερε την αλλαγή της υψηλής στρατηγικής στο Κυπριακό. Αυτή έλαβε τη μορφή της στρατηγικής της επέκτασης, μέσω της διεθνοποίησης του προβλήματος στον ΟΗΕ, προβάλλοντας την αρχή της αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού, που σήμαινε ουσιαστικά την ένωση με την «μητέρα πατρίδα». Ο πολιτικός σκοπός της διεθνοποίησης του Κυπριακού, όπως σχεδιάστηκε από τον βασικό συνεργάτη του Παπάγου, Αλέξη Κύρου (Γενικός Γραμματέας του ΥΠΕΞ), είχε «περιορισμένους και συγκεκριμένους στόχους», δηλαδή δεν θεωρούσε την προσφυγή στον ΟΗΕ τρόπο επίλυσης του προβλήματος, αλλά ως μέσο άσκησης

⁷⁶ Δ. Τσιριγώτης, *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2013), σελ. 487-488

πίεσης στη βρετανική πλευρά και ενίσχυσης της ελληνικής θέσης σε μια διαπραγμάτευση μεταξύ των δύο χωρών.⁷⁷ Η προσφυγή στον διεθνή οργανισμό, βασιζόνταν, σε μια ιδεαλιστική/ νομικίστικη αντίληψη σχετικά με τις δυνατότητες του ΟΗΕ να επιλύει διεθνή προβλήματα, στην ιδέα της αυτοδιάθεσης των λαών ως μέσο πίεσης για ικανοποίηση του αιτήματος της ένωσης αλλά και στη διαδικασία της αποαποικιοποίησης που ήταν σε εξέλιξη και υποτίθεται ότι θα προσέφερε το κατάλληλο διεθνές περιβάλλον υποστήριξης του αιτήματος.

Η επιλογή αυτής της στρατηγικής στηρίζονταν σε δύο προϋποθέσεις:⁷⁸ Πρώτον, στην ύπαρξη ισχυρής κυβέρνησης και δεύτερον, στην ύπαρξη ενός ενιαίου και αρραγούς εσωτερικού μετώπου, το οποίο στο πλαίσιο μιας λαϊκής πανστρατιάς θα υποστήριζε το εγχείρημα και θα ενίσχυε την προσπάθεια ενημέρωσης και διαφώτισης της διεθνούς κοινής γνώμης για το δίκαιο του ελληνικού αιτήματος.

Η κυβέρνηση Καραμανλή, παρέλαβε μια δεδομένη και άσχημη κατάσταση, έχοντας στενά περιθώρια ελιγμών. Είχε προηγηθεί η ήττα στον ΟΗΕ τον Δεκέμβριο του 1954, η έναρξη του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ τον Απρίλιο του 1955, η αποτυχία της Τριμερούς του Λονδίνου, που σηματοδότησε και την επίσημη εμπλοκή της Άγκυρας στο Κυπριακό και τα Σεπτεμβριανά με τις βιαιοπραγίες εναντίον του Ελληνισμού της Πόλης. Οι κυβερνήσεις του Καραμανλή με ΥΠΕΞ πρώτα τον Σπ. Θεοτόκη (1955-1956) και κατόπιν τον Ε. Αβέρωφ, αποδείχθηκαν περισσότερο ρεαλιστικές στο χειρισμό του θέματος. Οι ιθύνοντες της χάραξης της εξωτερικής πολιτικής, έχοντας επίγνωση ότι η Ελλάδα ήταν μια μικρή χώρα, επέδειξαν έναν μετριοπαθή ρεαλισμό στον χειρισμό του Κυπριακού. Ιδιαίτερα όμως σε ότι αφορά τη στάση απέναντι στην Τουρκία, μετά την αποτυχία της Τριμερούς και τα Σεπτεμβριανά, η ελληνική κυβέρνηση εφάρμοσε στρατηγική κατευνασμού απέναντί της, στέλλοντας το μήνυμα διεθνώς ότι δεν είχε τη βούληση ή την ικανότητα να αντιδράσει στις παράνομες ενέργειες της τελευταίας.

Επανερχόμενοι στο Κυπριακό, οι κυβερνήσεις Καραμανλή συνέχισαν τη στρατηγική της προηγούμενης κυβέρνησης στον διεθνή οργανισμό αλλά αυτή τη

⁷⁷ Ε. Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005), σελ 116

⁷⁸ Στο ίδιο, σελ. 118 - 123

φορά πάνω σε μια πιο ρεαλιστική/πραγματιστική βάση, λαμβάνοντας υπόψη τον διεθνή καταμερισμό της ισχύος, αλλά και τα δεδομένα που είχαν διαμορφωθεί στο ίδιο το νησί, μετά την αποτυχία των συνομιλιών Μακαρίου – Χάρντινγκ. Η επακόλουθη εξορία του Αρχιεπισκόπου, άφησε ουσιαστικά ακέφαλο τον κυπριακό ελληνισμό, ενώ η βία ήταν σε έξαρση εκατέρωθεν, με τα άγρια κατασταλτικά μέτρα από την μια πλευρά και την ένταση του αγώνα από την άλλη. Οι στόχοι οι οποίοι τέθηκαν ήταν οι εξής:⁷⁹ πρώτον, η απελευθέρωση του Μακαρίου, έτσι ώστε να υπάρχει έγκυρος εκπρόσωπος των Κυπρίων, δεύτερον, η συνέχιση της προσπάθειας στον ΟΗΕ ως μέσο πίεσης, αλλά με καλύτερη προετοιμασία και τρίτον, η εξωτερική εξισορρόπηση του «αντιπάλου» δηλαδή της Βρετανίας και της Τουρκίας, μέσω της διαφώτισης και της καλλιέργειας των σχέσεων με τις άλλες χώρες που επηρέαζαν τις αποφάσεις στον ΟΗΕ. Τέλος, θα επιδιώκονταν η καλλιέργεια στενών σχέσεων με την ακέφαλη Εθναρχία, η παροχή βοήθειας στα θύματα του αγώνα, αλλά και η αποκατάσταση μυστικών επαφών με τον Γρίβα, με σκοπό τη συνεργασία και τη βοήθεια στην ΕΟΚΑ.

Σε συνέχεια των ανωτέρω, η ελληνική εξωτερική πολιτική, από το 1956 και έκτοτε, απέκτησε μια πρωτόγνωρη εξωστρέφεια, έγινε ευέλικτη αλλά όχι ενδοτική, γεγονός που αποδεικνύεται από την απόρριψη των τριών βρετανικών σχεδίων (Σύνταγμα Ράντκλιφ, Σχέδιο Φουτ και Σχέδιο Μακ Μίλλαν). Στο πλαίσιο της πολυσχιδούς εξωτερικής πολιτικής για την υποστήριξη του Κυπριακού και ενίσχυσης της διεθνούς θέσης της χώρας αναλήφθηκαν πρωτοβουλίες με ευρείς στόχους, χωρίς η χώρα να εκτραπεί από τον δυτικό προσανατολισμό της. Έτσι, έγινε άνοιγμα προς τις χώρες του ανατολικού συνασπισμού, με αποτέλεσμα την υποστήριξη των χωρών αυτών στον ΟΗΕ, προχώρησε η διμερής προσέγγιση με το Βελιγράδι, απομονώνοντας έτσι την Τουρκία στα Βαλκάνια, έγινε άνοιγμα στον αραβικό κόσμο με πολλαπλούς στόχους όπως, η προστασία των Ελλήνων της Αιγύπτου, η υποστήριξη των Αράβων στον ΟΗΕ, η παρεμβολή στην αγγλοαμερικανική διένεξη στη Μέση Ανατολή και η αμερικανική υποστήριξη στο Κυπριακό (κάτι που τελικά δεν επετεύχθη). Το αραβικό άνοιγμα και η ειδική σχέση Αθήνας – Νάσερ, έμελε να αποδειχθούν σημαντικά στην «στρατηγική περικύκλωση της Τουρκίας» το 1958, με την επανάσταση στο Ιράκ και τη διάλυση

⁷⁹ Ε. Αβέρωφ, *Ιστορία Χαμένων Ευκαιριών*, Τόμος Α', (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1982), σελ. 120, 121

του συμφώνου της Βαγδάτης. Έτσι η Τουρκία βρέθηκε απομονωμένη στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή (κατέστη αντιμέτωπη με Σοβ. Ένωση, Ελλάδα, Βουλγαρία, Ιράκ, Ιράν). Μπροστά σε αυτόν τον κίνδυνο και δεδομένου ότι ήταν σε τραγική οικονομική κατάσταση, ενώ η Ελλάδα είχε μια ανερχόμενη οικονομία και με σημαντικές επαφές στις ΗΠΑ, δεν κατάφερε να εκμεταλλευθεί πλήρως το διχοτομικό σχέδιο Μακ Μίλλαν. Ευρισκόμενη μπροστά στον κίνδυνο στρατηγικής αποκοπής, αναγκάστηκε να δεχθεί την κυπριακή ανεξαρτησία, όπως διαμορφώθηκε με τις συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου του 1959, την οποία μέχρι τότε απέρριπτε. Η Ελλάδα, μπροστά στον «εφιάλτη» της διχοτόμησης και εκμεταλλεζόμενη την απομόνωση της Τουρκίας, συμβιβάστηκε στη βάση της ανεξαρτησίας της Κύπρου, η οποία ουσιαστικά αποτελούσε αλλαγή στη μέχρι τότε στρατηγική της «αυτοδιάθεσης/ένωσης».

2.3.3 Τα μέσα της υψηλής στρατηγικής

Τα μέσα που χρησιμοποίησε η ελληνική υψηλή στρατηγική, αφορούσαν βασικά στη διπλωματία και στον αγώνα που έδωσε κυρίως στον ΟΗΕ, από το 1954 έως το 1958 και δευτερευόντως στη στρατιωτική ισχύ, όπως αυτή εκφράσθηκε από τη δράση της ΕΟΚΑ στο νησί.

2.3.3.1 Ο αγώνας στον ΟΗΕ

Η ελληνική προσφυγή που κατατέθηκε στις 29 Αυγ 54, ζητούσε να εγγραφεί το Κυπριακό στην προσωρινή ημερήσια διάταξη της τακτικής Γενικής Συνέλευσης, ως ζήτημα εφαρμογής της αρχής της ισότητας των δικαιωμάτων και αυτοδιάθεσης των λαών στον πληθυσμό της Κύπρου. Η ελληνική κυβέρνηση στην προσπάθειά της να εμφανίσει το θέμα ως διαφορά μεταξύ φίλων και συμμάχων (Ελλάδος - Βρετανίας), τόνισε υπέρμετρα τον ελληνικό χαρακτήρα της νήσου, παρά την αρχή της αυτοδιάθεσης, με αποτέλεσμα αυτό να αποβεί επιζήμιο για την έκβαση του αγώνα στον Οργανισμό, αφού θεωρήθηκε από τις άλλες χώρες και ιδιαίτερα από τις δυτικές, ότι οι πραγματικές της προθέσεις ήταν η «Ένωση» και όχι η αυτοδιάθεση. Αυτό έδωσε επιχειρήματα στην βρετανική διπλωματία να αποδομήσει συστηματικά την ελληνική στρατηγική,

χρησιμοποιώντας την αναμφισβήτητη ικανότητά της, αλλά και το διεθνές της κύρος και συμμαχίες.

Αναφορικά με την καταλληλότητα της στιγμής για τη διεθνοποίηση του θέματος, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η προσφυγή κατατέθηκε μετά την εκκένωση της στρατιωτικής βάσεως στη διώρυγα του Σουέζ, παρά το γεγονός ότι η ένταση του Ψυχρού Πολέμου είχε κοπάσει.⁸⁰ Η Μέση Ανατολή όμως έμπαινε σε μια περίοδο εντάσεων, με αποτέλεσμα να γίνει το πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων και αναπόφευκτα να επηρεάσει και τη λήψη αποφάσεων στον ΟΗΕ. Έτσι η ελληνική πρωτοβουλία βρήκε απέναντί της, εκτός από τους άμεσα ενδιαφερόμενους Βρετανία και Τουρκία, και το σύνολο σχεδόν των χωρών μελών του NATO και της Δύσης, με κυριότερη από όλες τις ΗΠΑ. Αυτές οι χώρες, ήθελαν για τους δικούς τους λόγους και υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, τη διατήρηση του υφιστάμενου status quo στην περιοχή. Αποτέλεσμα ήταν να συνταχθούν και να υποστηρίξουν τη θέση της Βρετανίας, όντας απρόθυμοι να προβούν σε οποιαδήποτε πράξη που θα εξασθενούσε τη στρατηγική της θέση και θα υπέσκαπτε τα συμφέροντα της συμμαχίας στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο.

Η Ελλάδα για να υποστηρίξει την προσφυγή στον ΟΗΕ, χρησιμοποίησε δύο επιχειρήματα. Το πρώτο ήταν ότι το Κυπριακό απειλούσε τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, το οποίο ενισχύθηκε μετά από μερικούς μήνες με την έναρξη του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ. Όμως αυτό, η αγγλική διπλωματία κατάφερε να το εξουδετερώσει αφενός τονίζοντας ότι ο ένοπλος αγώνας που οργανώθηκε αρχικά από την Αθήνα αποσκοπούσε στην «Ένωση» και αφετέρου επισημαίνοντας την ανάγκη σταθερότητας στη νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO. Έτσι έπεισε τη Γενική Συνέλευση ότι επεδίωκε λύση μέσα από την ήρεμη διπλωματία. Αυτά μέχρι τις αρχές του 1957, οπότε κάτω και από το βάρος των εξελίξεων στην περιοχή (κρίση Σουέζ) αλλά και στη νήσο, άλλαξε στάση και υποστήριξε ότι το Κυπριακό ήταν διεθνές θέμα και έπρεπε να συζητηθεί στον ΟΗΕ. Το δεύτερο επιχείρημα ήταν νομικής φύσεως και αφορούσε στην εφαρμογή της Συνθήκης της Λωζάννης. Η ελληνική πλευρά προσπαθώντας να αντιμετωπίσει την εμπλοκή της Τουρκίας στο πρόβλημα, αναφέρθηκε στην εν λόγω Συνθήκη και συγκεκριμένα στα άρθρα

⁸⁰ Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 165

16 και 20, με τα οποία η Τουρκία παραιτούνταν μεταξύ άλλων, των δικαιωμάτων της επί της νήσου. Το εν λόγω επιχείρημα, αν και φαινόταν να έχει ισχυρή νομική βάση, δεν κατόρθωσε να πείσει πολλούς αντιπροσώπους. Αφενός μεν η Βρετανία ήταν από νομικής πλευράς εντάξει και αφετέρου η Ελλάδα σε συνδυασμό με τον πανθομολογούμενο σκοπό της «Ένωσης», φαινόταν ως μια χώρα που επιζητούσε την αναθεώρηση των Διεθνών Συνθηκών, κάτι που δεν μπορούσε να γίνει δεκτό από χώρες που αντιδρούσαν στις εν λόγω αλλαγές.

Επί της ουσίας, τα επιχειρήματα της Ελλάδος βασιζόνταν κυρίως πάνω σε τρία θέματα:⁸¹

Πρώτον, στην «ελληνικότητα της νήσου», το οποίο συγκέντρωσε τις αντιδράσεις των Βρετανών και των Τούρκων προκειμένου να εξασθενήσουν τις ελληνικές θέσεις, στη βάση ότι απώτερος στόχος των Ελλήνων ήταν η «Ένωση».

Δεύτερον, στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, επί τη βάση τριών παραγόντων που έπρεπε να ληφθούν υπόψη προκειμένου να εφαρμοσθεί στην Κύπρο (ο λαός να πληροί κάποιες προϋποθέσεις, η αρχή της αυτοδιάθεσης δεν θα έπρεπε να είναι πρόφαση για εδαφικές διεκδικήσεις ή μεταβίβαση κυριαρχίας και η διασφάλιση/προστασία των δικαιωμάτων της μειοψηφίας). Ο πρώτος παράγοντας αναμφίβολα πληρούνταν, ενώ ο δεύτερος συγκέντρωσε την αντίδραση της Βρετανίας και Τουρκίας με το γνωστό επιχείρημα του απώτερου ελληνικού σκοπού της «Ένωσης». Αναφορικά με τον τρίτο παράγοντα, η ελληνική πλευρά υποστήριξε ότι έπρεπε να γίνει δεκτή η θέληση της πλειοψηφίας, ενώ η τουρκική αντέταξε μια ιδιόρρυθμη ερμηνεία του Άρθρου 1 του Καταστατικού Χάρτη και υποστήριξε την αυτοδιάθεση ξεχωριστά για κάθε μία εθνική ομάδα! Έτσι στις συζητήσεις της 12^{ης} Συνόδου (1957), παρόλο που υπήρχε συμφωνία γενικά για την αρχή της αυτοδιάθεσης, δεν υπήρχε συμφωνία για τον τρόπο εφαρμογής της. Κατόπιν τούτου, στην 13^η Σύνοδο (1958) και μετά τις εξελίξεις με το σχέδιο Μακ Μίλλαν, η Ελλάδα προχώρησε σε ελιγμό και αλλαγή της αρχικής της θέσης, αποδεχόμενη για πρώτη φορά την ιδέα της ανεξαρτησίας.

⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 174-182

Τρίτον, το ζήτημα των «ενδιαφερόμενων μερών» επί του Κυπριακού, το οποίο στο τέλος παρέμεινε άλυτο.⁸² Μετά την επιβολή της Τουρκίας ως απαραίτητου παράγοντα επίλυσης του Κυπριακού, η βρετανική και ελληνική πολιτική αντιστράφηκαν. Οι Βρετανοί, από το 1957, ζητούσαν διεθνή διευθέτηση και οι Έλληνες υποστήριζαν ότι το πρόβλημα ήταν διαφορά μεταξύ Αγγλίας και Κύπρου. Απέναντί της η Ελλάδα είχε την ταυτόσημη θέση των Βρετανών και Τούρκων για τριμερείς διαπραγματεύσεις (Ελλάδος, Τουρκίας, Βρετανίας).

Από το 1954 έως και το 1958, κατατέθηκαν πέντε συνολικά προσφυγές.⁸³ Στην πρώτη, με την υπ' αριθμ. 814 (IX) απόφαση, το θέμα θεωρήθηκε εκτός αρμοδιότητας του ΟΗΕ. Η δεύτερη το 1955, δεν εγγράφηκε καν στην ημερήσια διάταξη, μετά από πιέσεις των ΗΠΑ. Η τρίτη του 1956, ακολουθήθηκε από βρετανική προσφυγή, με την οποία κατηγορούνταν η Ελλάδα ότι υπέθαλπε την τρομοκρατία. Το θέμα συζητήθηκε και εκδόθηκε τον Φεβρουάριο του 1957, η υπ' αριθμ. 1013 (XI) απόφαση με την οποία εκφράζονταν η ευχή για «ειρηνική επίλυση», σύμφωνα με τις αρχές και τους σκοπούς των ΗΕ. Η τέταρτη προσφυγή, τον Δεκέμβριο του 1957, κατέληξε σε σχέδιο ψηφίσματος, όπου γίνονταν ρητή αναφορά στην αυτοδιάθεση, αλλά δεν συγκέντρωσε την απαιτούμενη πλειοψηφία των 2/3 για να γίνει δεκτό. Τέλος τον Δεκέμβριο του 1958, με την υπ' αριθμ. 1287 (XIII) απόφαση, επαναλήφθηκε ουσιαστικά η 1013 (XI) απόφαση του προηγούμενου έτους.

Αναφορικά με τη στάση διαφόρων κρατών και συνασπισμών εντός του ΟΗΕ, ενδιαφέρον έχει αυτή των χωρών της ανατολικής και δυτικής Ευρώπης, καθώς και των ΗΠΑ. Οι μεν χώρες της ανατολικής Ευρώπης, ψηφίζοντας ως μπλοκ, υποστήριζαν όλα τα σχέδια αποφάσεων που υποβλήθηκαν από την Ελλάδα και καταψήφισαν όσα η τελευταία απέρριψε. Τα κίνητρα βεβαίως ήταν διάφορα των ελληνικών και είχαν να κάνουν με την αντίθεση στην πολιτική και τους επιθετικούς σκοπούς του ΝΑΤΟ και των Βρετανών στη Μ. Ανατολή. Εμφανίστηκε δηλαδή μια παράδοξη εικόνα, όπου η ΕΣΣΔ και οι σύμμαχοί της στο ανατολικό μπλοκ, υποστήριζαν την αυτοδιάθεση και ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, μία αντίπαλη

⁸² Στο ίδιο, σελ. 182-185

⁸³ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 125

χώρα η οποία μόλις είχε ενταχθεί στους κόλπους του ΝΑΤΟ.⁸⁴ Σε αντιδιαστολή, η Ελλάδα εκτός από την Ιρλανδία και Ισλανδία, που ψήφισαν υπέρ των θέσεων της και το Ισραήλ, Φιλανδία και Αυστρία που απείχαν από την ψηφοφορία, είχε όλες τις άλλες χώρες της Δύσης απέναντί της. Η Ελλάδα κατηγορούνταν ότι για ιδιοτελή κίνητρα, δημιουργούσε ρήγμα στη δυτική συμμαχία και στην άμυνά της, θέτοντας τα εθνικά πάνω από τα γενικά συμφέροντα του δυτικού κόσμου. Τέλος, οι ΗΠΑ με το αναμφισβήτητο ειδικό τους βάρος, προτίμησαν για στρατηγικούς παρά για λόγους ουσίας να υποστηρίξουν τις βρετανικές θέσεις.⁸⁵ Έτσι, ενώ αρχικά κράτησαν μια ήπια στάση (απείχαν της ψηφοφορίας το 1954) προσπαθώντας το θέμα να επιλυθεί με την «ήρεμη διπλωματία» και εκτός ΟΗΕ, στη συνέχεια από το 1955 και μετά πήραν το μέρος της Βρετανίας, της οποίας το ειδικό βάρος και η συνεισφορά στην άμυνα της Δύσης αναγνωρίζονταν από όλους.

Στην πορεία του χρόνου, από το 1954 έως το 1958, σημειώθηκαν στον ΟΗΕ σημαντικές αλλαγές σχετικά με την ψηφοφορία των χωρών, οι οποίες ωστόσο έπρεπε να αξιολογηθούν σωστά από την ελληνική πλευρά: πρώτον, η μείωση σε ποσοστό 22,8%⁸⁶ των χωρών που υποστήριζαν την ελληνική θέση (από 30 το 1954, σε 22 το 1958), δεύτερον, η αύξηση κατά 6,4% των θέσεων υποστήριξης της Βρετανίας και τρίτον, η αύξηση κατά σχεδόν τρεις φορές του αριθμού των χωρών που τήρησαν ουδέτερη στάση. Η προοπτική δηλαδή για το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης συνεχώς μειωνόταν. Επίσης έπρεπε να αξιολογηθεί το γεγονός, ότι ο ΟΗΕ, ποτέ μέχρι τότε δεν είχε εκδώσει μια απόφαση που να στηρίζεται αποκλειστικά στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης.⁸⁷ Στα πολλά σφάλματα τακτικής από ελληνικής πλευράς συγκαταλέγονται επίσης, η υπερβολική αισιοδοξία, η υποτίμηση του τουρκικού παράγοντα, η μη ορθή κατανόηση της αμερικανικής στάσεως και η μη εκμετάλλευση της προσφοράς για μεσολάβηση, αλλά και ο υπερτονισμός του ενωτικού στοιχείου.

⁸⁴ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.110

⁸⁵ Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 200, 202

⁸⁶ Στο ίδιο, σελ. 205, 206

⁸⁷ Στο ίδιο, σελ. 208

2.3.3.2 Ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ

Από το 1951, ο ένοπλος αγώνας είχε συλληφθεί ως ιδέα με πολιτικούς κυρίως όρους, ως μέσο δηλαδή για την επίτευξη ενός πολιτικού σκοπού. Οι συνθήκες εκείνη την εποχή συνέτειναν στην δυναμική διεκδίκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης από τους Ελληνοκυπρίους, καθόσον ο κόσμος έβγαινε από τον καταστροφικό Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε αρχίσει η διαδικασία της αποαποικιοποίησης, ενώ εξίσου σημαντική μπορεί να χαρακτηριστεί και η ψυχολογία του πληθυσμού και ιδιαίτερα της νεολαίας, η οποία είχε γαλουχηθεί με τα ιδεώδη και την εξιδανίκευση μιας νικηφόρας και ακαταμάχητης Ελλάδας.⁸⁸ Τελευταίο αλλά όχι έλασσον, η διεκδίκηση ενόπλως του δικαιώματος της ανεξαρτησίας και αυτοδιάθεσης, παράγονταν ήδη και βρισκόταν υπό διαμόρφωση τη συγκεκριμένη δεκαετία.⁸⁹

Ο ηγέτης το εγχειρήματος ήταν ο ίδιος ο Μακάριος, ενώ στρατιωτικός αρχηγός ήταν ο Γρίβας. Χαρακτηριστικό του αγώνα ήταν οι περιορισμένοι από στρατιωτικής άποψης στόχοι, επιδιώκοντας όχι μια στρατιωτική νίκη επί των Βρετανών αλλά την άσκηση πίεσης ώστε να εγκαταλείψουν την αδιάλλακτη στάση τους και να διαπραγματευθούν την «Ένωση». Η περιορισμένη δράση υπαγορεύονταν από παράγοντες όπως, η φύση του πεδίου της σύγκρουσης (η Κύπρος ήταν νησί και η τακτική στρατιωτική ενέργεια ήταν αδύνατη), ο συσχετισμός ισχύος και τα διαθέσιμα μέσα του αποικιακού καθεστώτος. Επίσης, αφού έπρεπε η λύση να δοθεί πολιτικά, δεν μπορούσε ο ένοπλος αγώνας να είναι ολοκληρωτικός, κόβοντας έτσι τις γέφυρες με τον αντίπαλο, τον οποίο υποτίθεται θα εξανάγκαζε σε διαπραγματεύσεις αλλά δεν μπορούσε να νικήσει στρατιωτικά.

Ποιος όμως ασκούσε έλεγχο και συντόνιζε τον αγώνα έτσι ώστε να υπαχθεί στον πολιτικό σκοπό; Το 1954 – 1955, η στάση της ελληνικής κυβέρνησης για το θέμα, δεν ήταν επαρκώς συγκροτημένη. Ο Παπάγος ήταν αρνητικός, ενώ πολλοί συνεργάτες του ενίσχυαν τον Γρίβα.⁹⁰ Η ΕΟΚΑ δεν είχε οργανωθεί και συγκροτηθεί από την Ελλάδα και τις Ένοπλες Δυνάμεις της, ούτε υπάγονταν στις

⁸⁸ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.124,125

⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 130

⁹⁰ Ε. Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005), σελ. 266

διαταγές της. Ο Γρίβας επίσης δεν ελέγχονταν από την Αθήνα. Επομένως προκύπτει ένα σοβαρό πρόβλημα συντονισμού, διότι οι ενέργειές της θα έχουν αντίκτυπο στην εφαρμοστέα στρατηγική της ελληνικής κυβέρνησης.

Η πρώτη φάση της δράσης της ΕΟΚΑ, κινήθηκε στη λογική να φέρει τη Βρετανία στις διαπραγματεύσεις, περιοριζόμενη κυρίως στην καταστροφή της αστυνομίας. Αυτό όμως είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί από τους Βρετανούς η Επικουρική Αστυνομία, αποτελούμενη από Τουρκοκύπριους και έτσι να οδηγήσει σταδιακά στη σύγκρουση των δύο κοινοτήτων. Η δεύτερη και κύρια φάση, υπό την νέα ηγεσία του Χάρντινγκ, άρχισε με την αντίδραση των Βρετανών φέρνοντας στρατό. Παράλληλα γιγαντώθηκε η λαϊκή κινητοποίηση. Ένα παράθυρο ευκαιρίας που δόθηκε, με τις συνομιλίες Μακαρίου – Χάρντινγκ, δεν το εκμεταλλεύτηκε η κυπριακή ηγεσία κάτω από την πίεση των μαξιμαλιστικών θέσεων των ριζοσπαστών και της κοινής γνώμης στην Κύπρο και στην Ελλάδα. Έτσι μετά την εξορία του Μακαρίου, κορυφώθηκε η στρατιωτική σύγκρουση στο νησί καθώς και η πόλωση μετά τις εκτελέσεις των Κυπρίων αγωνιστών. Ο Γρίβας παραμένοντας πλέον μόνος στο νησί (ο Μακάριος μετά την επιστροφή του από την εξορία το 1957 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα), έδειξε τάσεις αυτονομησης. Αυτές κορυφώθηκαν το 1958, κάτω από την πίεση των γεγονότων (τουρκοκυπριακή βία τον Ιανουάριο, σχέδιο Μακ Μίλλαν), όπως φάνηκε από τις επιθέσεις στο ΑΚΕΛ, αλλά και από τη ρητορική της ΕΟΚΑ για «αγώνα μέχρι τελικής πτώσεως». Επομένως, οι αρχικά περιορισμένοι στόχοι, όπως είχαν τεθεί με την έναρξη του ένοπλου αγώνα, μεταβάλλονταν σε απεριόριστους και «η στρατηγική του ένοπλου αγώνα παρέπαιε».⁹¹

Ο Αβέρωφ ως Υπουργός Εξωτερικών (Μάιος 1956), επρόκειτο να αλλάξει την κατάσταση αναφορικά με το συντονισμό του ένοπλου αγώνα. Γενικά η κυβέρνηση Καραμανλή, εφάρμοσε μια πιο ολοκληρωμένη πολιτική διαχείριση του Κυπριακού, προσπαθώντας να διορθώσει λάθη του παρελθόντος, που δυστυχώς σε ορισμένες περιπτώσεις αποδείχθηκε ότι ήταν αργά. Έτσι ο Αβέρωφ αποκατέστησε επαφή με τον Γρίβα και τον εφοδίαζε με όπλα.⁹² Η επαφή είχε

⁹¹ Στο ίδιο, σελ. 273

⁹² Ε. Αβέρωφ, *Ιστορία Χαμένων Ευκαιριών*, Τόμος Α', Κεφ. 9^ο, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1982), σελ 223-246,

πολλαπλούς στόχους: πρώτον, μέσω του εφοδιασμού να αποτρέψει στρατιωτική ήττα της ΕΟΚΑ, δεύτερον, να διατηρήσει κάποια μορφή πολιτικού ελέγχου επί του Γρίβα και τρίτον, να εντάξει τον αγώνα στα μέσα για την επίτευξη του πολιτικού στόχου. Έτσι, έχουμε τις δύο εκχειρίδες του Αυγούστου του 1956 και την μακρά εκχειρίδα του 1957, με σκοπό να αποφευχθεί η διχοτόμηση (αφαιρούσε προσχήματα από τους Τούρκους για διακοινοτικές συγκρούσεις) και να επανέλθει ο Μακάριος από την εξορία. Το 1957, επιτεύχθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι στόχοι, ιδίως στο διεθνές πεδίο. Όμως το 1958 η κατάσταση άλλαξε, με το ξέσπασμα της τουρκοκυπριακής βίας στις αρχές και τα μέσα του έτους, τη ρήξη της ΕΟΚΑ με το ΑΚΕΛ, τη σύγκρουση με τους Βρετανούς και την ΤΜΤ, αλλά και με την εισαγωγή του διχοτομικού σχεδίου Μακ Μίλλαν. Κατόπιν τούτου, είχε γίνει πλέον φανερό ότι ο ένοπλος αγώνας ήταν σε σημείο καμπής, είχε αποδώσει ότι ήταν δυνατό να αποδώσει και ότι είχε φθάσει η στιγμή του συμβιβασμού, όπως αυτός εκφράσθηκε με τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου.

2.3.4 Διεθνής και εσωτερική νομιμοποίηση

Όπως προελέχθη, ένας από τους λόγους που ώθησαν την κυβέρνηση Παπάγου να προβεί τελικά στη διεθνοποίηση του Κυπριακού, ήταν η εξημμένη κοινή γνώμη. Η τελευταία ήταν έτοιμη από καιρό να υποστηρίξει μια προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού, πάνω στη βάση της «Ένωσης» με τη «Μητέρα Ελλάδα». Η διαμόρφωση της κοινής γνώμης συντελέστηκε μέσα από μια συστηματική προσπάθεια, ανθρώπων και θεσμών τόσο στο εσωτερικό της χώρας, όσο και στην Κύπρο. Σημαντικός ήταν ο ρόλος της Εκκλησίας (Ελλάδος και Κύπρου), της Εθναρχίας, του ιδίου του Μακαρίου, καθώς και μιας πλειάδας Ελλήνων, μερικοί εκ Κύπρου που κατείχαν θέσεις στη δημόσια διοίκηση (πχ Α. Κύρου), του πανεπιστημίου Αθηνών, του τύπου, του ραδιοφώνου κλπ. Η υποστήριξη της κοινής γνώμης στην εθνική υπόθεση εκφράσθηκε με διάφορους τρόπους, όπως συλλαλητήρια, αρθρογραφία στον τύπο, ραδιοφωνικές εκπομπές και γενικά με μια ρητορεία της ρήξης, η οποία πολλές φορές ενθαρρύνονταν από την κυβέρνηση. Ακόμα και η αντιπολίτευση, δεν είχε εκφράσει σοβαρή αντίρρηση κατά της προσφυγής στον ΟΗΕ.⁹³ Οι αντιρρήσεις και οι κατηγορίες που

⁹³ Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 310

διατυπώθηκαν μετά την προσφυγή αφορούσαν θέματα χειρισμών, έλλειψη προετοιμασίας κλπ.

Οι αφορμές για την έξαψη της κοινής γνώμης ήταν πολλές: η αλαζονική συμπεριφορά του Λονδίνου με αποκορύφωμα το περίφημο «ουδέποτε», η αμφισβήτηση της ελληνικότητας της Κύπρου, η αγνόηση του γεγονότος ότι ένα λαός ζούσε ακόμα κάτω από ένα αποικιακό καθεστώς, ενώ είχε αρχίσει ήδη η αποαποικιοποίηση και με δεδομένο ότι ο ελληνισμός είχε βοηθήσει τους Βρετανούς στον πόλεμο κ.α. Αυτή η έξαψη όμως της κοινής γνώμης, με τους άκαμπτους μαξιμαλιστικούς στόχους και τη μη κατάλληλη και πλήρη ενημέρωση για όλες τις παραμέτρους του θέματος, κατέληξε ταυτόχρονα και μηχανισμός αυτοπαγίδευσης της επιλεχθείσας στρατηγικής της διεθνοποίησης. Έκτοτε, όλες οι κυβερνήσεις δεν μπορούσαν να ελιχθούν για την επίλυση του θέματος. Ο ιδεαλισμός επικράτησε επί του ρεαλισμού και της ανάγκης ορθής εκτίμησης της κατάστασης στη διεθνή σκηνή, πλην της τελευταίας περιόδου που κατέληξε στις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου.

Από το 1955 και μετά, άρχισε να διαμορφώνεται και να ανεβαίνει στην κοινή γνώμη μια τάση μεταστροφής και ουδετεροφιλίας έναντι των συμμάχων. Αυτή ήταν απότοκος των απογοητεύσεων από τον ΟΗΕ, των γεγονότων στα Σεπτεμβριανά και την απροθυμία των συμμάχων να καταδικάσουν την Τουρκία, της αιματηρής καταστολής του αγώνα στην Κύπρο, της εξορίας του Μακαρίου και τελικά του διχοτομικού σχεδίου Μακ Μίλλαν. Ιδιαίτερα το τελευταίο, ανάγκασε τον Καραμανλή να απειλήσει με αποχώρηση από το ΝΑΤΟ. Η σταδιακή μεταστροφή της κοινής γνώμης και η άνοδος της ουδετεροφιλίας έγινε επίσης αντιληπτή και από τις ενέργειες της κυβέρνησης Καραμανλή για αναζήτηση συμμαχιών προς τις χώρες του ανατολικού μπλοκ και του αραβικού κόσμου.

Αναφορικά με τη διεθνή νομιμοποίηση, η κατάσταση ήταν προβληματική, διότι η ελληνική κυβέρνηση επέλεξε να συγκρουσθεί με μία από τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής, έχουσα σοβαρά ερείσματα στη διεθνή πολιτική σκακιέρα και με σημαίνοντα ρόλο στον ΟΗΕ και στο ΝΑΤΟ. Η Βρετανία αποτελούσε τον στρατηγικό του βραχίονα στην ευαίσθητη περιοχή της Μ. Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου. Έτσι, η ενέργεια της Ελλάδος για διεθνοποίηση του

Κυπριακού, την έφερε αντιμέτωπη με το σύνολο σχεδόν των χωρών μελών του NATO και κυρίως με τις ΗΠΑ. Ακόμα και η Γιουγκοσλαβία, σημαντική περιφερειακή δύναμη της εποχής, εξέφρασε τις επιφυλάξεις της, έχοντας κατά νου τη σταθερότητα του Βαλκανικού Συμφώνου. Επιπροσθέτως, η Ελλάδα δεν κατόρθωσε να πείσει τη διεθνή κοινή γνώμη για τις θέσεις της, διότι ένα πρόβλημα που ξεκίνησε ως αποικιακό (μεταξύ Μ. Βρετανίας και κυπριακού λαού), κατέληξε να φαίνεται ως ένα θέμα προσάρτησης της Κύπρου στην ίδια, στο οποίο ενεπλάκη κατόπιν και η Τουρκία. Η αποτυχία φάνηκε και από τις ψήφους που έλαβε, τόσο ποιοτικά όσο και αριθμητικά, στην πολύχρονη «μάχη» που δόθηκε στον ΟΗΕ. Ακόμα και τους φιλέλληνες της Βρετανίας κατάφερε να αδρανοποιήσει, ιδιαίτερα μετά την ακραία και προσβλητική ρητορική που εκφράσθηκε μέσω του ελληνικού ραδιοφώνου.⁹⁴

2.4 Αξιολόγηση της υψηλής στρατηγικής

Όπως φάνηκε από τα παραπάνω, η στρατηγική που εφάρμοσε η Ελλάδα μέσω της διεθνοποίησης του Κυπριακού, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ότι ανταποκρίνεται στο κριτήριο της καταλληλότητας, διότι δεν ήταν προσαρμοσμένη στις εξελίξεις και ιδιαίτερα στο εξωτερικό περιβάλλον. Δεν εκτίμησε ορθά όλες τις παραμέτρους του προβλήματος, υπερεκτιμώντας τις δυνατότητες του ΟΗΕ και υποεκτιμώντας τις αντίστοιχες της Βρετανίας. Επίσης υποεκτιμήθηκε η αντίδραση και η εμπλοκή της Τουρκίας, ενώ έφερε τη χώρα αντιμέτωπη σχεδόν με όλες τις χώρες του δυτικού κόσμου και ιδιαίτερα με τις πιο ισχυρές, τη Βρετανία και τις ΗΠΑ. Δεν πρέπει επίσης να αγνοηθεί και η διεθνής θέση της χώρας τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, η οποία έβγαινε αποδυναμωμένη από έναν καταστρεπτικό εμφύλιο πόλεμο, ενώ εξαρτιόνταν πλήρως από αυτούς με τους οποίους έρχονταν σε αντιπαράθεση (ΗΠΑ και Μ. Βρετανία). Επομένως, η επιλογή του χρόνου για τη διεθνοποίηση του θέματος, ως σημαντικός παράγοντας ευόδωσης της επιλεχθείσας στρατηγικής, ήταν εσφαλμένη. Αλλά ούτε και στο εσωτερικό μπορεί να θεωρηθεί ως κατάλληλη, διότι επέτρεψε αλλά και υποδαύλισε την ακραία ρητορική και την πόλωση της κοινής γνώμης, με αποτέλεσμα να

⁹⁴ Ε. Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005), σελ 171

αυτοπαγιδευθεί και να μην έχει επαρκή περιθώρια ελιγμών, όταν τα πράγματα δεν έβαιναν σύμφωνα με τους αρχικούς σχεδιασμούς.

Αναφορικά με την εσωτερική συνοχή, δηλαδή την εσωτερική συνέργεια και την αλληλοϋποστήριξη των μέσων, παρατηρήθηκε ότι στην πρώτη φάση του αγώνα της ΕΟΚΑ, αν και δεν υποστηρίχθηκε επισήμως από την ελληνική κυβέρνηση, δεν υπήρχε συντονισμός ούτε και έλεγχος από το εθνικό κέντρο, με αποτέλεσμα να μην είναι ενταγμένος στον πολιτικό του σκοπό. Με την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από τον Καραμανλή, καταβλήθηκε προσπάθεια να ενταχθεί ο αγώνας σε μια ολοκληρωμένη πολιτική διαχείριση. Επίσης, σε σχέση με τις προσπάθειες στον ΟΗΕ, φάνηκε η αρχική έλλειψη προετοιμασίας. Υπό την ηγεσία του Ε. Αβέρωφ, ως Υπουργού Εξωτερικών από το 1956 και έκτοτε, αναλήφθηκε μια πιο συγκροτημένη και ολοκληρωμένη προσπάθεια, με σκοπό την υποστήριξη των ενεργειών στον Οργανισμό, τη διαφώτιση της διεθνούς κοινής γνώμης και την εξεύρεση συμμάχων. Όμως, όπως αποδείχθηκε, τα γεγονότα είχαν τη δική τους δυναμική και οδήγησαν στον συμβιβασμό, με βάση τον ρεαλισμό και την αποφυγή καταστροφικών λύσεων (διχοτόμηση).

Σε σχέση με τα διατιθέμενα μέσα για την υποστήριξη της στρατηγικής, διαπιστώνεται μια ανεπάρκεια σε σχέση με το μέγεθος του εγχειρήματος. Η Ελλάδα με την υφιστάμενη οικονομική κατάσταση, ήταν πλήρως εξαρτημένη από τη Βρετανία και τις ΗΠΑ για τη συντήρηση της οικονομίας, του στρατού και την ανάπτυξη. Επίσης δεν ήταν σε θέση να υποστηρίξει στρατιωτικά την Κύπρο σε περίπτωση που απαιτούνταν, ενώ ακόμη και στο διπλωματικό πεδίο τα μέσα ήταν ανεπαρκή, δεδομένου ότι η χώρα δεν διέθετε πρεσβείες σε πολλές χώρες – μέλη του ΟΗΕ και η εκπροσώπηση των συμφερόντων της γινόταν από την αντίπαλο Μ. Βρετανία.

Τέλος, η ελληνική στρατηγική δεν επέδειξε αντοχή σε σφάλματα. Αυτό αποδείχθηκε από τις συνεχείς αποτυχίες στον ΟΗΕ, την απομόνωση της Ελλάδας στο δυτικό στρατόπεδο, την μη ορθή εκτίμηση της αντίδρασης της Βρετανίας και κυρίως της Τουρκίας. Η συμμετοχή της Ελλάδος στην Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου, αποδείχθηκε εσφαλμένη, καθόσον ένα διεθνές πρόβλημα ενταγμένο στη δικαιοδοσία του ΟΗΕ, μετατράπηκε σε διμερή διαφορά μεταξύ δύο χωρών.

Επίσης, η εμπλοκή της Τουρκίας στην υπόθεση, έμελε να έχει καταλυτικές συνέπειες στην περαιτέρω πορεία τόσο του Κυπριακού, όσο και του Ελληνισμού στην Κωνσταντινούπολη. Ουσιαστικά, με την ενεργό ανάμιξη της Τουρκίας στο πρόβλημα, το αίτημα των Κυπρίων για αυτοδιάθεση υπέστη σοβαρό και όπως αποδείχθηκε στο μέλλον, θανάσιμο πλήγμα. Επιπροσθέτως, η παραπάνω ενέργεια ανέτρεψε τη μέχρι τότε πορεία της υπόθεσης, με αποτέλεσμα η ελληνική πλευρά να ενεργεί πλέον σε πολλές και διαφορετικές κατευθύνσεις, είτε μέσω του ΟΗΕ, είτε σε διαπραγματεύσεις με τους Βρετανούς, τους Τούρκους κ.ο.κ.

2.5 Συμπεράσματα

Όπως διαφάνηκε εκ των υστέρων, οι δύο περιπτώσεις οι οποίες θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως «χαμένες ευκαιρίες», με τη μη ανάλογη εκμετάλλευση τους από την ελληνοκυπριακή πλευρά, ήταν αφενός η απόρριψη της προσφοράς των Βρετανών το 1947, για αυτοκυβέρνηση και εκπόνηση συντάγματος και αφετέρου η απόρριψη των προτάσεων Χάρντινγκ το 1956, με τις οποίες οι δύο πλευρές είχαν έλθει πολύ κοντά και ήταν εφικτή μια συμφωνία.

Η κυβέρνηση Παπάγου, επέλεξε μια αναθεωρητική υψηλή στρατηγική στο Κυπριακό, η οποία επεδίωκε την αλλαγή του υφιστάμενου status quo και την «Ένωση» της Κύπρου με την Ελλάδα, με βάση την αρχή της αυτοδιάθεσης. Τα μέσα που χρησιμοποίησε ήταν κατά βάση διπλωματικά, μέσω της διεθνοποίησης του θέματος στον ΟΗΕ και δευτερευόντως στρατιωτικά, μέσω της έμμεσης ενθάρρυνσης του ένοπλου αγώνα. Οργανικό στοιχείο της εν λόγω στρατηγικής, ήταν η υποστήριξη και συνάμα η υποκίνηση της κοινής γνώμης, καθώς και η ρητορεία της ρήξης, παράγοντες που τελικά θα λειτουργούσαν ως μηχανισμοί αυτοπαγίδευσης της.

Η κυβέρνηση Καραμανλή παραλαμβάνοντας μια δεδομένη κατάσταση, κινήθηκε πάνω σε μια πιο ρεαλιστική/πραγματιστική βάση και περισσότερο συστηματικά, τόσο στο διπλωματικό όσο και στον στρατιωτικό τομέα. Με την πάροδο του χρόνου όμως, κατέστη εμφανές ότι τα μέσα ήταν ανεπαρκή και η ίδια η στρατηγική οδηγούνταν σε αδιέξοδο. Έτσι, προς αποφυγή του χειρότερου

σεναρίου που ήταν η διχοτόμηση, επήλθε ο συμβιβασμός με τις Συμφωνίες Ζυρίχης –Λονδίνου, σύμφωνα με τις οποίες η Κύπρος γινόταν ανεξάρτητο κράτος.

Το διεθνές περιβάλλον μέσα στο οποίο η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να ανακινήσει και διεθνοποιήσει το Κυπριακό, δεν ήταν ευνοϊκό για την ευόδωση του εθνικού σκοπού και δεν αξιολογήθηκε σωστά. Τα ιδιαίτερα στρατηγικά συμφέροντα των δυτικών Μεγάλων Δυνάμεων και ιδίως της Βρετανίας, στην Κύπρο και κατ' επέκταση στη Μ. Ανατολή - Ανατ. Μεσόγειο, καθώς και οι επικρατούσες γεωπολιτικές συνθήκες στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου, ανήγαγαν την Τουρκία σε σημαντικό εταίρο, έχουσα μεγαλύτερο ειδικό βάρος σε σχέση με την Ελλάδα. Κατόπιν τούτου, η διεθνοποίηση του θέματος, έφερε την χώρα αντιμέτωπη και με τους τρεις βασικούς δυτικούς δρώντες στην περιοχή (ΗΠΑ, Βρετανία, Τουρκία), τον καθένα για τους δικούς του λόγους. Πρωτίστως όμως έβαλε την Τουρκία στο «παιχνίδι» και την κατέστησε βασικό παράγοντα στην εξεύρεση της λύσης.

Ειδικότερα δεν εκτιμήθηκαν και αξιολογήθηκαν σωστά:

α. Η πολιτική και τα συμφέροντα των ΗΠΑ, τα οποία συμβάδιζαν περισσότερο με τα βρετανικά και τα τουρκικά, με αποτέλεσμα τη μη υποστήριξη των ελληνικών προσπαθειών στο NATO και στον ΟΗΕ.

β. Τα στρατηγικά - οικονομικά συμφέροντα και τα κίνητρα της Βρετανίας, που υπαγόρευαν την πολιτική της στο Κυπριακό. Έτσι, δεν έγινε ορθή εκτίμηση των πραγματικών επιδιώξεων της με τα τρία Σχέδια που εισήγαγε διαδοχικά στις διαπραγματεύσεις, οι οποίες συνίστατο στην διασφάλιση της παρουσίας της Τουρκίας καθώς και της βρετανικής κυριαρχίας επί της νήσου.

γ. Η αντίδραση της Τουρκίας, η οποία υποτιμήθηκε εξ αρχής. Η ελληνική πρωτοβουλία αναζωπύρωσε την αμοιβαία καχυποψία και δυσπιστία, αφυπνίζοντας ταυτόχρονα το ενδιαφέρον της Τουρκίας για τη μοίρα των Τουρκοκυπρίων, αλλά και το φόβο για επερχόμενες αλλαγές στο υφιστάμενο status quo, στο Αιγαίο και στην Κύπρο.

δ. Το γεγονός ότι η Ελλάδα, εξαρτιόνταν οικονομικά και αμυντικά από τις ΗΠΑ και διπλωματικά από τη Βρετανία, καθότι η χώρα το 1954 δεν διέθετε πρεσβείες σε πολλές χώρες και τα συμφέροντά της εξυπηρετούνταν από την τελευταία, προς την οποία στρέφονταν ουσιαστικά η προσφυγή.⁹⁵

ε. Οι δυνατότητες του ΟΗΕ, ως οργανισμού επίλυσης των διεθνών διαφορών, στον οποίο οι αποφάσεις δεν παίρνονται πάντα με βάση το διεθνές δίκαιο αλλά υπερισχύουν πολιτικοί παράγοντες, τα συμφέροντα και η ισχύς των εμπλεκόμενων. Αυτό, σε συνδυασμό με την πλημμυρή προετοιμασία της προσφυγής αλλά και το θολό μήνυμα που εξέπεμπαν οι ελληνικές θέσεις, οδήγησαν στην αποτυχία επίλυσης του προβλήματος στον Οργανισμό. Η Ελλάδα μιλούσε για αυτοδιάθεση της Κύπρου, ενώ οι ενέργειές της και το κυριότερο η εδραιωμένη αντίληψη στις χώρες – μέλη του ΟΗΕ, παρέπεμπαν στην «Ένωση». Εξίσου χαρακτηριστικό είναι επίσης το γεγονός, ότι η χώρα λάμβανε υποστήριξη από τις χώρες του ανατολικού συνασπισμού και όχι από τις δυτικές συμμαχικές χώρες. Τέλος, αυτή η υποστήριξη που λάμβανε, με την πάροδο των ετών μειώνονταν, σημάδι ενδεικτικό της αποτυχίας της προσφυγής.

Αναφορικά με τα μέσα της ελληνικής υψηλής στρατηγικής, αυτά όπως προελέχθη κρίνονται ως ανεπαρκή σε σχέση με το μέγεθος του εγχειρήματος. Για την ανεπάρκεια των διπλωματικών μέσων έγινε αναφορά ανωτέρω. Οικονομικά, η Ελλάδα ούσα εξαρτώμενη από τις ΗΠΑ, δεν μπορούσε επίσης να υποστηρίξει επαρκώς τη στρατηγική της. Στρατιωτικά, η Ελλάδα υποστήριξε την πολιτική της στο Κυπριακό κυρίως μέσω του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ. Και σε αυτόν τον τομέα όμως παρατηρήθηκαν προβλήματα, καθότι η ΕΟΚΑ δεν είχε οργανωθεί και συγκροτηθεί από την Ελλάδα και ο αρχηγός της Γ. Γρίβας δεν ελέγχονταν από την Αθήνα. Έτσι δεν υπήρξε ο αναγκαίος συντονισμός και η υπαγωγή του ένοπλου αγώνα κάτω από τους πολιτικούς αντικειμενικούς σκοπούς. Μόνο με την έλευση του Ε. Αβέρωφ στο τιμόνι του ΥΠΕΞ, έγινε σοβαρή προσπάθεια σε αυτόν τον τομέα.

⁹⁵ Π. Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σελ. 128

Η αποδοχή από τη χώρα μας της συμμετοχής στην Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου, τον Αύγουστο του 1955, μπορεί να θεωρηθεί ως «θεμελιακό λάθος της ελληνικής διπλωματίας»⁹⁶, διότι νομιμοποίησε και εισήγαγε επισήμως την Τουρκία ως παράγοντα επίλυσης του προβλήματος, κάτι το οποίο απώλεσε με τη διεθνή συνθήκη της Λωζάννης, το 1923. Έτσι μια κίνηση αντιπερισπασμού της Βρετανίας προς την ελληνική προσφυγή – διεθνοποίηση του Κυπριακού στον ΟΗΕ, το μετέτρεψε από θέμα αποικιοκρατίας και αυτοδιάθεσης ενός λαού, σε ελληνοτουρκική διαμάχη.

Τέλος, όπως θα καταδειχθεί και στα επόμενα κεφάλαια, η ελληνική στρατηγική έπασχε από συνέπεια και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό. Δεν υπήρχε το σταθερό θεσμικό πλαίσιο που θα της επέτρεπε να λειτουργήσει, απαλλαγμένη από επιδράσεις και καταστάσεις που προέρχονταν είτε από το εξωτερικό είτε από το εσωτερικό, όπως η αλλαγή των κυβερνήσεων, οι πιέσεις της κοινής γνώμης και του διεθνούς παράγοντα, ο λαϊκισμός κλπ. Καθοριστικής σημασίας γεγονός υπήρξε επίσης και η εσφαλμένη αναβίβαση του διεθνούς δικαίου, ως παράγοντα που λίγο ως πολύ λειτουργεί αυτόματα στις διεθνείς σχέσεις για την επίλυση των διαφορών και όχι η προβολή της ισχύος ενός κράτους, στο πλαίσιο των αρχών του ρεαλισμού και της στρατηγικής της αποτροπής.

⁹⁶ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.130-142

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1960-1974

3.1 Γενικά

Η εξεταζόμενη στο παρόν κεφάλαιο περίοδος, μπορεί να χαρακτηριστεί ως η πιο τραγική, διότι είχε ως αποτέλεσμα την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο και την κατάληψη του 36% περίπου του εδάφους της. Επίσης, επέφερε σωρεία άλλων δεινών για τον Κυπριακό ελληνισμό πρωτίστως αλλά και την μετατόπιση πλέον του ενδιαφέροντος της ελληνικής πολιτικής σε δύο άξονες: πρώτον, στην επούλωση των τραυμάτων της εισβολής και στην αποκατάσταση της εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας μέσω της ειρηνικής επίλυσης του προβλήματος και δεύτερον στον αναπροσανατολισμό της άμυνας για την αντιμετώπιση κυρίως του εξ ανατολών κινδύνου.

3.2 Ιστορικό υπόβαθρο

Σε συνέχεια των όσων αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, η Κυπριακή Δημοκρατία συστήθηκε ως ενιαίο και με δικοινοτικό χαρακτήρα κράτος. Είχε εν τη γενέσει του δυσλειτουργικές και μοναδικές για δυτικό κράτος δομές. Επίσης, ήταν περιορισμένης κυριαρχίας (εσωτερικής και εξωτερικής) λόγω, των προαναφερθεισών εσωτερικών δυσλειτουργιών και δομών σε όλα τα επίπεδα, καθώς και της παραχώρησης κυρίαρχων βάσεων στη Βρετανία επί της νήσου και τέλος της ύπαρξης των τριών εγγυητριών δυνάμεων, με δικαίωμα επέμβασης μαζί ή ξεχωριστά.⁹⁷

Οι πρόνοιες του Συντάγματος, ως προϊόν αμοιβαίου διπλωματικού συμβιβασμού, ήταν τέτοιες που για να ληφθεί μια απόφαση απαιτούσε τη σύμφωνη γνώμη και των δύο κοινοτήτων, ενώ δεν υπήρχαν μηχανισμοί

⁹⁷ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.152,153,157,165

αποτροπής της παράλυσης σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ τους. Οι μεν Έλληνες, που ήταν η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού και είχαν διεξάγει τον απελευθερωτικό αγώνα με αίτημα την αυτοδιάθεση, δεν αισθάνονταν δικαιωμένοι από το αποτέλεσμα, οι δε Τούρκοι που ήταν η μειοψηφία του 18%, τώρα είχαν αναχθεί σε κοινότητα και το κυριότερο είχαν προνόμια πολύ περισσότερα από την πραγματική τους δύναμη. Επομένως, δεν ίσχυε η αρχή της ισότητας της ψήφου [έναν άνθρωπος - μία ψήφος, (one man-one vote)], αφού το 18% του πληθυσμού, απολάμβανε προνόμια που αντιστοιχούσαν στο 30%, αλλά αντιθέτως ίσχυε η αρχή της ισότητας των κοινοτήτων.

Οι παραπάνω πρόνοιες εξάλλου, δεν ήταν το αποτέλεσμα της θέλησης και της αποδοχής του λαού και των πολιτικών παραγόντων της Κύπρου. Δεν ήταν στην ουσία κτήμα του, έτσι ώστε να του δίνουν καθημερινά περιεχόμενο και την απαραίτητη προσοχή εφαρμογής και εμπέδωσής του. Δεν ετέθη ποτέ στην ετυμηγορία του κυπριακού λαού. Με άλλα λόγια δεν είχε την αναγκαία εσωτερική νομιμοποίηση. Κρίνοντας επίσης και από τις επιδιώξεις των δύο «μητέρων πατρίδων», δεν είχε και την εξωτερική νομιμοποίηση. Συμπερασματικά, το Σύνταγμα της Κύπρου ήταν δοτό (constitution octroyee).⁹⁸

Όλα τα ανωτέρω, ήσαν αποτέλεσμα του τρόπου δημιουργίας του νεοσύστατου κράτους, το νομικό πλαίσιο του οποίου δεν έλαβε υπόψη τις ιστορικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες που επικρατούσαν στο νησί, ούτε και τις συνθήκες που είχαν προκύψει από τον πρόσφατο αιματηρό αγώνα και την εξ αυτού αντιπαράθεση μεταξύ όλων των εμπλεκομένων. Επίσης, στο πλαίσιο της μεγαλύτερης εικόνας, αυτή η αντιπαράθεση έφερε στο προσκήνιο την προαιώνια σύγκρουση μεταξύ των δύο λαών (Ελλήνων και Τούρκων), των οποίων οι στρατηγικές ήσαν αντιτιθέμενες και μαξιμαλιστικές: «Ένωση» από τη μια πλευρά και «διχοτόμηση» από την άλλη.⁹⁹

Άξιο αναφοράς επίσης είναι το γεγονός ότι στις Συμφωνίες με τις οποίες ιδρύθηκε η Κυπριακή Δημοκρατία υπάρχουν δύο θέματα που από την άποψη του διεθνούς δικαίου είναι αμφισβητούμενα: πρώτον, η παραβίαση του δικαιώματος

⁹⁸ Στο ίδιο, σελ.161

⁹⁹ Στο ίδιο, σελ.148,149

της αυτοδιάθεσης, με το να μην εμφανίζεται ο λαός ενωμένος αλλά διαχωρισμένος σε δύο κοινότητες που ψήφιζαν χωριστά και όχι ως σύνολο, με το να μην υπάρχει πρόβλεψη συνεργασίας στη δημόσια ζωή, οι θέσεις στο υπουργικό συμβούλιο και στη δημόσια διοίκηση ήταν μοιρασμένες με ποσοστά, ο αντιπρόεδρος που ήταν Τούρκος είχε δικαίωμα αρνησιkurίας (veto) κλπ και δεύτερον, το δικαίωμα επέμβασης των τριών εγγυητριών δυνάμεων, το οποίο δεν αναγνωρίζεται από το διεθνές δίκαιο και από τον καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ.¹⁰⁰

Οι δύο λαοί είχαν αντιτιθέμενα συμφέροντα και επιδιώξεις. Έτσι, οι Ελληνοκύπριοι θεωρούσαν ότι το υφιστάμενο καθεστώς έρχονταν σε αντίθεση με την κοινωνική, οικονομική και πληθυσμιακή τους πρωτοκαθεδρία και ως εκ τούτου επιζητούσαν την αναθεώρηση των διατάξεων που δημιουργούσαν προβλήματα στην λειτουργία του κράτους. Σημαντικό επίσης να αναφερθεί, είναι και το γεγονός ότι στους κόλπους των Ελληνοκυπρίων ήταν διάχυτη η αίσθηση των ανεκπλήρωτων προσδοκιών για την «αυτοδιάθεση - ένωση», κατόπιν και του αιματηρού αγώνα της ανεξαρτησίας, με αποτέλεσμα να επέλθει διχασμός σε «Αντιμακαριακούς»- «Αντιζυριχικούς» και σε «Μακαριακούς»-«Ζυριχικούς». Οι στρατηγικές επιδιώξεις όμως των δύο πλευρών ήταν οι ίδιες, δηλαδή η «Ένωση», με μόνη διαφορά το χρόνο πραγματοποίησης, «τώρα» ή «εν ευθέτω χρόνο» αντίστοιχα.¹⁰¹ Οι Τουρκοκύπριοι από την άλλη πλευρά, εμφανίζονταν προς στιγμήν, να θέλουν τη διατήρηση του υφιστάμενου προνομιακού καθεστώτος. Η στρατηγική τους όμως μέσα σε κλίμα καχυποψίας και κάτω από την εθνικιστική ηγεσία του Ρ. Ντεκτάς, προσανατολίζονταν στη διεκδίκηση της «διχοτόμησης».¹⁰²

Η λειτουργία της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας με βάση τις πρόνοιες του Συντάγματος του 1960 κράτησε περίπου τρία χρόνια. Ενώ κατά το παραπάνω χρονικό διάστημα οι διατάξεις του Συντάγματος είχαν εφαρμοσθεί σχεδόν όλες, εντούτοις υπήρχαν και αυτές που τελικά θα αποδεικνύονταν θανάσιμες για τη νεαρή Δημοκρατία, λόγω άρνησης ή κακής εφαρμογής. Οι πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι αυτές του δικαιώματος της αρνησιkurίας (βέτο) που διέθεταν για θέματα άμυνας, ασφάλειας και εξωτερικών, ο πρόεδρος και ο αντιπρόεδρος,

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σελ. 154-156

¹⁰¹ Στο ίδιο, σελ. 170

¹⁰² Στο ίδιο, σελ. 170,171

καθώς και η χωριστή πλειοψηφία που απαιτούνταν από κάθε κοινότητα σε μια σειρά νόμων. Έτσι τον Οκτώβριο του 1961, ο Τουρκοκύπριος αντιπρόεδρος άσκησε βέτο στη δημιουργία του Στρατού, λόγω διαφωνίας στη σύνθεση των μονάδων, ενώ το 1962 σε άρνηση του Μακαρίου να εφαρμόσει τις διατάξεις του Συντάγματος για τη δημιουργία των χωριστών δήμων, οι Τουρκοκύπριοι προς αντίδραση δεν ψήφισαν το φορολογικό νομοσχέδιο, ασκώντας οικονομική πίεση στην Κυπριακή Δημοκρατία.¹⁰³

Κατόπιν των ανωτέρω, από τις αρχές του 1963 διαφάνηκε η πρόθεση του Μακαρίου να ζητήσει την αναθεώρηση θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος προκειμένου αυτό να γίνει πιο λειτουργικό.¹⁰⁴ Αυτό, σε συνδυασμό με τη στροφή του Αρχιεπισκόπου, από το 1961, προς το κίνημα των Αδεσμεύτων, με σκοπό τον προσεταιρισμό των χωρών του Τρίτου Κόσμου στον ΟΗΕ - κάτι με το οποίο διαφωνούσε ο Τουρκοκύπριος αντιπρόεδρος - έκανε την ελληνική κυβέρνηση, η οποία επιθυμούσε τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης στα Ελληνοτουρκικά και την αποφυγή μιας σύγκρουσης, να αποστείλει αυστηρή επιστολή μέσω του ΥΠΕΞ Ε. Αβέρωφ, με ημερομηνία 19 Απρ 63. Σε αυτήν επισημαίνονταν στον Μακάριο οι κίνδυνοι καθώς και η πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης να διαχωρίσει δημόσια τη θέση της.¹⁰⁵ Η αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης, έκανε τον Μακάριο να αναστείλει προσωρινά όπως αποδείχθηκε τα σχέδιά του. Από τότε και μέχρι τον Νοέμβριο, στην Ελλάδα υπήρξαν πολιτικές εξελίξεις. Τον Ιούνιο παραιτήθηκε η κυβέρνηση Καραμανλή, ενώ στις 3 Νοεμβρίου, διενεργήθηκαν εκλογές από τις οποίες αναδείχθηκε η μειοψηφική και μεταβατική κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου.

Στις 30 Νοε 63, ο Μακάριος απέστειλε υπόμνημα προς τον αντιπρόεδρο Κιουτσούκ και τους πρωθυπουργούς των τριών εγγυητριών δυνάμεων, στο οποίο καταγράφονταν τα «13 σημεία» του Συντάγματος που έπρεπε να αναθεωρηθούν. Η εν λόγω κίνηση «σφράγισε την ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας».¹⁰⁶ Η νέα ελληνική κυβέρνηση είχε αγνοηθεί, ενώ τόσο οι βρετανικές υπηρεσίες όσο και το

¹⁰³ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 151

¹⁰⁴ Κ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 154

¹⁰⁵ Ε. Αβέρωφ, *Ιστορία Χαμένων Ευκαιριών*, τόμος Β, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1982), σελ. 324-329

¹⁰⁶ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 152

State Department, θεωρούσαν ότι οι προτάσεις Μακαρίου ξεπερνούσαν κατά πολύ τα όρια ανοχής της Τουρκίας.¹⁰⁷ Τα «13 σημεία», είχαν ως κοινή συνισταμένη τον περιορισμό των αυξημένων δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων. Μεταξύ των άλλων, προέβλεπαν: την απάλειψη του δικαιώματος veto για τον πρόεδρο και αντιπρόεδρο, την εκλογή του Έλληνα προέδρου και Τούρκου αντιπρόεδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων από το σύνολο του σώματος και όχι από τις αντίστοιχες εθνικές πτέρυγες, την κατάργηση των χωριστών δήμων στις πέντε μεγαλύτερες πόλεις, την κατάργηση της πρόβλεψης για χωριστές πλειοψηφίες σε θέματα φορολογίας, τη μείωση του ποσοστού των Τουρκοκυπρίων στις δημόσιες υπηρεσίες και στις δυνάμεις ασφαλείας, με βάση τον πραγματικό πληθυσμό τους, την ενοποίηση του δικαστικού συστήματος, την κατάργηση του διαχωρισμού των σωμάτων ασφαλείας σε αστυνομία και χωροφυλακή, καθώς και την κατάργηση της ελληνικής κοινοτικής συνέλευσης.¹⁰⁸

Αν και οι προτάσεις Μακαρίου δεν ήταν αβάσιμες ως προς το περιεχόμενό τους, θα αποδεικνύονταν λανθασμένη κίνηση.¹⁰⁹ Με την κατάθεση των «13 σημείων» θα άρχιζε η δεύτερη φάση της διεθνοποίησης του Κυπριακού, το τέλος της ειρηνικής συνύπαρξης των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και η πρώτη φάση της διχοτόμησης της Κύπρου, καθόσον στη συνέχεια οι τελευταίοι θα οργανωθούν αυτόνομα πολιτικά και θα αποκτήσουν ελεγχόμενο έδαφος (με τη μορφή των διάσπαρτων θυλάκων). Οι Τουρκοκύπριοι και η Τουρκία, απέρριψαν τις προτάσεις ως απαράδεκτες. Στις 21 Δεκ 63, με αφορμή ένα ασήμαντο περιστατικό στη Λευκωσία, ξέσπασαν αιματηρές διακοινοτικές συγκρούσεις, οι οποίες μέχρι τον Μάρτιο του 1964 κόστισαν τη ζωή περίπου σε 1000 Τουρκοκύπριους και 200 Ελληνοκύπριους. Είχε προηγηθεί η προσχεδιασμένη άρνηση των Τουρκοκυπρίων βουλευτών τον Δεκέμβριο του 1963, να ψηφίσουν τον προϋπολογισμό του κράτους, μέσω της άσκησης veto. Οι συγκρούσεις κατέδειξαν επίσης ότι και οι δύο πλευρές προετοιμάζονταν για ένοπλη αναμέτρηση, έχοντας αντιτιθέμενες στρατηγικές. Οι μεν Ελληνοκύπριοι είχαν εκπονήσει το σχέδιο «Ακρίτας» για αντιμετώπιση τυχόν εξέγερσης των Τουρκοκυπρίων, ενώ οι τελευταίοι βασιζόταν στον διαχωρισμό του πληθυσμού

¹⁰⁷ Σ. Ριζάς, *Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2000), σελ. 33,36

¹⁰⁸ Σ. Ριζάς, *Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2000), σελ. 33 και Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 152

¹⁰⁹ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 153

στο πλαίσιο του Σχεδίου «Νιχάτ Ερίμ» και των οδηγιών της τουρκοκυπριακής αντιπροεδρίας.¹¹⁰ Η Τουρκία απείλησε με άμεση επέμβαση, με βάση τις συνθήκη εγγυήσεως. Η Ελλάδα ζήτησε την παρέμβαση των ΗΠΑ. Τελικά, η Βρετανία ανέλαβε το ρόλο του μεσολαβητή και ο «ηττημένος» στο παρελθόν από την ΕΟΚΑ βρετανικός στρατός εκλήθη ως ειρωνεία της τύχης, να αποκαταστήσει την τάξη μεταξύ των αντιμαχομένων. Την 30^η Δεκεμβρίου 1963, χαραχτηκε η «πράσινη γραμμή» στη Λευκωσία, προς διαχωρισμό των δύο αντιμαχόμενων πλευρών.

Τα «13 σημεία», έδωσαν την αφορμή στην τουρκοκυπριακή ηγεσία να εφαρμόσει το σχέδιο που είχε προετοιμάσει και στόχευε ουσιαστικά στη δημιουργία μιας τουρκικής «κυπριακής δημοκρατίας εκτός των συμφωνιών της Ζυρίχης».¹¹¹ Το σχέδιο περιελάμβανε:¹¹² πρώτον, τη μετακίνηση του πληθυσμού σε θυλάκους που τελικά κατέλαβαν περίπου το 4,8% του εδάφους της Κύπρου και αποτέλεσε τον πρόδρομο του διαχωρισμού και της διχοτόμησης, καθώς και της επίτευξης εδαφικής συνέχειας στις κατοικούμενες από Τουρκοκύπριους περιοχές, δεύτερον την ανακήρυξη του Τουρκοκύπριου αντιπροέδρου ως «αρχηγού κράτους», ο οποίος μαζί με τους αποχωρήσαντες υπουργούς σχημάτισαν την «γενική επιτροπή», με εκτελεστικές εξουσίες, τρίτον την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων βουλευτών και τη δημιουργία χωριστού νομοθετικού σώματος και τέλος την αποχώρηση των δημοσίων υπαλλήλων από όλα τα επίπεδα διοίκησης του κράτους.

Από μέρος της ελληνοκυπριακής πλευράς, ελήφθησαν μέτρα για την αποκατάσταση της εύρυθμης λειτουργίας του κράτους, το οποίο πέρασε αποκλειστικά στα χέρια τους. Στον αμυντικό τομέα, τον Ιούνιο του 1964 δημιουργήθηκε η Εθνική Φρουρά (ΕΦ) και συστάθηκε το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς (ΓΕΕΦ). Δύο προσπάθειες του Μακαρίου να καταγγείλει τις συνθήκες εγγυήσεως και συμμαχίας, δεν τελεσφόρησαν, μετά την έντονη αντίδραση της Βρετανίας και Τουρκίας, καθώς και της μη σύμφωνης γνώμης της Ελλάδος.

¹¹⁰ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.173

¹¹¹ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 154

¹¹² Στο ίδιο, σελ. 155

Η Βρετανία, μετά την ανάπτυξη των στρατευμάτων της για τη διακοπή των διακοινοτικών συγκρούσεων, συγκάλεσε τον Ιανουάριο του 1964, διάσκεψη στο Λονδίνο, με τη συμμετοχή των τριών εγγυητριών δυνάμεων και εκπροσώπων των δύο κοινοτήτων και με σκοπό την αποκατάσταση της ειρήνης και της ασφάλειας, καθώς και την εξεύρεση ενός νέου λειτουργικού καθεστώτος στην Κύπρο.¹¹³ Απώτερος στόχος των Βρετανών ήταν η διασφάλιση των συμφερόντων τους (βάσεις και νατοϊκή πρόσδεση της Κύπρου). Μετά την αποτυχία της διασκέψεως, η οποία όμως βοήθησε στην εκτόνωση της κρίσεως, η Βρετανία προσέφυγε στον ΟΗΕ προλαβαίνοντας την Κυπριακή Δημοκρατία που ετοιμάζονταν για το ίδιο, με σκοπό και πάλι την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της. Το Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού με το υπ' αριθμ. 186/1964 ψήφισμα, αναγνώρισε πέρα από κάθε αμφισβήτηση τη νομιμότητα της κυπριακής κυβερνήσεως, αποδεχόμενο ότι «έχει την ευθύνη για τη διατήρηση της τάξης και του νόμου».¹¹⁴ Επίσης αποφάσισε με τη συγκατάθεση της κυβερνήσεως της Κύπρου να αναπτυχθεί ειρηνευτική δύναμη (UNFICYP), αποτελούμενη όχι από νατοϊκά στρατεύματα (το αρνήθηκε η Λευκωσία), αλλά ούτε και του Συμφώνου της Βαρσοβίας (με πρωτοβουλία του Γενικού Γραμματέα). Η σημασία του εν λόγω ψηφίσματος θα φανεί στο μέλλον και ιδίως μετά το 1974, διότι κανένας από τη διεθνή κοινότητα πλην της Τουρκίας, θα αμφισβητήσει τη νομιμότητα της κυπριακής κυβέρνησης να εκπροσωπεί το κράτος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η ελληνική κυβέρνηση ήταν ριζικά αντίθετη στην πρωτοβουλία Μακαρίου, ενώ μετά την επικράτηση στις εκλογές του Φεβρουαρίου 1964, ο Γ. Παπανδρέου επεδίωξε ως κύριος χειριστής της εξωτερικής πολιτικής, να αναλάβει τον έλεγχο του Κυπριακού. Ο Έλληνας πρωθυπουργός, προσπάθησε να εφαρμόσει μια αυθεντική ελληνική εξωτερική πολιτική, η «χειραφέτηση» της οποίας από την αμερικανική κηδεμονία, φάνηκε στο θέμα της Κύπρου.¹¹⁵ Κατόπιν τούτου, αρχικά με επιστολή του στο Μακάριο, διατύπωσε το δόγμα του «εθνικού κέντρου», σύμφωνα με το οποίο ζητούσε «πλήρη και συνεχή επαφή, συνεννόηση και εναρμόνιση απόψεων» μεταξύ Αθήνας και Λευκωσίας.¹¹⁶ Επίσης η στρατηγική

¹¹³ Στο ίδιο, σελ. 159

¹¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 160

¹¹⁵ Χ. Γιαλουρίδης, *Η ελληνο - τουρκική σύγκρουση*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2001), σελ. 66

¹¹⁶ Κ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 157

προσανατολίσθηκε στην «Ένωση» έναντι μικρού ανταλλάγματος προς την Τουρκία, στο πλαίσιο μιας κοινής αντίληψης για την αναθεώρηση των συνθηκών. Τέλος, μερίμνησε για την αμυντική θωράκιση της Νήσου με την αποστολή ισχυρής δύναμης επιπέδου Μεραρχίας (περίπου 8.500 άνδρες - 3 Συντάγματα Πεζικού, 2 Μοίρες Καταδρομών, 2 Ίλες Αρμάτων),¹¹⁷ η οποία εξισορροπούσε την τουρκική απειλή στην Κύπρο, μετέβαλε την ισορροπία δυνάμεων στο νησί και αποτέλεσε ισχυρό αποτρεπτικό παράγοντα στα σχέδια της Τουρκίας για επέμβαση. Επίσης, όντας η μεταφορά της εν γνώσει των ΗΠΑ και της Βρετανίας, εξυπηρετούσε και τα συμφέροντα των ΗΠΑ καθόσον, αποτελούσε ένα μέσο ελέγχου του Μακαρίου, απέτρεπε μια ελληνοτουρκική σύγκρουση, αφού οι Τούρκοι θα ήταν δύσκολο να προχωρήσουν σε απόβαση και τέλος, προωθούσε την επιβολή νατοϊκής λύσης, όπως αυτή θα παρουσιάζονταν με τα «Σχέδια Άτσεσον».¹¹⁸

Από τον Δεκέμβριο του 1963, ήταν έντονη η πιθανότητα τουρκικής εισβολής στην Κύπρο. Μαχητικά αεροσκάφη παραβίαζαν τον εναέριο χώρο πετώντας πάνω από τη Λευκωσία, ενώ ο τουρκικός στόλος έπλεε απειλητικά ανάμεσα στην Κύπρο και τα Μικρασιατικά παράλια. Η Ελλάδα και η Τουρκία βρέθηκαν στα πρόθυρα πολέμου. Η Τουρκία απέφυγε να εισβάλει, λόγω της αποτρεπτικής παρουσίας της Μεραρχίας, αλλά και της προειδοποιητικής επιστολής του προέδρου των ΗΠΑ Λ. Τζόνσον,¹¹⁹ της 5^{ης} Ιουν 64, ο οποίος ήθελε να κρατήσει το ζήτημα στα πλαίσια του NATO και δεν επιθυμούσε σύγκρουση μεταξύ δύο συμμάχων, που θα μπορούσε να αποσταθεροποιήσει τη νοτιοανατολική πτέρυγα του και να εμπλέξει τη Σοβιετική Ένωση. Είχαν προηγηθεί, η επίσκεψη του Γενικού Γραμματέα του NATO σε Ελλάδα και Τουρκία τον Ιανουάριο και σχετική επιστολή του Νικήτα Χρυσόστοφ προς τα ενδιαφερόμενα μέρη, με την οποία εναντιωνόταν στην αποστολή νατοϊκών δυνάμεων στην Κύπρο και προέτασσε την εξέταση του θέματος στον ΟΗΕ, τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους.¹²⁰ Ούτε όμως και η Τουρκία φαίνεται να είχε τη δυνατότητα απόβασης, ενώ υπολόγιζε και τους σοβαρούς κινδύνους του εγχειρήματος. Η εν λόγω παρέμβαση των ΗΠΑ, πλήγωσε το γόητρο

¹¹⁷ Α. Συρίγος, «Η ελληνική μεραρχία στην Κύπρο (1964-68) και ο ρόλος των μεγάλων δυνάμεων» στο *Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*, Επιμέλεια: Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, Ε. Χατζηβασιλείου, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη – Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος, 2013), σελ. 268

¹¹⁸ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 163

¹¹⁹ Σ. Ριζάς, *Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα), 2000, σελ. 103

¹²⁰ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη σστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.174,175

και την εθνική υπερηφάνεια των Τούρκων, γιατί τους απαγορεύθηκε να εφαρμόσουν την εθνική τους πολιτική και στρατηγική.

Κατόπιν τούτου, με πρωτοβουλία ΗΠΑ – Βρετανίας, διεξήχθησαν το καλοκαίρι του 1964, έμμεσες διμερείς διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, αλλά με πραγματικό μεσολαβητή τον εκπρόσωπο του αμερικανού προέδρου, πρώην ΥΠΕΞ Ντην Άτσεσον. Στις διαπραγματεύσεις δεν συμμετείχαν εκπρόσωποι των δύο κοινοτήτων. Οι δύο βασικές προτάσεις που κατατέθηκαν από τον Άτσεσον, μεταξύ Ιουλίου και Αυγούστου, έμειναν γνωστές ως «Σχέδια Άτσεσον». Κοινή συνισταμένη τους ήταν η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, έναντι εδαφικού ανταλλάγματος και η τουρκική στρατιωτική παρουσία στο νησί. Το δεύτερο σχέδιο ήταν εγγύτερο στις ελληνικές θέσεις, προβλέποντας: την παραχώρηση της Καρπασίας ως στρατιωτικής βάσης με ενοίκιο για 50 χρόνια, δύο από τις οκτώ επαρχίες του νησιού θα είχαν μονίμως Τουρκοκύπριους έπαρχους και εγγυήσεις των μειονοτικών δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων, υπό την επίβλεψη του ΟΗΕ. Η τουρκική κυβέρνηση δεχόταν το πρώτο σχέδιο, ενώ το δεύτερο έγινε ευνοϊκά δεκτό από την Αθήνα. Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση του Παπανδρέου: «Μας χαρίζουν ολόκληρη πολυκατοικία και, εις αντάλλαγμα, μας ζητούν το ρετιρέ επί ενοικίω».¹²¹

Η Αθήνα τελικά απέρριψε τις προτάσεις Άτσεσον. Αυτό οφειλόταν στην έντονη αντίδραση του Μακαρίου, καθώς και στην εναντίωση του Α. Παπανδρέου (Υπουργού Προεδρίας), της αριστεράς, και του αντιπολιτευόμενου τύπου που έκαναν λόγο για «διχοτόμηση» και «μειοδοσία», ενώ ο Γρίβας που βρίσκονταν ήδη στην Κύπρο μιλούσε για «ένωση- έκτρωμα». Μια προσπάθεια του Παπανδρέου για άμεση ένωση μέσω «πραξικοπηματικής» ταυτόχρονης ανακήρυξης της, από την ελληνική και κυπριακή βουλή δεν τελεσφόρησε, λόγω άρνησης του Αρχιεπισκόπου και συνεχούς παλινωδίας του ίδιου.

Στις 06 Αυγ 64, ενώ οι διαπραγματεύσεις ήταν σε εξέλιξη και ερήμην των κατευναστικών οδηγιών της Αθήνας, ο Γρίβας ως διοικητής της Ανωτάτης Στρατιωτικής Διοίκησης Άμυνας Κύπρου (ΑΣΔΑΚ) και εν γνώσει της κυπριακής

¹²¹ Κ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 162

κυβέρνησης επιτέθηκε για να καταλάβει το τουρκικό προγεφύρωμα στην περιοχή των Κόκκινων – Μανσούρας. Αυτό προκάλεσε την επέμβαση και τους βομβαρδισμούς της τουρκικής αεροπορίας, οι οποίοι σταμάτησαν με παρέμβαση του Συμβουλίου Ασφαλείας και του προέδρου των ΗΠΑ. Ο πόλεμος μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας ήταν προ των πυλών και η τουρκική εισβολή στο νησί απειράπη μετά τις προειδοποιήσεις των ΗΠΑ και της Σοβ. Ένωσης.¹²²

Όλα τα παραπάνω είχαν επιπτώσεις σε πολλά επίπεδα. Στα ελληνοτουρκικά επιδεινώθηκαν οι σχέσεις των δύο χωρών και άρχισε νέο κύμα διώξεων της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη. Οι ενδοελληνικές σχέσεις επιδεινώθηκαν επίσης και βάθυνε το χάσμα μεταξύ των δύο πλευρών. Αυτές απέκτησαν τη μορφή του διχασμού σε «ενωτικούς» και «ανθενωτικούς». Η ασυνεννοησία, η ιδεολογική αντιμετώπιση των αμερικανικών προτάσεων, η δαιμονοποίηση του Μακαρίου και τα γεγονότα στα Κόκκινα - Μανσούρα, κλόνισαν την αξιοπιστία της ελληνικής πλευράς. Σοβαρό γεγονός ήταν επίσης, η στροφή του Μακαρίου προς τη Σοβ. Ένωση. Επίσης κατεδείχθη η αδυναμία της Αθήνας να ελέγξει την κατάσταση στην Κύπρο, είτε πολιτικά (Μακάριος), είτε στρατιωτικά (Γρίβας). Τέλος, όπως θα αποδειχθεί ιστορικά, τα «Σχέδια Άτσεσον» αποτέλεσαν την τελευταία σημαντική παρέμβαση και προσπάθεια των ΗΠΑ, υπέρ των ελληνικών συμφερόντων στην Κύπρο. Έκτοτε, θα στραφούν προς μια φιλοτουρκική πολιτική δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στη στρατηγική σημασία της Τουρκίας.

Από το 1965, με την παραίτηση της κυβέρνησης Παπανδρέου, μέχρι και την επιβολή της δικτατορίας, την 21^η Απριλίου 1967, στην Ελλάδα επικρατούσε πολιτική αστάθεια, η οποία δυσχέραινε τη διαπραγματευτική θέση της και δημιουργούσε κακή διεθνή εικόνα. Αντιθέτως, από τον Οκτώβριο του 1965 μέχρι και το τέλος της δεκαετίας, ο Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ στην Τουρκία, μετά τη νίκη του στις εκλογές, σχημάτισε ισχυρή και αυτοδύναμη κυβέρνηση. Στα χρόνια που ακολούθησαν, χαρακτηριστικό του Κυπριακού ήταν οι μακρές διμερείς διαπραγματεύσεις μεταξύ της Ελλάδος και της Τουρκίας. Στην Ελλάδα ο κοινός πολιτικός στόχος εξακολουθούσε να είναι η «Ένωση», αλλά υπήρχαν διαφορετικές

¹²² Χ. Γιαλουρίδης, *Η ελληνο - τουρκική σύγκρουση*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2001), σελ. 214

εισηγήσεις για τη στρατηγική που έπρεπε να ακολουθηθεί. Βασικά υπήρχαν δύο γραμμές. Αυτή που υποστήριζε τη διαδικασία μέσω του ΟΗΕ και ήταν σύμφωνη με τη θέση του Μακαρίου και αυτή που υποστήριζε την «ατλαντική λύση».¹²³ Από την άλλη, ο Μακάριος έδειχνε να είναι ικανοποιημένος από το υφιστάμενο καθεστώς της ανεξάρτητης δημοκρατίας. Επίσης, φαινόταν να έχει την πεποίθηση, ότι η *de facto* θα οδηγούσε τελικά και στην *de jure* επικράτηση των Ελληνοκυπρίων, μέσα σε μια ανεξάρτητη Κυπριακή Δημοκρατία.¹²⁴

Τελικά, η ελληνική κυβέρνηση επέλεξε τις διμερείς διαπραγματεύσεις με την Τουρκία, η οποία τις επεδίωκε, θέλοντας να αποφύγει τον ΟΗΕ. Οι λόγοι που οδήγησαν στην παραπάνω επιλογή, είχαν να κάνουν με την αποφυγή ενός ελληνοτουρκικού πολέμου, την προστασία της ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία καθώς και με τις πιέσεις που δέχονταν από τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ.

Στο μεταξύ, σε εκτέλεση του 186/1964 ψηφίσματος του ΟΗΕ, ορίσθηκε ο Γκάλο Πλάζα, ως δεύτερος διαμεσολαβητής για το Κυπριακό μετά τον θάνατο του Τουομόγια. Αυτός, στις 26 Μαρτίου 1965, υπέβαλε μια εμπειριστατωμένη έκθεση για το Κυπριακό, οι προτάσεις της οποίας απορρίφθηκαν από την Τουρκία ως φιλελληνικές. Η εν λόγω έκθεση έγινε δεκτή από τη Γενική Συνέλευση η οποία έβγαλε με συντριπτική πλειοψηφία το υπ' αριθμ. 2077 (ΧΧ) ψήφισμα της 18^{ης} Δεκ 65, με το οποίο απομονώθηκε διπλωματικά η Τουρκία.

Στο πλαίσιο των διμερών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία, διεξήχθησαν συναντήσεις σε διάφορα επίπεδα με κύριο αντικείμενο το Κυπριακό αλλά και τη συνολική αποκατάσταση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, συμπεριλαμβανομένης και της δυσχερούς θέσης της ομογένειας στην Τουρκία, λόγω των πρόσφατων μέτρων εναντίον της. Κύριο στοιχείο των συνομιλιών για το Κυπριακό, ήταν η θέση της Ελλάδος υπέρ της «Ένωσης» με αποστρατιωτικοποίηση της νήσου, ενώ για την Τουρκία δεν υφίστατο τέτοιο θέμα και ζητούσε, είτε τη διατήρηση της ανεξαρτησίας με ανταλλάγματα, είτε τη συγκυριαρχία με την Ελλάδα. Η τελευταία και πιο σοβαρή συνάντηση στο πλαίσιο των διμερών συνομιλιών, επί τη βάση των

¹²³ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 181

¹²⁴ Κ. Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 165

ανωτέρω και με αντάλλαγμα προς την Τουρκία την παραχώρηση (με πλήρη κυριαρχία ή με ενοίκιο) της βρετανικής βάσης της Δεκέλειας, έλαβε χώρα στο Παρίσι τον Δεκέμβριο του 1966, μεταξύ των ΥΠΕΞ Ι. Τούμπα και Ι. Τσαγλαγιανγκίλ. Αυτή κατάληξε στην υπογραφή ενός πρακτικού. Τελικά όμως δεν προχώρησε, λόγω της ανατροπής της κυβέρνησης Στεφανόπουλου τρεις ημέρες μετά.

Βασικό συμπέρασμα για την ελληνική πολιτική σε σχέση με τις διμερείς συνομιλίες, ήταν η αδυναμία της να αντιληφθεί ότι η Τουρκία είχε στρατηγικό πρόβλημα ασφαλείας με την ένωση ολόκληρης της Κύπρου με την Ελλάδα. Πρώτη της προτεραιότητα ήταν να μην περιβάλλεται κατά μήκος των θαλασσιών συνόρων της από την τελευταία. Δευτερεύων θέμα ήταν η ασφάλεια των Τουρκοκυπρίων. Επίσης, για τη διατήρηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου απαιτούσε ανταλλάγματα.

Η αρχή των προσπαθειών της δικτατορίας στο Κυπριακό, έγινε με τη συνάντηση του Έβρου, στις 09 Σεπ 67. Η δικτατορική κυβέρνηση θέλοντας να αποκτήσει λαϊκό έρεισμα με την επίτευξη μιας εθνικής επιτυχίας, οργάνωσε την εν λόγω συνάντηση σε επίπεδο πρωθυπουργών (Ντεμιρέλ-Κόλλια), με την παρουσία των υπουργών εξωτερικών και άμυνας και του ίδιου του Γ. Παπαδόπουλου. Η θέση της Ελλάδος ήταν η «Ένωση» της Κύπρου με την Ελλάδα, ενώ της Τουρκίας η συνέχιση της ανεξαρτησίας με μετατροπή της σε ομόσπονδο κράτος ή διακοπή της ανεξαρτησίας και κοινή επικυριαρχία.¹²⁵ Η αποτυχία της συνάντησης ήταν απόλυτη. Κατέδειξε: πρώτον, την ελλιπή προετοιμασία της, δεύτερον, ότι εξακολουθούσε η ελληνική πλευρά να μην αντιλαμβάνεται τις τουρκικές προθέσεις, οι οποίες απέκλειαν την «Ένωση», τρίτον, την ανεπάρκεια και την απειρία της ελληνικής κυβέρνησης γεγονός που έγινε αντιληπτό από τους Τούρκους και τέλος τη μη ορθή αξιολόγηση της ιδιαίτερης στρατηγικής σημασίας της νήσου, μετά τον «πόλεμο των έξι ημερών» που είχε προηγηθεί τον Ιούνιο. Παρόλα αυτά, η ελληνική κυβέρνηση θα συνεχίσει να προβάλλει στο μέλλον το αίτημα της ένωσης.

¹²⁵ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 186

Η δεύτερη απειλή ελληνοτουρκικού πολέμου, έλαβε χώρα στις 15 Νοε 67, όταν ισχυρές δυνάμεις της Εθνοφρουράς υπό τον Γρίβα, προσέβαλαν τον τουρκοκυπριακό θύλακα στον στρατηγικό κόμβο Κοφίνου – Αγίων Θεοδώρων. Η επέμβαση έγινε μετά από ένα επεισόδιο ήσσονος σημασίας, που συνέβη στο μικτό χωριό του Αγίου Θεόδωρου, όπου οι Τουρκοκύπριοι `όπως και στην Κοφίνου, είχαν συστήσει παραστρατιωτικές ομάδες. Οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις ήταν σκληρές και αιματηρές. Κατόπιν τούτου, η Άγκυρα μετά από εξουσιοδότηση της εθνοσυνέλευσης προετοιμάστηκε για επέμβαση. Η δυνατότητά της όμως για τέτοια επιχείρηση ήταν περιορισμένη.¹²⁶

Για δεύτερη φορά, ο αμερικανός πρόεδρος Λ. Τζόνσον παρενέβη προς αποσόβηση του πολέμου. Τώρα, αντί για την Τουρκία θα πίεζε την Ελλάδα, η οποία παρουσιάζονταν ως υπαίτια της κρίσης και ως ο αδύναμος κρίκος. Προς τούτο, έστειλε ως προσωπικό απεσταλμένο τον πρώην υφυπουργό Άμυνας Σάουρους Βανς. Η Τουρκία για να μην προβεί σε επέμβαση, απαίτησε την απομάκρυνση όλων των ελληνικών στρατευμάτων από το νησί (πλην εκείνων που προβλέπονταν από τις συνθήκες) και τη διάλυση της Εθνικής Φρουράς¹²⁷. Στόχος των ΗΠΑ ήταν η αποτροπή μιας ελληνοτουρκικής σύγκρουσης και η κατάρρευση της νοτιοανατολικής πτέρυγας του NATO. Επίσης η ελληνική Μεραρχία δεν εξασφάλιζε πλέον τα δυτικά συμφέροντα και δεν μπορούσε να ελέγξει τον Μακάριο. Από την άλλη οι πραξικοπηματίες, φοβόταν τον πόλεμο ως επικίνδυνο για το καθεστώς τους και δεν ήθελαν να έρθουν αντιμέτωποι με τη μόνη χώρα που ήταν ευνοϊκά διακείμενη απέναντί τους (ΗΠΑ), την οποία όμως λόγω μειωμένου διεθνούς κύρους ουδόλως μπορούσαν να επηρεάσουν. Επίσης, η αναλογία δυνάμεων στη Θράκη ήταν 2:1 εις βάρος της Ελλάδος,¹²⁸ ενώ φοβούνταν και μια επίθεση της Βουλγαρίας. Έτσι υποχώρησαν κατά κράτος, αποσύροντας τη Μεραρχία με τη σύμφωνη γνώμη του Μακαρίου και απομακρύνοντας τον Γρίβα. Ο Μακάριος αντιθέτως αρνήθηκε να διαλύσει την Εθνική Φρουρά. Ως αποτέλεσμα, η άμυνα της Κύπρου απογυμνώθηκε από τη μόνη δύναμη που θα μπορούσε να

¹²⁶ Α. Συρίγος, «Η ελληνική μεραρχία στην Κύπρο(1964-68) και ο ρόλος των μεγάλων δυνάμεων», Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, Ε. Χατζηβασιλείου (Επιμ.), *Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη – Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος, 2013), σελ. 286,287

¹²⁷ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 189

¹²⁸ Κ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 185

αποτρέψει την εισβολή. Από την άλλη, η Τουρκία πέτυχε το στόχο της, διασφαλίζοντας μια μελλοντική εισβολή με ευνοϊκούς όρους και διαπιστώνοντας την απροθυμία της Ελλάδος να προχωρήσει σε πόλεμο στην Κύπρο.

Οι Τουρκοκύπριοι παίρνοντας ηθικό από την απομάκρυνση της ελληνικής Μεραρχίας, ανακήρυξαν τον Δεκέμβριο του 1968 την «Προσωρινή Τουρκοκυπριακή Διοίκηση». Ήταν όμως σε κακή οικονομική κατάσταση και διεθνώς απομονωμένοι, ώστε από τις αρχές του 1969, τους επιτράπη να επιστέψουν στα χωριά τους και να έχουν οικονομικές συναλλαγές με τους Ελληνοκύπριους.

Από την άλλη, ο Μακάριος όντας ενισχυμένος από τα γεγονότα, προέβη σε αλλαγή των στόχων της πολιτικής του, που τώρα συνίστατο στη διατήρηση της ανεξαρτησίας και της κυπριακής κρατικής οντότητας. Αυτό όμως προκάλεσε την αντίδραση των «ενωτικών» στην Κύπρο. Ως αποτέλεσμα είχαμε, την αντιπαράθεση δύο πόλων στο νησί, ιδιαίτερα από το 1969 και έπειτα. Από τη μία πλευρά, ήταν αυτοί που χωρίς να αποκλίνουν από την εθνική ιδέα, προσδιόριζαν τους στόχους τους μέσα από την ανεξαρτησία.¹²⁹ Από την άλλη ήταν οι σταθερά προσηλωμένοι στην «Ένωση». Εκπρόσωπος των πρώτων ο Μακάριος με την υποστήριξη του ΑΚΕΛ, ενώ των δεύτερων ο Γρίβας, επικεφαλής από το 1971 μιας ένοπλης οργάνωσης της ΕΟΚΑ - Β'. Η οργάνωση είχε την υποστήριξη της ελληνικής κυβέρνησης και ελλαδικών Αξκών της ΕΛΔΥΚ, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι και ελέγχονταν από τη δικτατορική κυβέρνηση.¹³⁰ Σε απάντηση ο Μακάριος θα ιδρύσει το ειδικό εφεδρικό σώμα, για την αντιμετώπιση των παράνομων ενόπλων οργανώσεων. Έτσι οι δύο ηγέτες που ένωσαν τον λαό το 1955, κατά τον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ, τώρα τον χώριζαν σε «Ανεξαρτησιακούς – Μακαριακούς» και σε «Ενωτικούς – Γριβικούς».¹³¹

Αποτέλεσμα των ανωτέρω, ήταν δύο απόπειρες δολοφονίας του Μακαρίου και η τρομοκρατική δράση της ΕΟΚΑ - Β', με βομβιστικές επιθέσεις, απαγωγές, δολοφονίες κλπ. Από την πλευρά του Μακαρίου, υπήρξε μια σκλήρυνση της

¹²⁹ Στο ίδιο, σελ. 187

¹³⁰ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 192

¹³¹ Κ Χατζηκωστής, *Έξι προεδρικά πορτραίτα*, (Θεσσαλονίκη: Γερμανός, 2015), σελ. 59

στάσης του έναντι των αντιπάλων του, αγγίζοντας τα όρια της αυταρχικής διακυβέρνησης και εμποδίζοντας τη λειτουργία μιας εξισοροποιητικής δημοκρατικής αντιπολίτευσης.¹³²

Μετά τα γεγονότα της Κοφίνου και την ανάληψη του ΥΠΕΞ από τον Π. Πιπινέλη, η Ελλάδα άλλαξε πολιτική περνώντας από την «Ένωση» στην ανεξαρτησία μέσω διακοινοτικών συνομιλιών. Κατόπιν τούτου, ξεκίνησαν τον Ιούλιο του 1968, οι διακοινοτικές συνομιλίες μεταξύ Κληρίδη – Ντενκτάς, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, με σκοπό την επίτευξη κοινά αποδεκτής λύσης. Μέχρι και τον Ιούλιο του 1970, οπότε απεβίωσε ο Πιπινέλης, οι συνομιλίες ήταν αργές και παρά τις προσπάθειες δεν κατέστη δυνατό να βρεθεί λύση.

Οι Ελληνοκύπριοι πρότειναν την ενισχυμένη αγγλικού τύπου συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων στην τοπική αυτοδιοίκηση, με σκοπό να μειωθεί η παρεμβατική τους ικανότητα στην λειτουργία του κράτους. Επίσης επεδίωκαν την κατάργηση των εγγυήσεων και των άλλων προνοιών που συνέβαλαν στη δυσλειτουργία του κράτους.¹³³

Οι Τουρκοκύπριοι, απομονωμένοι και σε κακή κατάσταση αποδέχονταν ουσιαστικά τα «13 σημεία», ενδιαφερόμενοι για ένα καθεστώς κοινότητας μέσω της τοπικής αυτοδιοικήσεως/αυτονομίας. Ο Μακάριος από την άλλη, ήταν ικανοποιημένος από το υφιστάμενο status quo και δεν βιάζονταν.¹³⁴

Από το 1971, η χώρα άλλαξε τακτική στα Ελληνοτουρκικά και το Κυπριακό, ενώ απομονώνονταν διεθνώς (προηγήθηκε το 1969 η οικειοθελής αποχώρηση από το Συμβούλιο της Ευρώπης). Για το Κυπριακό, προέκρινε τις διμερείς συνομιλίες μεταξύ Ελλάδος – Τουρκίας, προκειμένου να προλάβει μια ενδεχόμενη τουρκική απόβαση και ελληνοτουρκική σύγκρουση, παράλληλα με την πολιτική αποδυνάμωση του Μακαρίου και την επιβολή της Αθήνας ως του εθνικού κέντρου που χαράσσει την πολιτική. Τον Μάρτιο του 1971, μετά από πραξικόπημα στην Τουρκία, ανέλαβε κυβέρνηση συνασπισμού υπό τον Νιχάτ Ερίμ (γνωστό από την

¹³² Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.208, 209

¹³³ Στο ίδιο, σελ.207

¹³⁴ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 193

ομώνυμη έκθεση του 1956 περί διχοτόμησης), ο οποίος επαναπροσδιόρισε την πολιτική της χώρας του, αυτή τη φορά προς τη διχοτόμηση, ενώ συμφωνούσε με την Ελλάδα για διμερείς διαπραγματεύσεις.

Κατά την περίοδο 1971-1973, οι σχέσεις Αθηνών – Λευκωσίας ήταν τεταμένες και συνεχώς υπό κρίση. Βασική αιτία ήταν η πρωτοκαθεδρία της Αθήνας ως «εθνικού κέντρου» έναντι της Λευκωσίας, στη βάση μιας βαθιάς δυσπιστίας των Συνταγματαρχών στο πρόσωπο του Μακαρίου, αλλά και της πρόσφατης απόπειρας εναντίον του, το 1970. Η δυσπιστία στο πρόσωπό του, επιτάχθηκε από την επίσκεψη που πραγματοποίησε στη Μόσχα τον Ιούνιο του 1971, αλλά και της άρνησής του την ίδια εποχή να δεχθεί τις τουρκικές προτάσεις για αυξημένη τοπική αυτοδιοίκηση των Τουρκοκυπρίων, παρά την κατ' αρχήν συμφωνία της Αθήνας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αποστολή επιστολής από τον Παπαδόπουλο, με την οποία ουσιαστικά τον απειλούσε με λήψη μέτρων.¹³⁵

Την ίδια περίπου περίοδο (1971-1972), οι σχέσεις Ελλάδος – Τουρκίας ήταν καλές, γεγονός που αποδεικνύονταν, αφενός από τη συμφωνία για επανέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών, με την παρουσία εμπειρογνωμόνων από τις δύο χώρες και υπό την προεδρία εκπροσώπου του ΓΓ/ΟΗΕ και αφετέρου από το χειρισμό του επεισοδίου της αποκάλυψης εισαγωγής στην Κύπρο, οπλισμού από την Τσεχοσλοβακία. Ο οπλισμός που επρόκειτο να χρησιμοποιηθεί για άμυνα εναντίον του Γρίβα, τελικά παραδόθηκε προς φύλαξη στην ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ, μετά από την έντονη αντίδραση και πιέσεις της Αθήνας. Το εν λόγω επεισόδιο αποτέλεσε τη χειρότερη κρίση στις σχέσεις Αθήνας – Λευκωσίας, ενώ η Τουρκία κράτησε χαμηλούς τόνους. Από τα μέσα του 1972 όμως, η τουρκική στάση άλλαξε, κάνοντας λόγο για σταδιακή επίλυση του Κυπριακού μέσω αρχικά της ομοσπονδίας και κατόπιν της συγκυριαρχίας. Από το 1973, έθεταν χρονικά όρια στις διακοινοτικές συνομιλίες για να υπάρξει λύση, ενώ γίνονταν λόγος για εδαφικές διευθετήσεις που θα διευκόλυναν τη διχοτόμηση.¹³⁶

Το 1973 και ιδιαίτερα το 1974, υπήρξαν για την Κύπρο τα πιο κρίσιμα έτη στην εξέλιξη της εθνικής υπόθεσης. Τον Οκτώβριο του 1973, λόγω του πολέμου

¹³⁵ Κ Χατζηκωστής, *Έξι προεδρικά πορτραίτα*, (Θεσσαλονίκη: Γερμανός, 2015), σελ. 57

¹³⁶ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 199

του Γιομ Κιπούρ, ξέσπασε η πετρελαϊκή κρίση, με σοβαρές οικονομικές συνέπειες παγκοσμίως. Στην Ελλάδα, ο Παπαδόπουλος ανετράπη από τον Ιωαννίδη, γεγονός που οδήγησε στην απόλυτη απομόνωση της χώρας. Στην Τουρκία, τον Ιανουάριο του 1974 και εν μέσω σοβαρής οικονομικής κρίσης, ανεδείχθη πρωθυπουργός ο Μπουλέντ Ετσεβίτ. Στην Κύπρο, την ίδια περίοδο πεθαίνει ο Γρίβας, ενώ μετά την εκδίωξη του υπαρχηγού του Γ. Καρούσου, η ΕΟΚΑ Β΄ δρα ουσιαστικά ως το μακρύ χέρι του Ιωαννίδη, εντείνοντας τη δράση της.

Στις 2 Ιουλίου 1974, ο Μακάριος απέστειλε ανοιχτή επιστολή στο στρατηγό Γκιζίκη, Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, με την οποία ζητούσε την ανάκληση των ελλαδιτών αξκών που υπηρετούσαν στην Εθνική Φρουρά, ως συνεργαζομένων με την ΕΟΚΑ-Β΄ και υπονομευτών της κυβερνήσεώς του, ασκώντας παράλληλα κριτική στο καθεστώς Ιωαννίδη. Το τελευταίο, έχοντας αποφασίσει να τον ανατρέψει, προχώρησε την 15^η Ιουλίου σε πραξικόπημα εναντίον του. Το πραξικόπημα, είχε σχεδιασθεί από ελλαδίτες αξκούς και εκτελέσθηκε από την Εθνική Φρουρά. Σκοπός ήταν, εκτός από την ανατροπή Μακαρίου, η εγκαθίδρυση δικτατορικού καθεστώτος στην Κύπρο με ανθρώπους της επιρροής του Ιωαννίδη.

Ο Μακάριος κατάφερε να διαφύγει σώος στο εξωτερικό και στις 19 Ιουλίου μίλησε στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, στην οποία κατήγγειλε το δικτατορικό καθεστώς της Αθήνας για παραβίαση της ανεξαρτησίας και της κυριαρχίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, καθώς και για συνεχή υπονόμηση της νόμιμης κυβέρνησης της Κύπρου.¹³⁷ Κάποιοι υποστηρίζουν ότι το περιεχόμενο της ομιλίας αποτέλεσε πρόσκληση προς τους Τούρκους να επέμβουν. Ασχέτως όμως αυτού, το ίδιο το πραξικόπημα εναντίον του έδωσε την αφορμή στην Τουρκία να επέμβει στρατιωτικά επικαλούμενη τη συνθήκη εγγυήσεως του 1960.¹³⁸ Προηγουμένως ο Τούρκος πρωθυπουργός προσπάθησε να εξασφαλίσει την από κοινού δράση με τη Βρετανία χωρίς να τα καταφέρει. Η Τουρκία ήταν πεπεισμένη ότι η Ελλάδα δεν θα πολεμούσε για την Κύπρο. Υπήρχαν πολλές ενδείξεις που συνέτειναν σε αυτή

¹³⁷ Ν. Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τομ. Β΄, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ.393

¹³⁸ Λεπτομέρειες για την ιστορική ομιλία Μακαρίου στον ΟΗΕ βλ. στο Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 221, και στο Ν. Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τομ. Β΄, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ.393,394

την εκτίμηση: π.χ. δεν αντέδρασε στους βομβαρδισμούς τον Αύγουστο του 1964, η ισορροπία δυνάμεων ήταν ευνοϊκή εξαιτίας της απόσυρσης της Μεραρχίας, ενώ και το διδακτορικό καθεστώς έδειχνε ότι ήθελε να αποφύγει την πολεμική αναμέτρηση. Η Ελλάδα, όντας τελείως απομονωμένη διεθνώς και σε εσωτερική αποσύνθεση, δεν μπορούσε να ζητήσει διαμεσολάβηση, ενώ και ο διεθνής παράγοντας, όπως θα καταδειχθεί παρακάτω, ήταν απρόθυμος να επέμβει και υποδέχθηκε τα γεγονότα σχεδόν με ανακούφιση.

Στις 20 Ιουλίου 1974, η Τουρκία εισέβαλε στρατιωτικά στην Κύπρο, διεξάγοντας την επιχείρηση «Αττίλας»,¹³⁹ επικαλούμενη για λόγους νομιμοποίησης, τη συνθήκη εγγυήσεως, η οποία όμως δεν έκανε λόγο για χρήση βίας. Σύμφωνα με τον καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ, απαγορεύεται ρητά η απειλή ή χρήση βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οπουδήποτε κράτους, πλην της νομίμου άμυνας ή μετά από έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας.¹⁴⁰ Μετά από τρεις ημέρες επιχειρήσεων, δημιούργησε ισχυρό προγεφύρωμα στις ακτές της Κυρήνειας, το οποίο κατάφερε να ενώσει με τον τουρκοκυπριακό θύλακα της Λευκωσίας. Κύριο χαρακτηριστικό της πρώτης φάσης της εισβολής, ήταν η απουσία συντονισμένης και αποτελεσματικής ελληνικής άμυνας, λόγω του αιφνιδιασμού, της διασποράς των δυνάμεων και της ενασχόλησης τους με τη σταθεροποίηση του πραξικοπήματος. Στην Ελλάδα, η απόπειρα γενικής επιστράτευσης απέτυχε. Από την άλλη πλευρά, πέρα από τις οργανωτικές και επιχειρησιακές αδυναμίες, του τουρκικού στρατού, μεγάλο ρόλο έπαιξε η απόλυτη κυριαρχία στον αέρα. Επίσης, το προγεφύρωμα του έδωσε τη δυνατότητα να ενισχύει συνεχώς τις δυνάμεις και να συγκεντρώνει μέσα και προσωπικό για τη δεύτερη φάση της εισβολής.

Στην Ελλάδα, το δικτατορικό καθεστώς κατέρρευσε υπό το βάρος των εξελίξεων και μια κυβέρνηση εθνικής ενότητας, υπό τον Κ. Καραμανλή, ανέλαβε στις 24 Ιουλίου, τη διακυβέρνηση της χώρας. Άμεση προτεραιότητα της στο

¹³⁹ Η κωδική ονομασία της επιχείρησης που αποτέλεσε την πρώτη φάση της. Με την εκδήλωση της δεύτερης φάσεως, από 14 έως 16 Αυγ 74, πήρε την ονομασία «Αττίλας Ι» και «Αττίλας ΙΙ» αντίστοιχα.

¹⁴⁰ Βλ. Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 224

μέτωπο της Κύπρου, ήταν η αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής και ταυτόχρονα η αναζήτηση τρόπου ανατροπής των τετελεσμένων στο νησί.¹⁴¹

Εν τω μεταξύ, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, με ομόφωνο Ψήφισμα (υπ' αριθμ.353) της 20^{ης} Ιουλίου, κάλεσε όλα τα κράτη, να σεβαστούν την εδαφική ακεραιότητα και ανεξαρτησία της Κυπριακής Δημοκρατίας, να σταματήσει η επέμβαση, να αποχωρήσουν οι ξένες δυνάμεις που βρίσκονταν στο νησί κατά παράβαση των διεθνών συνθηκών και να υπάρξει άμεση κατάπαυση του πυρός.¹⁴² Στις 22 Ιουλίου επετεύχθη η κατάπαυση του πυρός, η οποία δεν τηρήθηκε από πλευράς Τουρκίας, μεταφέροντας ενισχύσεις στο προγεφύρωμα και επεκτείνοντάς το στα όρια που προαναφέρθηκαν.

Με βάση τις αποφάσεις του ΟΗΕ, έλαβαν χώρα στη Γενεύη δύο διασκέψεις (από 25 έως 30 Ιουλίου και από 08 έως 14 Αυγούστου), με τη συμμετοχή των εγγυητριών δυνάμεων και εκπροσώπων των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων, οι οποίες δεν κατέληξαν πουθενά. Οι ΗΠΑ, με κύριο εκφραστή τον ΥΠΕΞ Χ. Κίσινγκερ, μέσα στη δίνη του σκανδάλου Γουότεργκειτ, κράτησαν ουσιαστικά τακτική ίσων αποστάσεων, η οποία ουσιαστικά ευνοούσε την Τουρκία.¹⁴³ Οι θέσεις της Βρετανίας ήταν πιο κοντά στις ελληνικές, υποστηρίζοντας τη διατήρηση του καθεστώτος των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου. Οι επιδιώξεις της ελληνικής και τουρκικής πλευράς ήταν αντίθετες. Κατόπιν της τουρκικής αδιαλλαξίας, που εκφράσθηκε με τη μορφή τελεσιγράφου «take it or leave it», αλλά και της απροθυμίας των ΗΠΑ να ασκήσουν πιέσεις, η διάσκεψη κατέρρευσε στις 14 Αυγ 74, οπότε και ξεκίνησε ο «Αττίλας II», με αποτέλεσμα την κατάληψη του βόρειου τμήματος της νήσου.

Η ελληνική κυβέρνηση μπροστά στα νέα δεδομένα, εξέτασε τις πιθανές λύσεις για άμεση στρατιωτική αντίδραση στη νήσο, οι οποίες δεν υιοθετήθηκαν. Επιπλέον, τα νησιά του Αιγαίου ήταν ανοχύρωτα και η ισορροπία δυνάμεων στον Έβρο ήταν εις βάρος της χώρας. Παρά τις διαφορετικές απόψεις που έχουν

¹⁴¹ Κ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 193

¹⁴² Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 226

¹⁴³ Κ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 198

καταγραφεί για την ικανότητα της Ελλάδος να υποστηρίξει στρατιωτικά την Κύπρο, η αντικειμενική και εμπειριστατωμένη ανάλυση των συνθηκών, των δυνατοτήτων και των διαθέσιμων μέσων, συντείνει στο συμπέρασμα ότι η χώρα δεν μπορούσε να διεξάγει πόλεμο με πιθανότητες επιτυχίας στην Κύπρο.¹⁴⁴

Έτσι, η κυβέρνηση εγκλωβισμένη στη χρήση αποκλειστικά διπλωματικών μέσων, προσέφυγε στον ΟΗΕ, από κοινού με την Κύπρο και τη Βρετανία. Το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέδωσε σε 48 ώρες, τέσσερις νέες αποφάσεις (υπ' αριθμ. 357, 358, 359, 360), οι οποίες παρότι καταδικαστικές για την Τουρκία, παρέμεναν ανενεργές και αγνοήθηκαν. Επίσης, δεν γίνονταν λόγος για επιβολή κυρώσεων στην επιτιθέμενη χώρα. Κατόπιν τούτου, η ελληνική κυβέρνηση, μπροστά στην ανικανότητα, αδράνεια και απροθυμία του NATO να εμποδίσει την τουρκική επίθεση, αλλά και στη συσσωρευμένη αγανάκτηση του λαού, ανακοίνωσε την αποχώρηση της χώρας από το στρατιωτικό σκέλος της συμμαχίας.

Το αποτέλεσμα, με το πέρας των επιχειρήσεων στις 16 Αυγ 74, ήταν η κατάληψη του 36,3% του κυπριακού εδάφους, η απώλεια τουλάχιστον 2.000 ατόμων και η αιχμαλωσία άλλων 2.000 περίπου. Οι αγνοούμενοι ανέρχονταν σε 1.619, οι πρόσφυγες στους 192.000 και οι εγκλωβισμένοι στους 20.000.¹⁴⁵ Τεράστιες ήταν ζημιές στην οικονομία, γεωργία, κτηνοτροφία, τουρισμό, βιομηχανία, καθώς και στην θρησκευτική και πολιτιστική κληρονομιά της Κύπρου. Κυρίως όμως, η εισβολή έπληξε τους ανθρώπους με μαζικές δολοφονίες, βιαιοπραγίες κάθε μορφής, λεηλασίες, παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κλπ.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Για μια εμπειριστατωμένη ανάλυση βλ. στο Ε. Χατζηβασιλείου, «Αδυναμίες της ελληνικής ανάλυσης: το ζήτημα της κυπριακής κρίσης και της τουρκικής εισβολής, Ιούλιος – Αύγουστος 1974», Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, Ε. Χατζηβασιλείου (Επιμ.), *Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη – Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος, 2013), σελ. 344-351

¹⁴⁵ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 228

¹⁴⁶ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. στο Ν. Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, τομ. Β', (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ.478-482

3.3 Η υψηλή στρατηγική της Ελλάδος

3.3.1 Διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος

Στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο, συνέβησαν γεγονότα σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, τα οποία έμελε να επηρεάσουν τους χειρισμούς της Ελλάδος στο Κυπριακό, αλλά και να ενισχύσουν τις προϋποθέσεις εμπλοκής της νεαρής Δημοκρατίας της Κύπρου στο παιχνίδι της διεθνούς ισορροπίας δυνάμεων. Με βάση τα ανωτέρω, η Κύπρος εξακολουθούσε να κατέχει τη γεωπολιτική υπεραξία που της έδινε η γεωγραφική θέση της, αναφορικά με τον στρατηγικό έλεγχο της ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής αλλά και με τη σταθερότητα της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ. Έτσι, την επίμαχη περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, είχαμε την αμερικανοσοβιετική αντιπαράθεση στο Βερολίνο το 1961 και την κρίση των πυραύλων της Κούβας το 1962. Στη Μέση Ανατολή, συνέβησαν η στροφή της Αιγύπτου προς τη Μόσχα και οι δύο αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι (τον Ιούνιο του 1967 και τον Οκτώβριο του 1973). Επίσης, η πετρελαϊκή κρίση του 1973 κλόνισε την παγκόσμια οικονομία. Σημαντικό επίσης να τονιστεί, είναι και η εμπλοκή των ΗΠΑ στον πόλεμο του Βιετνάμ, ενώ στις τραγικές ημέρες του 1974, η κυβέρνηση των ΗΠΑ κλυδωνίζονταν από το σκάνδαλο Γουώτεργκεϊτ, με αποτέλεσμα ο χειρισμός του Κυπριακού να αφεθεί ουσιαστικά στα χέρια του ΥΠΕΞ Χ. Κίσιγκερ.

3.3.1.1 Η πολιτική των ΗΠΑ

Η πολιτική των ΗΠΑ στο Κυπριακό, συνίστατο στην προσπάθεια επίλυσής του στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ. Γενικά, δεν επιθυμούσαν να δουν δύο συμμάχους τους, την Ελλάδα και την Τουρκία, να εμπλέκονται σε πόλεμο, γεγονός που θα είχε ως συνέπεια την αποσταθεροποίηση της νοτιοανατολικής πτέρυγας της συμμαχίας και την πιθανή παρεμβολή της Σοβιετικής Ένωσης. Επίσης, δεν επιθυμούσαν λύση στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών, όπου το ζήτημα θα διεθνοποιούνταν και δεν θα μπορούσαν να ελέγξουν την πλειοψηφία των Αδεσμεύτων και των χωρών του Ανατολικού Μπλοκ. Μετά τα επεισόδια που επακολούθησαν την κατάθεση των «13 σημείων» του Μακαρίου,

κινήθηκαν μαζί με τη Βρετανία, προτείνοντας τη λεγόμενη νατοϊκή λύση δηλαδή την αποστολή αντίστοιχης δύναμης 10.000 ανδρών στην Κύπρο, υπό βρετανική διοίκηση. Η τελευταία τελικά δεν υλοποιήθηκε λόγω άρνησης της Κύπρου να δεχθεί νατοϊκά στρατεύματα.¹⁴⁷ Επίσης, ειδικά επί προεδρίας Τζόνσον, παρενέβησαν πολλές φορές προκειμένου να αποσοβηθεί ο κίνδυνος μιας ελληνοτουρκικής σύρραξης, (1964, 1967). Η αποστολή της ελληνικής Μεραρχίας το 1964, μπορεί να έγινε ατύπως, ήταν όμως σε γνώση των ΗΠΑ και της Βρετανίας. Η Μεραρχία κατά τις ΗΠΑ, ήταν νατοϊκός στρατός και εξυπηρετούσε τρεις στόχους: διασφάλιζε τον έλεγχο του Μακαρίου, απέτρεπε εισβολή των Τούρκων και επέτρεπε την επιβολή νατοϊκής λύσης.¹⁴⁸ Όταν απορρίφθηκαν τα Σχέδια Άτσεσον, η Μεραρχία δεν εξυπηρετούσε πλέον τα δυτικά συμφέροντα, καθόσον διαφάνηκε ότι δεν μπορούσε να ελέγξει τον Μακάριο και τελικώς απεσύρθη το 1967.

Τα Σχέδια Άτσεσον, αντικατόπτριζαν την ανησυχία και το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την εξεύρεση λύσης, δεδομένης της πολιτικής του Μακαρίου που δεν ήθελε την ένταξη στο ΝΑΤΟ, αναζητούσε προστασία στο Κίνημα των Αδεσμεύτων, είχε απευθύνει έκκληση στη Σοβ. Ένωση τον Ιανουάριο του 1964 και προμηθεύονταν όπλα από χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Επεδίωκαν, την αποτροπή μιας ελληνοτουρκικής σύγκρουσης για το Κυπριακό, τη σταθερότητα της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ, καθώς και την αποτροπή των Σοβιετικών να αυξήσουν την επιρροή τους στην Κύπρο. Η αποτυχία των Σχεδίων Άτσεσον, σηματοδότησαν και την τελευταία ουσιαστική παρέμβαση των ΗΠΑ, υπέρ των ελληνικών θέσεων. Έκτοτε, οι ΗΠΑ αναγνωρίζοντας το μεγαλύτερο ειδικό βάρος της Τουρκίας, θα ακολουθήσουν μια συνεπή φιλοτουρκική πολιτική στο Κυπριακό.

Αναφορικά με το δικτατορικό καθεστώς στην Ελλάδα, αποτελεί γενική διαπίστωση ότι η επιβίωσή του για μεγάλο χρονικό διάστημα οφείλεται πέραν των άλλων και στην ανοχή ή στήριξή του από τις ΗΠΑ.¹⁴⁹ Ενώ σε επίπεδο στρατηγικής

¹⁴⁷ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 161

¹⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 163

¹⁴⁹ Κ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 167

και ρητορικής ήταν αντίθετες στην επιβολή δικτατορίας, σε επίπεδο τακτικής αποτιμούσαν θετικά την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους από το καθεστώς, όπως αυτά καθορίζονταν από τη στρατηγική της ανάσχεσης («containment») της Σοβ. Ένωσης. Μετά τα γεγονότα του αραβοϊσραηλινού πολέμου το 1967, την εισβολή των Σοβιετικών στην Πράγα το 1968 και την επικράτηση του Καντάφι στη Λιβύη το 1969, η σημασία της Ελλάδος αναβαθμίστηκε, ήρθη το εμπόριο όπλων που της είχε επιβληθεί και συνεχίστηκε η στρατιωτική βοήθεια μέχρι το 1973. Από την πλευρά τους, οι Συνταγματάρχες προχώρησαν στη σύναψη τεχνικής συμφωνίας επέκτασης των βάσεων και λιμενικών διευκολύνσεων.

Στα γεγονότα του Ιουλίου – Αυγούστου 1974, οι ΗΠΑ εν μέσω του σκανδάλου «Γουώτεργκιτ», παρότι γνώριζαν τα σχέδια Ιωαννίδη δεν έδειξαν καμία διάθεση να παρέμβουν, διεξάγοντας διπλωματία του «πήγαινε – έλα» (shuttle diplomacy)¹⁵⁰, και μη καταδικάζοντας την ανατροπή Μακαρίου. Γενική πεποίθηση είναι, ότι πίσω από το πραξικόπημα ήταν οι ΗΠΑ.¹⁵¹ Αν και γνώριζαν τις προθέσεις της Τουρκίας για επέμβαση, εντούτοις δεν προσπάθησαν να την αποτρέψουν. Κατά τον «Αττίλα II», έδωσαν εμμέσως την συναίνεσή τους στην τουρκική επιθετικότητα και εξίσωσαν θύτη και θύμα απειλώντας με διακοπή της στρατιωτικής βοήθειας προς τις δύο χώρες. Γενικά, επεδίωκαν την αποτροπή ενός πολέμου Ελλάδος – Τουρκίας που θα διέλυε την νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO, καθώς και τη μη ανάμιξη της Σοβιετικής Ένωσης στην υπόθεση.

3.3.1.2 Η πολιτική της Βρετανίας

Η Βρετανία, έθετε ως πρώτη προτεραιότητα των στρατηγικών της συμφερόντων στην Κύπρο, τη σταθερότητα του καθεστώτος των βάσεων και κατ' επέκταση της νοτιοανατολικής πτέρυγας του NATO, καθώς και την πρόσδεση της Κύπρου στη συμμαχία. Δεν επιθυμούσε σύγκρουση ελληνικών και τουρκικών δυνάμεων στο νησί, η οποία θα έθετε σε κίνδυνο τα εξασφαλισμένα από το Σύνταγμα του 1960, αποικιακά προνόμια της. Έτσι, η κατάθεση των «13 σημείων» από τον Μακάριο και η ανακίνηση του Κυπριακού, έθετε τη Βρετανία μπροστά σε δίλημμα: αφενός κινδύνευαν να αποξενώσουν το Μακάριο, με

¹⁵⁰ Στο ίδιο, σελ. 192

¹⁵¹ Χ. Γιαλουρίδης, *Η ελληνο - τουρκική σύγκρουση*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2001), σελ. 215

δυσμενείς συνέπειες για τις βάσεις, αν αντιδρούσαν στην πολιτική του και αφετέρου αν τον υποστήριζαν, ενδεχομένως να «έχαναν» την Τουρκία με αυτονόητες συνέπειες για το ΝΑΤΟ, το CENTO¹⁵² και την παρουσία τους στη Μέση Ανατολή.¹⁵³

Με το ξέσπασμα των συγκρούσεων τον Δεκέμβριο του 1963, η Βρετανία ανέλαβε το ρόλο του μεσολαβητή μεταξύ των αντιμαχομένων. Ακολούθως, τον Ιανουάριο του 1964, συγκάλεσε με πρωτοβουλία της, διάσκεψη στο Λονδίνο, εμφανιζόμενη ως ένας καλόπιστος και αποστασιοποιημένος παράγοντας, υποστηρίζοντας μαζί με τις ΗΠΑ τη «νατοϊκή λύση». Αντικείμενο: η αποκατάσταση της ασφάλειας και της ειρήνης στο νησί στο πλαίσιο μιας λύσης που θα εξυπηρετούσε τα στρατηγικά συμφέροντα της. Μετά την αποτυχία της διάσκεψης, έσπευσε να προσφύγει στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ,¹⁵⁴ με σκοπό να δείξει ότι ως εγγυήτρια δύναμη έπαιρνε πρωτοβουλίες. Επίσης, ήθελε να υπάρχει ένα δικό της κείμενο με έμφαση στις διακοινοτικές συγκρούσεις και όχι στην πιθανότητα εισβολής και τέλος ήθελε να προλάβει προσφυγή της Κύπρου στη Γενική Συνέλευση όπου οι συσχετισμοί δεν την ευνοούσαν.

Βασισμένη πάνω στην κοινή αντίληψη με τις ΗΠΑ, ότι η ανεξαρτησία της Κύπρου έθετε σε κίνδυνο τα στρατηγικά συμφέροντα της Δύσης, υποστήριξε τα Σχέδια Άτσεσον. Μετά την αποτυχία τους, έδωσαν έκτοτε μεγαλύτερη έμφαση στη στρατηγική σημασία της Τουρκίας και στη μη επιβολή λύσεως εις βάρος της, που θα ήταν δυνατόν να διαταράξει τη συνοχή του ΝΑΤΟ και του CENTO.

Τέλος, κατά τα γεγονότα της εισβολής, αρνήθηκε στην Τουρκία την από κοινού επέμβαση ως εγγυητριών δυνάμεων, μη νομιμοποιώντας έτσι τις ενέργειες της Άγκυρας. Επίσης αρνήθηκε τη χρήση του εδάφους των βρετανικών βάσεων. Είχε θέσει δύο προτεραιότητες: πρώτον, να μην επέμβει για την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης και δεύτερον να μην εμπλακεί στις συγκρούσεις. Κατά τις διαπραγματεύσεις της τριμερούς Διάσκεψης στη Γενεύη, ο Βρετανός ΥΠΕΞ Τζ.

¹⁵² CENTO: Central Treaty Organization. Οργανισμός από το 1955-1979 (γνωστός ως Σύμφωνο της Βαγδάτης), με μέλη την Τουρκία, Ιράκ (μέχρι 1959), Ιράν, Πακιστάν και Βρετανία. Σκοπός του η αντιμετώπιση της Σοβιετικής επέκτασης στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. https://en.wikipedia.org/wiki/Baghdad_Pact. (έγινε πρόσβαση την 05 Ιαν 17)

¹⁵³ Σ. Ριζάς, *Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2000), σελ. 35

¹⁵⁴ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 160

Κάλλαχαν, υιοθέτησε ρόλο διαιτητή, συχνά όμως υποστηρίζοντας τις ελληνικές θέσεις. Στη δεύτερη φάση των διαπραγματεύσεων πριν τον «Ατίλα II», προσπάθησε να μετριάσει τις ακραίες απαιτήσεις της Τουρκίας και να διατηρηθεί το καθεστώς των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, χωρίς αποτέλεσμα.

3.3.1.3 Η πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης¹⁵⁵

Η Σοβιετική Ένωση έδειξε ενδιαφέρον για την Κύπρο για πολλούς λόγους: πρώτον, γιατί ήταν μέλος των αδεσμεύτων από το 1961 οι οποίοι διάκριντο ευμενώς προς τη Σοβ. Ένωση, δεύτερον λόγω της ισχυρής παρουσίας του ΑΚΕΛ στο νησί, τρίτον γιατί ήθελε να ενισχύσει την επιρροή της στην Κύπρο και στην ευρύτερη περιοχή και τέλος επεδίωκε να προκαλέσει αντιπαραθέσεις στους κόλπους του ΝΑΤΟ, με σκοπό τη διάσπαση της νοτιοανατολικής πτέρυγας του.¹⁵⁶

Η ενέργεια του Μακαρίου για αναθεώρηση των συνθηκών, με την κατάθεση των «13 σημείων» το 1963, αντιμετωπίστηκε θετικά από τη Σοβ. Ένωση. Έτσι το 1964, απεύθυνε πολλές προειδοποιήσεις προς τις δυτικές δυνάμεις και κυρίως προς την Τουρκία να μην επέμβουν στο νησί. Είχαν προηγηθεί ενέργειες της Κυπριακής Δημοκρατίας για εξεύρεση υποστήριξης, τόσο τον Ιανουάριο του 1964 όσο και μετά τα γεγονότα στη Μανσούρα, τον Αύγουστο του ίδιου έτους. Τον Οκτώβριο του 1964, υπέγραψε συμφωνία με την Κύπρο για την προμήθεια οπλισμού και πυραύλων, ενώ το 1966 ακολούθησε συμφωνία της Κύπρου με την Τσεχοσλοβακία για την προμήθεια όπλων. Και στις δύο περιπτώσεις το υλικό δεν παρελήφθη από το κυπριακό κράτος, κατόπιν ισχυρών πιέσεων και παρεμβάσεων της Ελλάδος και των ΗΠΑ. Σε επίπεδο ΟΗΕ, υποστήριξε τις θέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας (π.χ Ψήφισμα 2077/XX/18 Δεκ 65). Όλα τα παραπάνω θορύβησαν την Τουρκία, με αποτέλεσμα να αναλάβει πρωτοβουλίες προσέγγισης με την ΕΣΣΔ. Οι ενέργειες της απέδωσαν και έτσι από το τέλος του 1964 παρατηρείται μια μεταστροφή της Σοβιετικής πολιτικής στο Κυπριακό, σε συνδυασμό με την αλλαγή στην κορυφή της πολιτικής ηγεσίας της (ανατροπή και αντικατάσταση του

¹⁵⁵ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 177, 222,229

¹⁵⁶ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.180,181

Χρυσόστοφ από τον Μπρέζνιεφ). Η εν λόγω μεταστροφή, δεν έφθασε στο σημείο να αμφισβητήσει την αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας και της κυβέρνησής της, ως τους μόνους νόμιμους εκπροσώπους της Κύπρου διεθνώς. Μετά το 1967 και την επιβολή της δικτατορίας στην Ελλάδα, τάχθηκε κατά της ενώσεως ευθυγραμμιζόμενη με την πολιτική της Άγκυρας περί ομοσπονδοποίησης. Τις απόψεις περί ομοσπονδοποίησης τις είχε προβάλει ήδη από το 1965. Οι καλές σχέσεις ΕΣΣΔ – Τουρκίας συνεχίστηκαν και τη δεκαετία του 1970, ιδιαίτερα στον οικονομικό τομέα με την παροχή δανείων προς την τελευταία. Γενικά στο Κυπριακό, τα στρατηγικά της συμφέροντα εξυπηρετούνταν καλύτερα από την Τουρκία.

Αναφορικά με τη στάση της στα γεγονότα μετά το 1967 (Κοφίνου), τάχθηκε κατά της σύγκρουσης Ελλάδος – Τουρκίας, φοβούμενη κατάληψη της νήσου από την Τουρκία ή διχοτόμηση/διπλή ένωση, προκρίνοντας τη διατήρηση της ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Κατά την εισβολή τον Ιούλιο του 1974, καταδίκασε μεν το πραξικόπημα και την εισβολή, αλλά θεωρώντας τα ως εσωτερική υπόθεση της Δύσης δεν ήθελε να παρέμβει. Κατά τον Ατίλα ΙΙ, άλλαξε τακτική σε ρητορικό επίπεδο, λόγω της κατοχής του 36,3% του εδάφους από νατοϊκή δύναμη. Από τις 22 Αυγ 74, οπότε ανακοίνωσε ότι η συνθήκη εγγυήσεως του 1960 δεν ήταν ισχυρή και ως εκ τούτου η Τουρκία δεν είχε το δικαίωμα επεμβάσεως, κινήθηκε στη γραμμή της διεθνοποίησης του προβλήματος καλώντας σε διεθνή διάσκεψη. Έκτοτε, οι θέσεις της στον ΟΗΕ, ήταν θετικές για τα ελληνικά συμφέροντα. Παρόλα αυτά δεν έλαβε μέτρα εναντίον της Τουρκίας.

3.3.1.4 Η πολιτική της Τουρκίας

Γενικά, η πολιτική της Τουρκίας στο Κυπριακό, κατά την επίμαχη περίοδο, παρουσιάσθηκε στο ιστορικό υπόβαθρο. Αυτό που θα πρέπει να τονισθεί είναι ότι εν λόγω χώρα έβλεπε την Κύπρο με στρατηγικούς όρους ασφάλειας. Η τουρκική μειονότητα της επέτρεψε να δώσει ιδεολογικό περιτύλιγμα στην επιδίωξη των στόχων της. Απέκλειε την «Ένωση», διότι αυτό θα αποτελούσε απειλή για την ασφάλειά της και θα συντελούσε στην στρατηγική της περικύκλωση. Μερική «Ένωση» θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή μόνο κάτω από συγκεκριμένους όρους όπως, διπλή ένωση ή διχοτόμηση, εδαφική αποζημίωση, δημιουργία

καντονιών και ομοσπονδοποίηση. Ακόμη και για την ανεξαρτησία της Κύπρου απαιτούσε ανταλλάγματα. Επίσης προτιμούσε τις διμερείς διαπραγματεύσεις από αυτές στον ΟΗΕ, επειδή εκεί εκτιμούσε ότι δεν είχε προνομιακό πεδίο δράσης. Ταυτόχρονα είχε πλήρη επίγνωση και εκμεταλλεύτηκε κατάλληλα τη γεωπολιτική της σπουδαιότητα για τα συμφέροντα του NATO. Σε αυτό τη βοηθούσαν εκτός από τα γεωγραφικά και τα δημογραφικά δεδομένα. Το 1960,¹⁵⁷ ο πληθυσμός της ήταν 27.8 εκατ. ενώ το 1970, 36 εκατ. περίπου, με μέσο ρυθμό αύξησης στο 3%. Σε αντιδιαστολή η χώρα μας, το 1961 είχε πληθυσμό 8.388.553 κατοίκων, ενώ το 1971, 8.768,641, με ρυθμό αύξησης στο 4,5%.¹⁵⁸

Κατόπιν τούτου, κάνοντας χρήση όλων των δυνατών πλεονεκτημάτων της, διαμόρφωσε τη στάση της στο Κυπριακό με θέσεις που άρχιζαν από την τήρηση των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου χωρίς παρεκκλίσεις, την παραχώρηση στρατιωτικών βάσεων και αυτονομία, τη συγκυριαρχία, την ομοσπονδία με καντόνια, μέχρι και τη διχοτόμηση. Στο τέλος αποδείχθηκε περίτρανα, ότι όλα τα παραπάνω ήταν τα κομμάτια που συνέθεταν το πάζλ της υψηλής της στρατηγικής για το Κυπριακό, όπως αυτή είχε χαραχθεί από τη δεκαετία του '50 και συνεχίζεται μέχρι και σήμερα το 2016. Τη συγκεκριμένη πολιτική εφαρμόσει/εφαρμόζει με επιμονή και μεθοδικότητα στο πλαίσιο ενός στυγνού ρεαλισμού και χρήσης της στρατιωτικής ισχύος για την εξυπηρέτηση των εθνικών της συμφερόντων.

Συμπερασματικά, οι ελληνικές θέσεις σταδιακά μετά το 1964 δεν έβρισκαν πρόθυμους ακροατές στους κόλπους του δυτικού και του ανατολικού συνασπισμού. Σε αυτό συνέτειναν, η μεγαλύτερη γεωπολιτική υπεραξία της Τουρκίας στην περιοχή, ιδιαίτερα μετά την αποχώρηση της Γαλλίας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO και την προώθησή της από τις ΗΠΑ ως ηγέτιδας δύναμης στην Ανατ. Μεσόγειο,¹⁵⁹ η πολιτική αστάθεια από το 1965 και μετά, αλλά και η καλλιέργεια στην διεθνή κοινή γνώμη της θυματοποίησης των Τουρκοκυπρίων από τους υπέρτερους Ελληνοκύπριους. Αυτό φάνηκε από τις

¹⁵⁷ Γ. Στάμκος, 2060: Το δημογραφικό μέλλον των Βαλκανίων: Οι δημογραφικές εξελίξεις στα Βαλκάνια ως το 2060, Πίνακας 5, <https://zenithmag.wordpress.com/2013/05/28/2060-to-dhmoypapiko-mellon-ton-balikian/> (έγινε πρόσβαση την 10 Μαΐου 2016)

¹⁵⁸ Μ. Παπαδάκης, Μ. Κογεβίνας, Δ. Τριχόπουλος, Ο πληθυσμός της Ελλάδος: Θεωρήσεις – Προοπτικές-Προσανατολισμοί, http://www.nspg.gr/files/017_Grammateia/02_Ekpaideysi/FORUM/Report%20to%20Parliament.pdf (έγινε πρόσβαση την 03 Ιαν 17)

¹⁵⁹ Ν. Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία*, τόμ. Α', (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 374

χλιαρές αντιδράσεις μετά το πραξικόπημα στην Κύπρο και τον «Ατίλα Ι», εικόνα που άλλαξε άρδην με τη δεύτερη φάση της εισβολής («Ατίλας ΙΙ»). Η Ελλάδα τη στιγμή του πραξικοπήματος στην Κύπρο και την επακόλουθη εισβολή ήταν απολύτως απομονωμένη σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

3.3.2 Πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί

Από το 1960 μέχρι και την εισβολή μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις χρονικές περιόδους, στις οποίες οι εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις διαμόρφωναν και προσπαθούσαν να υλοποιήσουν τη στρατηγική της χώρας στο Κυπριακό. Αρχικά, έχουμε την περίοδο διακυβέρνησης Καραμανλή, κατόπιν την περίοδο Παπανδρέου μέχρι και τα πρώτα χρόνια των δικτατορικών κυβερνήσεων, ακολούθως την περίοδο των δικτατορικών κυβερνήσεων που υποστήριζαν τις διακοινοτικές συνομιλίες και τέλος την περίοδο της δικτατορικής κυβέρνησης Ιωαννίδη που οδήγησε και στην τουρκική εισβολή.

Η κυβέρνηση Καραμανλή, επιθυμούσε τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης στα ελληνοτουρκικά και την αποφυγή της σύγκρουσης. Οι επιδιώξεις ήταν κυρίως, η εφαρμογή με καλή πίστη του Συντάγματος του 1960 και η μη διατάραξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Αυτό θα διασφάλιζε και το μέλλον των Ελλήνων της Πόλης. Μακροπρόθεσμα, θα δημιουργούνταν οι προϋποθέσεις της οριστικής λύσης, δηλαδή της «Ένωσης», σύμφωνα με τον ίδιο τον Καραμανλή.¹⁶⁰ Κατόπιν τούτου, ακολούθησε μια αμυντική στρατηγική, προσανατολισμένη στη διατήρηση του υφιστάμενου status quo. Απόδειξη των ανωτέρω, αποτελεί η άρνηση και η αντίδραση της Αθήνας το 1963, στα σχέδια του Μακαρίου για αλλαγή των Συνθηκών.

Η άνοδος όμως στην εξουσία του Γ. Παπανδρέου, αλλά και τα τετελεσμένα που δημιούργησε η ενέργεια Μακαρίου με την κατάθεση των «13 σημείων», για την οποία διαφωνούσε ο Έλληνας πρωθυπουργός, έφερε στο προσκήνιο ξανά τη διεθνοποίηση του Κυπριακού, αλλά και την αλλαγή της στρατηγικής της χώρας στο Κυπριακό. Αυτή έλαβε τη μορφή μιας αναθεωρητικής στρατηγικής της επέκτασης,

¹⁶⁰ Κ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 152-153

με κύριο αντικειμενικό σκοπό την αλλαγή του υφιστάμενου status quo, όπως αυτό οριοθετούνταν από τη Συνθήκη Ζυρίχης – Λονδίνου και την «Ένωση» της Μεγαλονήσου με την Ελλάδα. Παράλληλα στο επίπεδο του συντονισμού των ενεργειών Αθήνας –Λευκωσίας, διατυπώθηκε το δόγμα του «εθνικού κέντρου» με κύριο εκφραστή τον Γ. Παπανδρέου, το οποίο σήμαινε ουσιαστικά ότι μπορεί να υπάρχει συνεννόηση μεταξύ των δύο πλευρών, αλλά την τελική απόφαση και την ευθύνη θα την έχει η Αθήνα ως «το εθνικό κέντρο του ελληνισμού».¹⁶¹

Η προσπάθεια για συνεννόηση στο πλαίσιο του ανωτέρω δόγματος αλλά και γενικά ο συντονισμός μεταξύ των δύο πλευρών, μέχρι και το 1974 δεν επετεύχθη σχεδόν ποτέ. Αντιθέτως Αθήνα και Λευκωσία βρίσκονταν τις περισσότερες φορές σε κατάσταση αντιδικίας, σύγκρουσης και με διαφορετικές επιδιώξεις τόσο σε επίπεδο στρατηγικής όσο και σε επίπεδο τακτικής.¹⁶²

Η υποστήριξη της νέας στρατηγικής στον αμυντικό τομέα, έγινε με την αποστολή της Μεραρχίας στο νησί αλλά και του Γρίβα ως διοικητή της ΑΣΔΑΚ. Με τα γεγονότα της Κοφίνου το Νοέμβριο του 1967, η Μεραρχία και ο Γρίβας ανακλήθηκαν, αλλά η αξιοπιστία της στρατηγικής και το γόητρο της χώρας δέχθηκαν ισχυρό πλήγμα. Η υποστήριξη της νέας στρατηγικής με διπλωματικά μέσα, έλαβε χώρα είτε στον ΟΗΕ, τις περισσότερες φορές για να αποσοβηθεί ο κίνδυνος περαιτέρω σύγκρουσης (Ψηφίσματα 186/1964, 2077/XX, Έκθεση Γκάλο Πλάζα, παρέμβαση στα γεγονότα «Κόκκινων – Μανσούρας» κλπ) είτε μέσω των διαπραγματεύσεων/συνομιλιών (σχέδια Άτσεσον, διμερείς συνομιλίες Τούμπα – Τσαγλαγιανγκίλ, συνάντηση Έβρου κλπ). Κοινή διαπίστωση και στις διαπραγματεύσεις, ήταν οι διαφορετικές γραμμές Αθήνας – Λευκωσίας και η αδυναμία της ελληνικής πλευράς να αντιληφθεί ότι η Κύπρος για την Τουρκία αποτελούσε στρατηγικό πρόβλημα ασφαλείας και ότι ακόμα και την ανεξαρτησία την έβλεπε με ανταλλάγματα. Επίσης, κατά τη δικτατορική διακυβέρνηση, η χώρα βρισκόταν διπλωματικά, σε σχεδόν απόλυτη απομόνωση.

Κατά την ανωτέρω χρονική περίοδο και ειδικότερα από το 1964 με τις διακοινοτικές συγκρούσεις, τη δημιουργία των θυλάκων, την αποχώρηση των

¹⁶¹ Α. Ηρακλειδής, *Κυπριακό πρόβλημα, 1947-2004*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2006), σελ. 178

¹⁶² Στο ίδιο, σελ. 180

Τουρκοκυπρίων από τη συμμετοχή στην διακυβέρνηση της χώρας και την έναρξη ουσιαστικά της εφαρμογής του διχοτομικού σχεδίου της Άγκυρας, προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι δεν υπήρξε καμία ανάληψη πρωτοβουλίας από πλευράς Αθήνας, με σκοπό, σε συνεργασία με την κυπριακή κυβέρνηση, να εκπονηθεί μία νέα στρατηγική για την αντιμετώπιση τόσο των σχεδίων της Άγκυρας, όσο και την απαλλαγή από τις δεσμεύσεις των Συνθηκών Εγγυήσεως του 1960. Αυτή η στρατηγική θα μπορούσε αρχικά να στοχεύει στην εδραίωση της Κυπριακής Δημοκρατίας τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, η οποία θα περιελάμβανε και ενέργειες ενσωμάτωσης και συμμετοχής των Τουρκοκυπρίων στα κοινά και σε δεύτερο χρόνο στην απαλλαγή από τις ανωτέρω δεσμεύσεις. Με αυτό τον τρόπο θα ακυρωνόταν η στρατηγική της Άγκυρας στην Κύπρο για διχοτόμηση, η οποία ευνοούνταν πλήρως από τη «γκετοποίηση» και τον εδαφικό και πολιτικό διαχωρισμό των Τουρκοκυπρίων. Επίσης και αφού εξασφαλιζόνταν η υποστήριξη των ΗΠΑ, θα μπορούσε εν ευθέτω χρόνο να τεθεί το θέμα της Ένωσης ή της κατάργησης των Συνθηκών Εγγυήσεως. Αντί αυτού, όλες οι ενέργειες αποσκοπούσαν στην ανατροπή των συνθηκών Ζυρίχης – Λονδίνου και στην «Ένωση», ενώ στην Κύπρο η πολιτική της απομόνωσης των Τουρκοκυπρίων εξυπηρετούσε ακούσια την στρατηγική της Άγκυρας.¹⁶³

Μετά τα γεγονότα της Κοφίνου και την ανάληψη της ηγεσίας του ελληνικού ΥΠΕΞ από τον Π. Πιπινέλη, η στρατηγική της χώρας στο Κυπριακό άλλαξε προς την ανεξαρτησία και τη συνεννόηση με την Τουρκία, μέσω διακοινοτικών αρχικά συνομιλιών υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Κατόπιν, μετά το θάνατο του Πιπινέλη προκρίθηκαν οι διμερείς ελληνοτουρκικές συνομιλίες, προκειμένου να προληφθεί μια ελληνοτουρκική σύγκρουση, να αποδυναμωθεί ο Μακάριος και να επιβληθεί η Αθήνα ως «εθνικό κέντρο». Η βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων το 1971-1972, επέτρεψε την επανέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών υπό την προεδρία εκπροσώπου του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ. Βασική διαπίστωση για την στάση του Μακαρίου είναι, ότι μετά την Κοφίνου βγήκε ενισχυμένος πολιτικά, ήταν ικανοποιημένος από το status quo και ως εκ τούτου δεν βιάζονταν. Επίσης, παράλληλα με την υποστήριξη των διακοινοτικών συνομιλιών, οι σχέσεις Χούντας – Μακαρίου έφθασαν στο χειρότερο σημείο, ως αποτέλεσμα της αμοιβαίας

¹⁶³ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη στάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 2016), σελ.189-191

καχυποψίας, της απόπειρας εναντίον του το 1970, της τρομοκρατικής δράσης της ΕΟΚΑ-Β', της αγοράς τσεχοσλοβακικών όπλων και του ανοίγματος του τελευταίου στη Μόσχα. Γενικά, η δικτατορική κυβέρνηση της Αθήνας, με τις πράξεις της, υπονόμει σταθερά την ύπαρξη της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ταυτόχρονα άλλαξε στάση και η τουρκική πλευρά, η οποία πλέον έκανε λόγο για ομοσπονδία, συγκυριαρχία και από το 1973, για εδαφικές διευθετήσεις που θα διευκόλυναν τη διχοτόμηση.

Στην περίοδο της δικτατορικής διακυβέρνησης Ιωαννίδη, η οποία αποδείχθηκε και η πιο τραγική, η Ελλάδα επανήλθε στην αναθεωρητική στρατηγική της επέκτασης, με αντικειμενικό σκοπό την αλλαγή του status quo και την «πραξικοπηματική ένωση» της Κύπρου με την Ελλάδα.¹⁶⁴ Προς τούτο, η δικτατορική κυβέρνηση ενεργώντας εντελώς παράνομα και τυχοδιωκτικά, προέβη στη χρήση της στρατιωτικής ισχύος που της προσέδιδε ο έλεγχος της Εθνικής Φρουράς και της ΕΟΚΑ-Β', με σκοπό την ανατροπή του Μακαρίου, τη φυσική του εξόντωση και την εγκαθίδρυση δεύτερου δικτατορικού καθεστώτος, της δικής του επιρροής και ελέγχου. Αυτή η εγκληματική ενέργεια έδωσε το πρόσχημα που αναζητούσε σχεδόν επί 20 χρόνια η Τουρκία (εκπεφρασμένο από το 1956 με την έκθεση Νιχάτ Ερίμ¹⁶⁵), για να επέμβει στρατιωτικά στην Κύπρο.

Η νέα ελληνική κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή και ο Γλαύκος Κληρίδης ως προσωρινός πρόεδρος της Κύπρου μετά την κατάρρευση της Χούντας, κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τη νέα πραγματικότητα εν μέσω χάους και με μόνα διαθέσιμα τα διπλωματικά μέσα, αφού τα στρατιωτικά αποκλείστηκαν. Η στρατηγική που εφάρμοσαν στις δύο διασκέψεις της Γενεύης, ήταν αυτή της επαναφοράς στο status quo ante, προτείνοντας και επιμένοντας σε μια παραλλαγή της λύσης Ζυρίχης – Λονδίνου, απέναντι σε μια αλαζονική τουρκική θέση για ομοσπονδία (34% του εδάφους στους Τουρκοκύπριους), η οποία όμως στηριζόταν στην ισχύ των όπλων και στα τετελεσμένα στο έδαφος.

¹⁶⁴ Α. Ηρακλείδης, *Κυπριακό πρόβλημα, 1947-2004*, (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 2006), σελ. 177

¹⁶⁵ Κ. Χατζηκωστής, *Έξι Προεδρικά Πορτραίτα*, (Θεσσαλονίκη: Γερμανός, 2015), σελ.41, 293

3.3.3 Τα μέσα της υψηλής στρατηγικής

Η ελληνική κυβέρνηση προκειμένου να υποστηρίξει την υψηλή στρατηγική της στο Κυπριακό, χρησιμοποίησε βασικά δύο μέσα – συντελεστές ισχύος. Αυτά συνίστατο κυρίως στη διπλωματία, και στην στρατιωτική ισχύ. Τα διπλωματικά μέσα χρησιμοποιήθηκαν σε διάφορα επίπεδα. Στο διεθνές επίπεδο, δηλαδή στον ΟΗΕ, η διπλωματία χρησιμοποιήθηκε σε δύο κυρίως τομείς:

Πρώτον, στην αντιμετώπιση των δυσμενών καταστάσεων και επεισοδίων που δημιουργούνταν από την άσκηση της πολιτικής στην Κύπρο, είτε με ευθύνη της κυπριακής κυβέρνησης [βλ. κατάθεση «13 σημείων» με την οποία άρχισε η δεύτερη μετά τη δεκαετία του '50 φάση διεθνοποίησης του Κυπριακού], είτε με ευθύνη της ελληνικής κυβέρνησης (βλ. πραξικόπημα Ιωαννίδη). Έτσι, είχαμε τη σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, με πρωτοβουλία της Βρετανίας το οποίο εξέδωσε ομόφωνα, το θετικό για την Κυπριακή Δημοκρατία Ψήφισμα 186/1964, την επακόλουθη ανάπτυξη της ειρηνευτικής δύναμης και τον ορισμό διαμεσολαβητή για το Κυπριακό. Επίσης την παρέμβαση για τον τερματισμό των τουρκικών βομβαρδισμών στα γεγονότα των Κόκκινων – Μανσούρας. Τέλος, με τα επανειλημμένα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας μετά την τουρκική εισβολή και τις Διασκέψεις στη Γενεύη, ο ΟΗΕ συνέβαλε στον τερματισμό των εχθροπραξιών και στην προσπάθεια για ειρηνική επίλυση του προβλήματος.

Δεύτερον, στην προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος στη βάση αποφυγής της σύγκρουσης και της παροχής «καλών υπηρεσιών».¹⁶⁶ Το καλοκαίρι του 1964, διεξήχθησαν έμμεσες διμερείς διαπραγματεύσεις υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, αλλά με πραγματικό μεσολαβητή τον Ν. Άτσεσον. Η Έκθεση Γκάλο Πλάζα, τον Μάρτιο του 1965 και το ακόλουθο Ψήφισμα 2077/XX, της 18^{ης} Δεκ 65, με το οποίο απομονώθηκε διπλωματικά η Τουρκία, συγκαταλέγονται στα θετικά της προσπάθειας στον ΟΗΕ. Τον Ιούλιο του 1968 έγιναν οι διακοινοτικές συνομιλίες

¹⁶⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ψηφίσματος 244/1967 του ΣΑ/ΟΗΕ, γίνεται για πρώτη φορά αναφορά στις «καλές υπηρεσίες» του ΓΓ/ΟΗΕ. Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη), 2015, σελ.193

Κληρίδη – Ντεκτάς υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, ενώ από το 1971, οπότε ξεκίνησαν εκ νέου οι διακοινοτικές συνομιλίες, αυτές γίνονταν υπό την προεδρία εκπροσώπου του Οργανισμού.

Γενικά, ο ΟΗΕ ήταν προνομιακό πεδίο άσκησης της ελληνικής και κυπριακής διπλωματίας, διότι ο συσχετισμός δυνάμεων (Αδέσμευτοι, κλπ) ευνοούσε τις ελληνικές θέσεις. Τούτο επιβεβαιώνεται και από την πάγια προτίμηση της Τουρκίας στις διμερείς διαπραγματεύσεις και όχι στο πλαίσιο του ΟΗΕ.

Στο περιφερειακό επίπεδο, η διπλωματία διεξήχθη παράλληλα με τις διαπραγματεύσεις στον ΟΗΕ, είτε κατόπιν πρωτοβουλιών των ΗΠΑ, είτε των ιδίων των μερών στα πλαίσια των διμερών διαπραγματεύσεων ή των διακοινοτικών συνομιλιών (βλ. σχέδια Άτσεσον, συνάντηση Έβρου τον Σεπ '67, συνομιλίες Τούμπα- Τσαγλαγιανγκίλ στο Παρίσι το 1966 κλπ). Επίσης επαφές έλαβαν χώρα είτε κατά τη διάρκεια των υπουργικών συνόδων του ΝΑΤΟ (π.χ στο Λονδίνο τον Μάιο του 1965), είτε στο Παρίσι, στις Βρυξέλες και στις πρεσβείες.

Αναφορικά με τα στρατιωτικά μέσα, αυτά συνίστατο κυρίως στην ανάπτυξη της Μεραρχίας στην Κύπρο, από τον Απρίλιο του 1964 μέχρι και τις αρχές περίπου του 1968. Η ύπαρξη και δραστηριοποίηση της Μεραρχίας στην Κύπρο μετέβαλε την ισορροπία ισχύος υπέρ της Ελλάδος σε τοπικό επίπεδο, ενώ μειονέκτημα μπορεί να χαρακτηριστεί η έλλειψη αεροπορικής κάλυψης, καθώς και η επιβεβαίωση της τουρκικής εντύπωσης περί στρατηγικής περικύκλωσης από την Ελλάδα. Η αποστολή της Μεραρχίας αποσκοπούσε, πρωτίστως στην αποτροπή μιας τουρκικής επέμβασης στο νησί. Παράλληλα με τη Μεραρχία, ιδρύθηκε το ΓΕΕΦ, ενώ συγκροτήθηκε και η Εθνική Φρουρά, στελεχωμένη από ελλαδίτες αξιούχους. Η απόσυρση της Μεραρχίας μετά τα γεγονότα της Κοφίνου, θα άφηνε σημαντικό αμυντικό κενό, γεγονός που φάνηκε κατά την εισβολή το 1974. Σχετικά με τη δεύτερη φάση της εισβολής, η ισορροπία ισχύος είχε μεταβληθεί συντριπτικά υπέρ των Τούρκων, ενώ η αποστολή ελλαδικών στρατευμάτων στην Κύπρο, αν και εξετάσθηκε τελικά δεν προκρίθηκε ως λύση για διάφορους λόγους. Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η μοναδική φορά που υπήρξε στρατιωτική υπεροχή στην Κύπρο, η οποία είχε φτάσει στο σημείο να *είναι*

«...στρατηγικά αυτόρκτης και μαχητικά αυτοδύναμη»¹⁶⁷, έστω και χωρίς την ύπαρξη αεροπορικής κάλυψης, ήταν το διάστημα της παρουσίας της Μεραρχίας στο νησί, η οποία και εξυπηρετούσε την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών της υψηλής στρατηγικής της χώρας.

Αναφορικά με τους άλλους συντελεστές ισχύος, εκτός από τους δημογραφικούς δείκτες που παρουσιάστηκαν ανωτέρω, το κατά κεφαλήν εισόδημα στην Τουρκία το 1960 ήταν \$2.247 ενώ το 1970 \$3.078.¹⁶⁸ Στην Ελλάδα ήταν \$3.146 και \$6.211 αντίστοιχα. Τέλος, ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ στην Τουρκία την περίοδο 1950-1973 ήταν 5,93%¹⁶⁹, ενώ στην Ελλάδα από το 1960-1973 ανέρχονταν στο 7,7%¹⁷⁰. Από το 1973, μετά το ξέσπασμα της πετρελαϊκής κρίσης η οικονομία της Τουρκίας βυθίστηκε στο χάος, έχοντας τεράστια ελλείμματα και τον παραγωγικό της ιστό σε κατάσταση διάλυσης.¹⁷¹

Επιπροσθέτως, ειδικά κατά τις κρίσιμες διαπραγματεύσεις του 1964 (βλ. Σχ. Άτσεσον»), η Ελλάδα υπερείχε και στον τομέα της πολιτικής σταθερότητας έχοντας μια λαοπρόβλητη κυβέρνηση, ενώ και στον πολιτιστικό τομέα το κύρος της ήταν πολύ ανεβασμένο διεθνώς (Νόμπελ λογοτεχνίας Σεφέρη, ελληνικός κινηματογράφος). Σε αντιδιαστολή, η Τουρκία διήγε μια περίοδο πολιτικής αστάθειας, χωρίς υψηλό διεθνές κύρος και εξωτερική νομιμοποίηση. Επιπλέον οι Ένοπλες Δυνάμεις της μπορεί να ήταν μεγαλύτερες σε αριθμό, υστερούσαν όμως σε κρίσιμα οπλικά συστήματα σε σύγκριση με τις ελληνικές.¹⁷²

Προς επίρρωση των ανωτέρω, σύμφωνα με αποχαρακτηρισμένα αρχεία της CIA εκείνης της περιόδου, τα στατιστικά στοιχεία για το 1966, παρουσίαζαν τον πληθυσμό της Ελλάδας και Τουρκίας στα 8,6 και 33,1 εκατομμύρια αντιστοίχως, οι

¹⁶⁷ Ν. Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία*, Τόμος Α', (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 372

¹⁶⁸ ΟΟΣΑ, *Historical Statistics*, Έκδοση 2006, Πίνακας 6, <https://www.google.gr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espn=2&ie=UTF-8#q=%CE%9F%CE%9F%CE%A3%CE%91%2C+Historical+Statistics%2C+2006> (έγινε πρόσβαση την 03 Ιαν 17)

¹⁶⁹ Angus Madison, *The world Economy: A Millennial Perspective*, (OECD, 2006), p. 217 (accessed in https://www.stat.berkeley.edu/~aldous/157/Papers/world_economy.pdf, 03 Jan 2017)

¹⁷⁰ Χ. Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο Αιώνα*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2008), σελ. 58

¹⁷¹ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 220

¹⁷² Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη στάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ. 140, 195

ικανοί προς στράτευση ήταν 1,6 και 3,6 εκατ. άνδρες για την πρώτη και δεύτερη χώρα, το ΑΕΠ ανέρχονταν στα 6 και 7,5 δισ. δολάρια, ενώ οι αμυντικές δαπάνες στα 240 και 365 εκατ. δολάρια αντιστοίχως.¹⁷³ Άρα διαπιστώνουμε ότι την επίμαχη περίοδο 1964-1967, εκτός από τα δημογραφικά δεδομένα, οι υπόλοιποι δείκτες σε γενικές γραμμές ευνοούσαν την ελληνική στρατηγική.

3.3.4 Διεθνής και εσωτερική νομιμοποίηση

Σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου και ιδιαίτερα με την επανεμφάνισή της επίσημα από την κυβέρνηση Παπανδρέου το 1964, η ιδέα της «Ένωσης», ήταν δημοφιλής στην ελληνική κοινή γνώμη, όπως και στη δεκαετία του 1950. Δεν έτυχε μόνο υποστήριξης και της επιδοκίμασias από την αντιπολίτευση, αλλά και της ενθουσιώδους αποδοχής από τον λαό, ο οποίος με συλλαλητήρια και συγκεντρώσεις απαιτούσε «την Ένωση εδώ και τώρα».¹⁷⁴ Η κατάσταση όμως στο εσωτερικό πολιτικό πεδίο τα χρόνια που ακολούθησαν, η οποία χαρακτηρίστηκε από διετή κυβερνητική κρίση, πολιτική αστάθεια, πολιτικό αμοραλισμό και κοινωνική αναταραχή, επηρέασαν την άσκηση της πολιτικής στο Κυπριακό. Ιδιαίτερα η επιβολή της δικτατορίας και η συνεπακόλουθη περιστολή των πολιτικών ελευθεριών, είχαν ως αποτέλεσμα την απομόνωση και διεθνή απονομιμοποίηση της χώρας, με σοβαρές συνέπειες στον χειρισμό του εθνικού θέματος. Χαρακτηριστικό γεγονός επίσης, που κατεδείκνυε το κλίμα που επικρατούσε στο εσωτερικό της χώρας, ήταν η απάθεια με την οποία ο λαός υποδέχθηκε την δικτατορία.¹⁷⁵

Η επτάχρονη δικτατορία και τα αποτελέσματά της στο Κυπριακό, δεν συνέβαλαν μόνο στην απώλεια της εσωτερικής νομιμοποίησης, αλλά και στην απόλυτη σχεδόν διεθνή απομόνωση της χώρας. Αυτό φάνηκε από τις χλιαρές αντιδράσεις κατά την πρώτη εισβολή, εικόνα που αντιστράφηκε κατά τον «Ατίλα II». Κατά τη διάρκεια της εισβολής, ο ΟΗΕ αποδείχθηκε ο χώρος όπου οι ελληνικές

¹⁷³ Βασ. Νέδος, Γ. Παλαιολόγος, «Οι απόρρητες εκθέσεις της CIA για Αιγαίο, Κύπρο στην "Κ"», στην ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας «Η Καθημερινή», 19/01/2017, <http://www.kathimerini.gr/892357/article/epikairothta/politikh/oi-aporrhtes-ek8eseis-ths-cia-gia-ai-gaio-kypro-sthn-k> (έγινε πρόσβαση την 19 Ιαν 2017)

¹⁷⁴ Α. Ηρακλείδης, *Κυπριακό πρόβλημα, 1947-2004*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2006), σελ. 190

¹⁷⁵ Ν. Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία, Τόμος Α'*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), σελ. 420

θέσεις έβρισκαν ανταπόκριση. Ήδη όμως, μετά το 1964 και την απόρριψη των σχεδίων Άτσεσον, οι ελληνικές θέσεις έπαψαν να έχουν απήχηση στο ΝΑΤΟ και στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Σε αυτό συνέβαλαν και οι διακοινοτικές ταραχές που προκάλεσαν στη διεθνή κοινή γνώμη ένα κύμα συμπάθειας για τους «καταπιεζόμενους Τουρκοκύπριους». Επίσης, η αναγνώριση της μεγαλύτερης στρατηγικής υπεραξίας της Τουρκίας στους κόλπους του ΝΑΤΟ, αλλά και η επιτυχής προσέγγιση της Άγκυρας με τη Μόσχα.

3.4 Αξιολόγηση της υψηλής στρατηγικής

Από την εξέλιξη των γεγονότων, αποδείχθηκε ότι οι διάφορες πτυχές της ελληνικής υψηλής στρατηγικής που εφαρμόστηκαν από το 1964 και μετά δεν ανταποκρίθηκαν στο κριτήριο της καταλληλότητας, δεδομένου ότι δεν ήταν προσαρμοσμένες τόσο στο εσωτερικό, με την ευρεία έννοια περιβάλλον (Ελλάδα – Κύπρος), όσο και στο εξωτερικό. Επίσης, έπασχε από αξιοπιστία (π.χ. η ανάκληση της Μεραρχίας, κατέδειξε ότι η Ελλάδα δεν έπαιρνε στα σοβαρά την αποτρεπτική της πολιτική στην Κύπρο). Στο εσωτερικό περιβάλλον, διαπιστώθηκε ασυνεννοησία, διαφορετικές πολιτικές προσεγγίσεις του «εθνικού κέντρου» με την ηγεσία του κυπριακού ελληνισμού, καθώς επίσης και ενέργειες - αποφάσεις που δημιουργούσαν αρνητικές συνέπειες εκατέρωθεν. Στη μοναδική φορά που φάνηκε ότι υπήρχε σύγκλιση και πιθανότητα λύσης με τα σχέδια Άτσεσον, λόγοι εσωτερικοί δεν επέτρεψαν την ευόδωση των προσπαθειών. Κατά τη δικτατορία δεν μπορεί να γίνει καν λόγος για τα ανωτέρω.

Αναφορικά με την εσωτερική συνοχή, δηλαδή την αλληλοϋποστήριξη των μέσων και την εσωτερική συνέργεια, διαπιστώθηκε ότι και σε αυτόν τον τομέα η κατάσταση ήταν προβληματική. Έτσι π.χ. ενώ διεξάγονταν οι συνομιλίες, στο πλαίσιο των Σχεδίων Άτσεσον, οι επιχειρήσεις των στρατιωτικών δυνάμεων στην Κύπρο υπό τον Γρίβα (ένα από τα μέσα της στρατηγικής), υπονόμεισαν την διπλωματική προσπάθεια και επέτρεψαν τον αντίπαλο να απειλήσει με πόλεμο. Το ίδιο έγινε και με τα γεγονότα στην Κοφίνου, που οδήγησαν στην αμυντική απογύμνωση της νήσου αλλά και με την εγκληματική ενέργεια για την

πραξικοπηματική «Ένωση» το καλοκαίρι του 1974, όπου καταφάνηκε η αδυναμία στρατιωτικής υποστήριξης και αμυντικής κάλυψης της Κύπρου.

Σχετικά με τη στρατηγική σύζευξη των μέσων και των στόχων, διαπιστώθηκε για ακόμα μία φορά ότι ο ΟΗΕ, παρότι προνομιακό πεδίο δράσης για τα ελληνικά συμφέροντα στην εξεταζόμενη περίοδο, είναι ένας πολιτικός κατά βάση οργανισμός, ο οποίος δεν μπορεί να επιβάλει τις αποφάσεις. Επίσης, τα διπλωματικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν στις διμερείς και διακοινοτικές συνομιλίες αποδείχθηκαν ανεπαρκή για την ευόδωση των πολιτικών στόχων, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της δικτατορίας, οπότε η χώρα τελούσε σχεδόν σε καθεστώς διεθνούς απομόνωσης. Σε σχέση με τα στρατιωτικά μέσα, η περίοδος της ανάπτυξης της Μερραρχίας στην Κύπρο (1964-1967), μπορεί να χαρακτηριστεί από ισορροπία στόχων και μέσων.

Τέλος σε σχέση με το κριτήριο της αντοχής σε σφάλματα, η ελληνική στρατηγική απέτυχε να τα αντιμετωπίσει μέσα σε ένα κυκλώνα παλινωδιών, πολιτικού αμοραλισμού, εγωιστικών συμπεριφορών, πραξικοπημάτων, έλλειψης συντονισμού, ασυνέπειας και αξιοπιστίας, διεθνούς απομόνωσης, ανικανότητας για ορθή αντίληψη της πραγματικότητας, του διεθνούς περιβάλλοντος καθώς και των στρατηγικών - επιδιώξεων του αντιπάλου.

3.5 Συμπεράσματα

Η ελληνική κυβέρνηση στην αρχή της δεκαετίας του 1960, προέταξε ως την ενδεδειγμένη στρατηγική στο Κυπριακό, αυτή της διατήρησης της υφιστάμενης κατάστασης, όπως είχε διαμορφωθεί μέσα από τις συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου, με σκοπό μέσα από την ειρηνική συνύπαρξη και την εφαρμογή του Συντάγματος με καλή πίστη, να αποφευχθεί η ελληνοτουρκική σύγκρουση, να προστατευθεί ο ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης και να προωθηθεί σταδιακά η ιδέα της «Ένωσης».

Η άνοδος του Γ. Παπανδρέου στην εξουσία σε συνδυασμό με τα γεγονότα που ακολούθησαν την εσφαλμένη ενέργεια του Μακαρίου να καταθέσει τα «13

σημεία» τροποποίησης του Συντάγματος, το οποίο κατά γενική ομολογία ήταν δυσλειτουργικό και ευνοούσε εξόφθαλμα την τουρκοκυπριακή μειοψηφία, συνετέλεσαν στην αλλαγή στάσεως της χώρας στο Κυπριακό και την υιοθέτηση μιας επιθετικής υψηλής στρατηγικής, αλλαγής του status quo, μέσω της «Ένωσης». Έκτοτε η στρατηγική, αναλόγως των συνθηκών και των πολιτικών καταστάσεων (βλ. δικτατορία), οριοθετήθηκε μεταξύ της ένωσης, της ανεξαρτησίας και της πραξικοπηματικής ένωσης.

Η Τουρκία έβλεπε την Κύπρο με στρατηγικούς όρους ασφάλειας. Η τουρκοκυπριακή μειονότητα της επέτρεψε να δώσει ιδεολογικό περιτύλιγμα στην επιδίωξη των στόχων της. Απέκλειε την «Ένωση», διότι αυτό θα αποτελούσε απειλή για την ασφάλειά της και θα συντελούσε στην στρατηγική της περικύκλωση από την Ελλάδα. Επίσης είχε μια σταθερή αναθεωρητική στρατηγική αλλαγής του υφιστάμενου status quo στην Κύπρο, χαραγμένης από το 1956 (έκθεση Νιχάτ Ερίμ), την οποία εφάρμοσε στην πράξη μόλις της δόθηκε η ευκαιρία, στο πλαίσιο ενός στυγνού πολιτικού ρεαλισμού και αμοραλισμού, ο οποίος στηρίχθηκε στην στρατιωτική ισχύ, στην αγνόηση του διεθνούς δικαίου και συνθηκών και στην με κάθε τρόπο εξυπηρέτηση των εθνικών της συμφερόντων.

Έτσι η Κύπρος, βρέθηκε ως ανεξάρτητο κράτος πλέον ανάμεσα σε δύο αντικρουόμενες στρατηγικές, της ελληνικής και της τουρκικής. Η προσπάθεια του Μακαρίου να αναπτύξει τη δική του στρατηγική προσέκρουσε στα αντιτιθέμενα συμφέροντα όχι μόνο των εν λόγω χωρών, αλλά περιπλέχθηκε και στο διεθνή ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων, στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου.

Τόσο στο διεθνές σύστημα, όσο και στο πλαίσιο του NATO, η Τουρκία από το 1964 και μετά απέκτησε στρατηγική υπεραξία έναντι της Ελλάδος, στη νοτιοανατολική Μεσόγειο, βοηθούμενη από τη γεωστρατηγική της θέση, την αποχώρηση της Γαλλίας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO, τους αραβοϊσραηλινούς πολέμους κλπ. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τη φιλοτουρκική στάση που ακολουθήθηκε από τις ΗΠΑ, ιδιαίτερα στην αντιμετώπιση της εισβολής, αλλά και από την επιτυχία του ανοίγματος της Άγκυρας προς τη Μόσχα. Σε αντιδιαστολή, η γεωπολιτική υπεραξία της ελληνικής πλευράς υποχώρησε, ως αποτέλεσμα επιλογών (π.χ. στροφή του Μακαρίου στους Αδέσμευτους και στη

Μόσχα, εξ ου και τα προσωνύμια «κόκκινος παπάς» και «Κούβα της Μεσογείου»), ή πολιτικών γεγονότων (πολιτική αστάθεια 1965-1967, επιβολή δικτατορίας), που οδήγησαν στη διεθνή απομόνωση (ενδεικτικά, η έξωση από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1969 και η χλιαρή αντίδραση της διεθνούς κοινής γνώμης στην εισβολή).

Η ελληνική στρατηγική απέτυχε συνολικά, διότι εκτός από την προαναφερθείσα στο προηγούμενο κεφάλαιο διαχρονική έλλειψη συνέπειας και μακροχρόνιου σχεδιασμού, ανεξαρτήτως εσωτερικών ή εξωτερικών επιδράσεων, έπασχε επίσης από αξιοπιστία, ενώ αποδείχθηκε ανίκανη να υποστηρίξει με τα μέσα, τους τεθέντες αντικειμενικούς σκοπούς. Αυτό διαφάνηκε περίτρανα με την απόσυρση της Μεραρχίας, την απογύμνωση της άμυνας της νήσου και την ανεπιτυχή αντιμετώπιση της εισβολής. Επίσης, εκτός από τα στρατιωτικά, αναδείχθηκε και η ανεπάρκεια των διπλωματικών μέσων, αφού από το 1964 έως το 1974, οι διαπραγματεύσεις απέτυχαν. Επιπροσθέτως, δεν επέδειξε αντοχή σε σφάλματα και δεν εκμεταλλεύτηκε τις παρουσιαζόμενες ευκαιρίες, όπως τα Σχέδια Άτσεσον ή την στρατιωτική ισχύ που προσέδιδε η ύπαρξη της Μεραρχίας στη νήσο.

Ως εκ τούτου, αποδεικνύεται για μία ακόμη φορά ότι, η στρατηγική που έχει σαν κύριο πυλώνα στήριξης την επίκληση του διεθνούς δικαίου και τη χρησιμοποίηση των διεθνών οργανισμών για την επιβολή αυτού στις διακρατικές σχέσεις, χωρίς την αναγκαία προβολή ισχύος, στη βάση του ρεαλισμού και στο πλαίσιο εξυπηρέτησης των εθνικών συμφερόντων, είναι πιθανότατα καταδικασμένη σε αποτυχία.

Στον αντίποδα, η τουρκική στρατηγική στην Κύπρο, όπως είχε χαραχθεί το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1950, μέσω του σχεδίου «Νιχάτ Ερίμ» και την πρόβλεψη για εξασφάλιση των προϋποθέσεων επιτυχίας, με τις συνθήκες ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας (δικαίωμα επέμβασης, ύπαρξη στρατευμάτων υπό την ΤΟΥΡΔΥΚ), παρέμεινε αναλλοίωτη στο διάβα του χρόνου, μη επηρεαζόμενη από κυβερνητικές αλλαγές ή πρόσκαιρες δυσκολίες, όπως οι παρεμβάσεις του 1964 και 1967, από τις δύο υπερδυνάμεις. Αντί αυτού, εκμεταλλεύτηκε πλήρως και επιτυχώς τις παρουσιαζόμενες ευκαιρίες, λαμβάνοντας υπόψη την ευνοϊκή

κατάσταση στο διεθνές περιβάλλον. Με την κατάλληλη στρατιωτική προετοιμασία και εκμεταλλεζόμενη τα λάθη και τις αδυναμίες της ελληνικής πλευράς (διεθνής απονομιμοποίηση δικτατορικών κυβερνήσεων, εμφύλιες διαμάχες κλπ), δημιούργησε τετελεσμένα επί του εδάφους της Κύπρου και κατάφερε να αλλάξει το υφιστάμενο status quo στην Κύπρο, προς όφελος των συμφερόντων της και σύμφωνα με τη χαραχθείσα στρατηγική.¹⁷⁶

Τόσο η στρατηγική της Ελλάδος, όσο και αυτή της Κυπριακής Δημοκρατίας έπασχαν από, έλλειψη συντονισμού, όπως π.χ. η ανεπιτυχής προσπάθεια επιβολής του «εθνικού κέντρου», ασυνεννοησία Αθήνας – Λευκωσίας, αλλά και από αμοιβαία δυσπιστία και καχυποψία, απότοκος γεγονότων, όπως απόπειρες δολοφονίας, δράση ΕΟΚΑ-Β' υπό τον Γρίβα και ελλαδιτών αξκών εναντίον του Μακαρίου. Εξίσου σοβαρή επίσης ήταν, η διαφορά στην ίδια την ουσία της στρατηγικής εκατέρωθεν, αφού ενώ στην Ελλάδα μιλούσαν για «Ένωση», ο Μακάριος ως πρόεδρος της Κύπρου που είχε εν τω μεταξύ περάσει στα ελληνικά χέρια, επιθυμούσε την ανεξαρτησία και δεν βιάζονταν. Αυτό, σε συνδυασμό με τις πολιτικές εξελίξεις, οδήγησε στον διχασμό του λαού στην Κύπρο, δηλαδή στους «Μακαριακούς – Ανεξαρτησιακούς» και στους «Γριβικούς – Ενωτικούς». Κατόπιν τούτου, το πραξικόπημα και η εισβολή, ήρθαν περίπου σαν φυσικό επακόλουθο των λανθασμένων επιλογών όλων των πρωταγωνιστών της υπόθεσης.

Επίσης, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, από ελληνικής πλευράς, πέραν των άλλων, υπήρξε μια διαχρονική ανικανότητα ορθής εκτίμησης και αξιολόγησης της στρατηγικής του αντιπάλου. Δεν μελετήθηκαν σε βάθος και επισταμένα, οι δομές του τουρκικού κράτους, το σύστημα και ο τρόπος λήψεως των αποφάσεων, η διαχρονική στρατηγική κουλτούρα της Τουρκίας, η ψυχολογία και ψυχοσύνθεση της ηγεσίας και του λαού κλπ.¹⁷⁷ Τα παραπάνω δεν δικαιολογούνται για ένα σοβαρό και σύγχρονο δυτικό κράτος, το οποίο μάλιστα οι ιστορικές συνθήκες το έφεραν στη θέση να «συγχρωτίζεται» με αυτόν τον λαό επί αιώνες.

¹⁷⁶ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.225,226

¹⁷⁷ Στο ίδιο, σελ.228

Τελευταίο αλλά όχι έλασσον: η αποτυχία της ελληνικής στρατηγικής στο Κυπριακό, είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο να ηττηθεί η Ελλάδα από την Τουρκία στρατιωτικά, για πρώτη φορά από το 1922, έστω και χωρίς να πολεμήσει ως κράτος, αλλά να απολεσθεί ένα σημαντικό κομμάτι του κυπριακού εδάφους, να αλλάξουν οι συσχετισμοί ισχύος στην περιοχή, να μεταβληθεί η γεωστρατηγική υπεραξία της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή και να της επιτραπεί να οικοδομήσει τη στρατηγική της για τα επόμενα χρόνια εις βάρος των συμφερόντων του ελληνισμού, με την προβολή διεκδικήσεων αυτή τη φορά και στο Αιγαίο.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Στο ίδιο, σελ.216

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1974 – 2016

4.1 Σύντομο ιστορικό υπόβαθρο

Μετά την ήττα του 1974, εκτός από τα γεγονότα στην Κύπρο, το κλίμα ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία επιβαρυνόταν και από την σταδιακή (από τον Νοέμβριο του 1973), τοποθέτηση στο τραπέζι των απαιτήσεων από πλευράς της τελευταίας, όλων σχεδόν των θεμάτων που θα είχαν εφ' εξής να κάνουν με την αναθεώρηση του καθεστώτος στο Αιγαίο (υφαλοκρηπίδα, χωρικά ύδατα, εναέριος χώρος, FIR, αποστρατιωτικοποίηση των νησιών, κλπ). Στην πραγματικότητα, η αρχή των προβλημάτων στο Αιγαίο ανάγεται στις αρχές της δεκαετίας του 1960 και συγκεκριμένα το 1962, όταν η Ελλάδα εξέδωσε άδειες για δοκιμαστικές γεωτρήσεις.¹⁷⁹

Η Τουρκία, αφού «επέλυσε» το πρόβλημα της Κύπρου, άνοιξε δεύτερο μέτωπο για την ελληνική εξωτερική πολιτική, η οποία τώρα είχε να αντιμετωπίσει δύο θέματα: το Αιγαίο και το Κυπριακό. Γενικά, από το 1960 και μετά, βασική επιδίωξή της ήταν η επαναδιαπραγμάτευση και η αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάννης, στην Κύπρο και κυρίως στο Αιγαίο. Προς τούτο, η κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή, από το 1975 και μετά, επέλεξε να διαπραγματευτεί σε διμερές επίπεδο απ' ευθείας με την Τουρκία, στη βάση της επίλυσης των διαφορών με βάση το διεθνές δίκαιο.¹⁸⁰ Παράλληλα, εντατικοποιήθηκαν οι προσπάθειες ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ, γεγονός που κατέστη δυνατό το 1981. Οι διαπραγματεύσεις Ελλάδος – Τουρκίας δεν οδήγησαν σε επίλυση κάποιας διαφοράς, κυρίως εξαιτίας της τουρκικής αδιαλλαξίας. Από το 1981 μέχρι και το 1996, η παραπάνω πολιτική ανατράπηκε και διεκόπησαν οι διμερείς διαπραγματεύσεις στη λογική του «δεν

¹⁷⁹ Χρ. Γιαλλουρίδης, *Η ελληνο – τουρκική σύγκρουση*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2001), σελ. 218

¹⁸⁰ Χ. Ροζάκης, «Το Διεθνές Δίκαιο και η Λειτουργία του στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις (1974-2004)», στο *30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, 1974-2004*, Επιμέλεια: Κ. Αρβανιτόπουλος, Μ. Κοππά, (Αθήνα: Λιβάνης, 2005), σελ.157

ζητούμε τίποτε, δεν παραχωρούμε τίποτε».¹⁸¹ Η μόνη αναγνωρισμένη από ελληνικής πλευράς διαφορά ήταν αυτή της υφαλοκρηπίδας, η οποία έπρεπε να λυθεί με βάση το διεθνές δίκαιο και την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο.

Από το 1974 έως και το 1996, σημειώθηκαν τρεις μείζονες κρίσεις μεταξύ Ελλάδος – Τουρκίας στο Αιγαίο, το 1976, το 1987 και το 1996 στα Ίμια. Όλες οι εν λόγω κρίσεις, οδήγησαν σε σοβαρή κλιμάκωση της έντασης και η πολεμική αναμέτρηση μεταξύ των δύο χωρών αποφεύχθηκε με διπλωματικά μέσα. Ιδιαίτερως για τις δύο τελευταίες κρίσεις, αυτή του 1987 αντιμετωπίστηκε με επιτυχία και χωρίς να υποστούν βλάβη, η αξιοπιστία και τα κυριαρχικά δικαιώματα της χώρας.¹⁸² Αντιθέτως, η αντιμετώπιση της κρίσης των Ιμίων ήταν προβληματική και ανεπιτυχής.¹⁸³ Από τότε στον κατάλογο των απαιτήσεων της Τουρκίας προστέθηκε και η θεωρία των «Γκρίζων Ζωνών».

Μετά το 1996 και ιδιαίτερα από το 1999, η στάση της Ελλάδος σχετικά με την ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας αλλάζει. Τώρα πλέον στο πλαίσιο μιας συγκροτημένης στρατηγικής,¹⁸⁴ η χώρα αποσυνδέει την συναίνεσή της σε οτιδήποτε αφορούσε στις σχέσεις Τουρκίας – ΕΕ, με τα προβλήματα στο Αιγαίο και στο Κυπριακό και μεταφέρει αυτά στο εσωτερικό της ίδιας της Ένωσης. Αυτό έγινε με την υποστήριξη από τη χώρα μας της μελλοντικής ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, παράλληλα με την προσπάθεια αποσύνδεσης της ένταξης της Κύπρου με την επίλυση του Κυπριακού. Στη Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι τον Δεκέμβριο του 1999, ελήφθησαν οι σχετικές αποφάσεις. Έτσι, η Ελλάδα πέτυχε αφενός να προωθήσει χωρίς προσκόμματα την κυπριακή υποψηφιότητα, η οποία τελικά στέφθηκε από επιτυχία με την ένταξη της Κύπρου επίσημα στην ΕΕ, την 1^η Μαΐου 2004 και αφετέρου να πάψει να αποτελεί το άλλοθι, που βόλευε τις χώρες της ΕΕ που δεν επιθυμούσαν την ένταξη της Τουρκίας. Επίσης, στο πλαίσιο των ανωτέρω και με την αμέριστη υποστήριξη των ΗΠΑ, ξεκίνησαν τον Δεκέμβριο του 2004 οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Τουρκίας με την ΕΕ, χωρίς η πρώτη να υποχωρήσει σε οτιδήποτε, τόσο στο Κυπριακό, όσο και στα ελληνοτουρκικά.

¹⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 157

¹⁸² Χρ. Γιαλλουρίδης, *Η ελληνο – τουρκική σύγκρουση*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2001), σελ. 290

¹⁸³ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 477-479

¹⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 534

Έκτοτε η διαδικασία των διαπραγματεύσεων κύλησε με αργούς ρυθμούς, ενώ στην παρούσα φάση έχουν ουσιαστικά παγώσει.

Σε ότι αφορά στην αμυντική διάσταση του θέματος, είχαμε τον προσανατολισμό της ελληνικής αμυντικής προσπάθειας από τον από «βορρά κίνδυνο» στον «εξ ανατολών κίνδυνο», όπως αυτός μεταφράζονταν από τις ενέργειες της Τουρκίας στην Κύπρο και κατόπιν στο Αιγαίο. Εξάλλου, η σειρά των γεγονότων αποδεικνυε, τη λογική της στρατηγικής της Τουρκίας, η οποία βασιζόταν στην ασφάλεια, που υποτίθεται ότι απειλούνταν από την «ελληνική περικύκλωσή της στην Κύπρο και στο Αιγαίο».

Πέρα όμως από τα προβλήματα στο Αιγαίο, η Ελλάδα είχε από το 1974 και μετά να αντιμετωπίσει από κοινού με την Κυπριακή Δημοκρατία και τα τετελεσμένα της εισβολής. Αυτή άλλαξε συντριπτικά υπέρ της Τουρκίας, το ισοζύγιο ισχύος στο νησί, ενώ σημαντικοί παράγοντες αποτελούσαν επίσης, η κατοχή του 37% περίπου του εδάφους της Κύπρου και η συνεχής αίσθηση απειλής που προέρχονταν από την παρουσία του πολυάριθμου τουρκικού στρατού.

Στην ίδια την Κύπρο, αναδύθηκε πιεστικά το πρόβλημα των προσφύγων και γενικά της διαχείρισης των συνεπειών της εισβολής και κατοχής του κυπριακού εδάφους. Λόγω των νέων στρατιωτικών δεδομένων στο νησί, επιλέχθηκε η διπλωματική οδός επίλυσης του προβλήματος. Έτσι ξεκίνησε η πορεία διεθνοποίησής του, πρωτίστως στον ΟΗΕ, αλλά και σε άλλους οργανισμούς και χώρες (π.χ. ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, δυτικές χώρες κλπ), η οποία όμως αποδείχθηκε ανεπιτυχής. Παράλληλα και κάτω από την πίεση της Δύσης, ξεκίνησαν και διακοινοτικές συνομιλίες, κάτι που επεδίωκε και η Τουρκία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ανατραπεί η λογική της διεθνοποίησης, ανάγοντας ένα θέμα παραβίασης του διεθνούς δικαίου με την παράνομη εισβολή και κατοχή εδάφους ενός ανεξάρτητου κράτους, σε διαφορά μεταξύ δύο κοινοτήτων. Επίσης, σημειολογικά φαίνονταν ότι ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας υποβιβάζονταν σε ηγέτη της ελληνοκυπριακής πλευράς, απέναντι στον αντίστοιχο της τουρκοκυπριακής.

Στη βάση των προαναφερθέντων διακοινοτικών συνομιλιών, διεξήχθησαν δύο συναντήσεις, υπό την αιγίδα του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, οι οποίες κατέληξαν στις γνωστές ως «Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου»¹⁸⁵, μεταξύ Μακαρίου – Ντενκτάς το 1977 και Κυπριανού – Ντενκτάς το 1979 (ο Μακάριος επέστρεψε στο νησί τον Δεκέμβριο του 1974 και απεβίωσε τον Αύγουστο του 1977). Στην πρώτη συνάντηση, συμφωνήθηκαν οι «κατευθυντήριες γραμμές» για το μελλοντικό καθεστώς της Κύπρου με την πιο σημαντική από αυτές να αναφέρεται στο ότι η Κύπρος θα αποτελούσε μια ανεξάρτητη και αδέσμευτη «δικοινοτική, ομοσπονδιακή δημοκρατία».¹⁸⁶ Τα λοιπά θέματα αφορούσαν στις προϋποθέσεις για τη συζήτηση επί του εδαφικού, στα θέματα αρχών όπως η ελευθερία διακίνησης, εγκατάστασης κλπ και τέλος στις γενικές γραμμές σχετικά με τις αρμοδιότητες της κεντρικής ομοσπονδιακής κυβέρνησης.¹⁸⁷ Κρίσιμα σημεία στην ανωτέρω συμφωνία, ήταν αφενός ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά αποδέχονταν την «ομοσπονδία» ως κρατική δομή και αφετέρου είχε αποφευχθεί να αναφερθεί ο όρος της «διζωνικότητας» που παρέπεμπε σε εδαφικό διαχωρισμό. Στη δεύτερη συμφωνία, αποφασίσθηκε η επανάληψη των συνομιλιών σε συγκεκριμένη ημερομηνία, επαναεπιβεβαιώθηκαν οι κατευθυντήριες γραμμές της προηγούμενης συμφωνίας «Μακαρίου – Ντενκτάς» και δόθηκε προτεραιότητα στην επίτευξη συμφωνίας για την επανεγκατάσταση του πληθυσμού στα Βαρώσια. Στις συνομιλίες που ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια, προστέθηκε δια της «διολισθήσεως» και η διάσταση της «διζωνικότητας».¹⁸⁸

Έτσι, η ελληνοκυπριακή πλευρά υποχώρησε χωρίς ανταλλάγματα από τις βασικές της θέσεις, που ήταν η διάρθρωση του κράτους με βάση τα προβλεπόμενα στις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου και πλέον επισήμως από το 1992, συζητούσε για «διζωνική - δικοινοτική ομοσπονδία». Έκτοτε, η παραπάνω πρόταση/λύση υιοθετήθηκε και από τον ΟΗΕ, καθώς και από τη διεθνή κοινότητα, ενώ οι Συμφωνίες οι οποίες αποτέλεσαν το καθοδηγητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο

¹⁸⁵ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.237

¹⁸⁶ . Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 356,357

¹⁸⁷ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, ό.π. σελ. 238

¹⁸⁸ Στο ίδιο, σελ. 249

κινήθηκαν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο μερών μέχρι σήμερα, μπορούν να χαρακτηριστούν ως «*κορυφαία λάθη της ελληνικής πλευράς*».¹⁸⁹

Οι Τούρκοι, όχι μόνο δεν τήρησαν τις ανωτέρω Συμφωνίες αλλά προηγουμένως, στις 13 Φεβ 75 και ενώ είχαν αρχίσει οι συνομιλίες, εγκαθίδρυσαν το «Τουρκικό Ομόσπονδο Κράτος της Κύπρου», ως ουσιαστική μετεξέλιξη της «Προσωρινής Τουρκοκυπριακής Διοικήσεως» του 1967. Στις 15 Νοε 83, ο Ντενκτάς προχώρησε σε μονομερή ανακήρυξη της αποκαλούμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου (ΤΔΒΚ)», η οποία έκτοτε αναγνωρίστηκε μόνο από την Τουρκία, ενώ δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία ως ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος.¹⁹⁰

Πρέπει να επισημανθεί, ότι κατά την κρίσιμη χρονική περίοδο του δευτέρου μισού της δεκαετίας του 1970 και ιδιαίτερα από το 1977 και μετά, η Τουρκία λόγω του εμπάργκο όπλων που της είχε επιβληθεί από την Ουάσιγκτον τον Φεβρουάριο του 1975, εξαιτίας της εισβολής και της χρήσης αμερικανικών όπλων, βρέθηκε σε κατάσταση οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής διάλυσης και γενικά στα όρια της κατάρρευσης. Επίσης εκείνη την εποχή, η Ελλάδα υπερείχε στους στρατηγικούς δείκτες έναντι της Τουρκίας, όχι μόνο λόγω της εσωτερικής κατάστασης της τελευταίας αλλά και γιατί το διεθνές περιβάλλον την ευνοούσε για την ανάληψη πρωτοβουλιών εξυπηρέτησης της εθνικής στρατηγικής τόσο στην Κύπρο, όσο και στο Αιγαίο. Και αυτό γιατί στις ΗΠΑ, είχε εκλεγεί πρόεδρος ο Κάρτερ, ο οποίος είχε υποσχεθεί να συμβάλει στη δίκαιη λύση του Κυπριακού, ενώ το ΝΑΤΟ επείγονταν να αποκαταστήσει τη συνοχή στη νοτιοανατολική πτέρυγά του, ιδίως μετά την εισβολή της Σοβ. Ένωσης στο Αφγανιστάν και την πτώση του Σάχη στο Ιράν.¹⁹¹

Παρόλα αυτά, αντί Αθήνα και Λευκωσία να προβούν σε μια στρατηγική κλιμάκωση των πιέσεων προς την Τουρκία για αποχώρηση των στρατευμάτων και την επιστροφή του status quo ante στην Κύπρο, παράλληλα με την επιδίωξη εξεύρεσης βιώσιμης λύσης και αποκατάστασης της νομιμότητας, άφησαν την

¹⁸⁹ Α. Συρίγος, ό.π. σελ. 356- 358

¹⁹⁰ Α. Συρίγος, *Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005), σελ. 60-63

¹⁹¹ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη στάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.244-245

ευκαιρία ανεκμετάλλευτη, υποστήριξαν μέσω του ελληνικού λόμπι στην Αμερική την άρση του εμπάργκο στην Τουρκία και «σύρθηκαν» στις δικοινοτικές συνομιλίες χωρίς την εξασφάλιση ανταλλαγμάτων. Από το 1980, με την επικράτηση του στρατιωτικού πραξικοπήματος στην Τουρκία, το σκηνικό άρχισε να αλλάζει, η εν λόγω χώρα άρχισε να σταθεροποιείται, ενώ το Κυπριακό δεν ήταν πλέον κορυφαίο θέμα στη διεθνή πολιτική.¹⁹²

Κατά τη χρονική περίοδο από την εισβολή του 1974 μέχρι και την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, πέρα από τις προαναφερθείσες «Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου» των ετών 1977 και 1979, έλαβαν χώρα στα πλαίσια του ΟΗΕ, τρεις σοβαρές προσπάθειες υπό τη μορφή Σχεδίων. Αυτά ήταν, το Σχέδιο επίλυσης του Γ.Γ Ντε Κουεγιάρ, το οποίο κατατέθηκε σε δύο φάσεις το 1986 και 1989, η «Δέσμη Ιδεών Γκάλι» το 1992 και τελευταίο το Σχέδιο «Ανάν» το 2004. Όλα τα παραπάνω, τα οποία απερρίφθησαν για διάφορους λόγους από τα ενδιαφερόμενα μέρη, βασίζονταν εν πολλοίς στα τετελεσμένα της εισβολής και στη διζωνική – δικοινοτική αντίληψη. Επίσης, δεν αντιμετώπιζαν τα θεμελιώδη ζητήματα της ασφάλειας και των εγγυήσεων, της δημοκρατικής εκπροσώπησης του λαού ως συνόλου, καθώς και της άσκησης της αρχής της πλειοψηφίας στη δομή της ομοσπονδίας. Τελευταίο αλλά όχι έλασσον, η Κυπριακή Δημοκρατία ακυρώνονταν ως υποκείμενο διεθνούς δικαίου, ιδρύοντας ένα νέο κράτος ως συνιστώσα της ομοσπονδίας και νομιμοποιώντας την άλλη συνιστώσα του τουρκοκυπριακού Βορρά, ως κρατική οντότητα.¹⁹³

Μετά την αποτυχία των ανωτέρω διαπραγματεύσεων και με την κυβερνητική αλλαγή σε Ελλάδα και Κύπρο το 1993, αποφασίστηκε η αλλαγή της στρατηγικής και η τοποθέτηση του Κυπριακού πάνω σε νέα βάση. Αυτή είχε να κάνει με την υιοθέτηση του «Δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδος – Κύπρου», το οποίο συνοδεύθηκε από δήλωση του Έλληνα Πρωθυπουργού για «casus belli» σε περίπτωση επίθεσης στην Κύπρο, αποσκοπούσε δε στη σχεδίαση και υλοποίηση της από κοινού αμυντικής σύζευξης και άμυνας έναντι της Τουρκίας, στο πλαίσιο μιας στρατηγικής αποτροπής. Τελικός στόχος θα ήταν, η απαλλαγή από τα κατοχικά στρατεύματα και η αποκατάσταση της διεθνούς νομιμότητας και της

¹⁹² Στο ίδιο, σελ. 219-223

¹⁹³ Στο ίδιο, σελ 262,263

ισορροπίας ισχύος στην περιοχή, μέσω του εξαναγκασμού της Τουρκίας να προβεί σε υποχωρήσεις και να επιλυθεί το Κυπριακό. Η εφαρμογή του εν λόγω Δόγματος, φιλοδοξούσε να αναβαθμίσει γεωπολιτικά τόσο την Ελλάδα, όσο κυρίως την Κύπρο, με σκοπό την ισχυροποίηση της διαπραγματευτικής της θέσης. Σε δεύτερο επίπεδο, το Δόγμα επηρέαζε τη στάση των μελών του NATO, στη βάση μιας εν δυνάμει στρατιωτικής αντιπαράθεσης δύο κρατών – μελών του για το Κυπριακό.¹⁹⁴

Η στρατηγική, με την υιοθέτηση του ανωτέρω Δόγματος, άρχισε να διαφοροποιείται με την κυβερνητική αλλαγή στην Αθήνα το 1996, ενώ σταδιακά από το 1997 οδηγήθηκε στην κατάργηση, με βάση την υιοθέτηση μιας πολιτικής επίλυσης του Κυπριακού μέσα από διαπραγματεύσεις σε διμερές και πολυμερές επίπεδο, την οποία ακολούθησε και η κυπριακή ηγεσία. Είχε προηγηθεί το επεισόδιο των Ιμίων, στο οποίο η ελληνική αποτρεπτική στρατηγική αποδείχθηκε ανεπαρκής και αναξιόπιστη.¹⁹⁵

Τέλος, η είσοδος της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ, την 1^η Μαΐου 2004, αποτέλεσε μεγάλη επιτυχία της ελληνικής διπλωματίας. Επρόκειτο για την κατάληξη μιας προσπάθειας που ξεκίνησε το 1990 με την κατάθεση της αίτησης εντάξεως στην ΕΟΚ και συνεχίσθηκε το 1998, οπότε άρχισαν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις. Κομβικό επίσης σημείο, αποτέλεσε η σύνοδος κορυφής στο Ελσίνκι, τον Δεκέμβριο του 1999. Στην εν λόγω σύνοδο αποφασίστηκε η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, ανεξαρτήτως της πολιτικής επίλυσης του προβλήματος, ενώ η Τουρκία έγινε δεκτή ως υποψήφια για ένταξη χώρα, αλλά χωρίς συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα. Η σύνοδος του Ελσίνκι έδωσε και το έναυσμα για την έναρξη των διαπραγματεύσεων, οι οποίες κατέληξαν στην υποβολή του Σχεδίου «Ανάν» το 2004, το οποίο απερρίφθη με μεγάλη πλειοψηφία από τους Ελληνοκυπρίους σε αντίθεση με τους Τουρκοκύπριους. Κρίνοντας από τα αποτελέσματα στο εθνικό πρόβλημα, κατά τη διάρκεια του διαρρέυσαντος χρονικού διαστήματος από την ένταξη μέχρι σήμερα, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αυτή (η ένταξη) δεν

¹⁹⁴ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη-Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.267-270

¹⁹⁵ Στο ίδιο, σελ. 272-274

συνέβαλε στην επίλυσή του, λαμβάνοντας υπόψη και τις δομικές αδυναμίες της ίδιας της ΕΕ.

Μετά το 2004 και ιδιαίτερα από το 2008, παρατηρείται μια αποστασιοποίηση των ελληνικών κυβερνήσεων από τη διαδικασία επίλυσης του Κυπριακού (μετά από υπόδειξη και της Λευκωσίας), στη βάση της θεώρησης ότι, η Κύπρος έχει τον πρώτο λόγο για το θέμα, σε συνεργασία με το διεθνή παράγοντα, καθώς και της αντίληψης ότι το πρόβλημα αποτελεί «Κυπριακή Ιδιοκτησία», αφήνοντας έτσι την Κύπρο μόνη της απέναντι σε μια ισχυρή και επιθετική Τουρκία.¹⁹⁶

4.2 Η υψηλή στρατηγική της Ελλάδος

4.2.1 Διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος

Το διεθνές περιβάλλον στο οποίο επρόκειτο να κληθεί να δράσει η ελληνική πλευρά, χαρακτηρίστηκε από σημαντικές αλλαγές στο συστημικό και περιφερειακό επίπεδο. Έτσι, στο πρώτο επίπεδο, κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '70, είχαμε την ύφεση στον Ψυχρό Πόλεμο, κατάσταση που έμελε να ανατραπεί τη δεκαετία του '80, με τη δεύτερη φάση, που οδήγησε τελικά στη διάλυση της Σοβ. Ένωσης. Από τη δεκαετία του '90, είχαμε την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ, δεδομένης και της κακής οικονομικής και πολιτικής κατάστασης, στην οποία είχε περιέλθει η Ρωσία. Ιδιαίτερα μετά το 1991 και την επίσημη διάλυση της Σοβ. Ένωσης, επήλθε χάος στην διεθνή πολιτική, καθότι πλέον δεν υφίστατο οι δύο πόλοι εξισορρόπησης του συστήματος.

Στο περιφερειακό επίπεδο, τα κύρια γεγονότα ήταν η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας και οι επακόλουθοι πόλεμοι στη Βοσνία και στο Κόσσοβο, ο πόλεμος του Κόλπου το 1991. Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η Μέση Ανατολή έγινε το πεδίο πολεμικών συγκρούσεων στο πλαίσιο αντιμετώπισης της τρομοκρατίας (εισβολή ΗΠΑ στο Αφγανιστάν και Ιράκ), αλλά και ο χώρος που από το 2011, έλαβε χώρα η «Αραβική Άνοιξη», η οποία συνεχίζεται στη Συρία, εξελισσόμενη σε έναν αιματηρό εμφύλιο πόλεμο.

¹⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 280-282

Αναφορικά με τη στάση των ΗΠΑ και της Βρετανίας στο Κυπριακό, αυτές ανέχθηκαν την τουρκική εισβολή και κατοχή, αναγνωρίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη γεωπολιτική υπεραξία της Τουρκίας για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Γενικά πίεζαν την ελληνική πλευρά για τις διακοινοτικές συνομιλίες υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, ενώ δεν επιθυμούσαν τη διεθνοποίηση του Κυπριακού.

Η Βρετανία αντιμετωπίζει το Κυπριακό «ως εθνοτική σύγκρουση και όχι ως διεθνές πρόβλημα, δηλαδή εισβολής και κατοχής».¹⁹⁷ Μαζί με τις ΗΠΑ και τον Καναδά, υπέβαλαν το κοινό πλαίσιο διακανονισμού το 1978 (Σχέδιο ABC), το οποίο απορρίφθηκε και από τις δύο πλευρές, παρά τις ενδιαφέρουσες πρόνοιες που είχε αναφορικά με την αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων και την παράδοση της Αμμοχώστου. Αν και ήταν το πρώτο σχέδιο που υποβλήθηκε από τη διεθνή κοινότητα, η απόρριψή του πιθανόν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ότι ανήκει στην κατηγορία των λεγόμενων χαμένων ευκαιριών στο Κυπριακό.¹⁹⁸ Γενικά, υποστήριξε όλες τις προσπάθειες του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ και δεν αναγνώρισε την «ΤΔΒΚ». Επίσης ήταν αντίθετη στην είσοδο της Κύπρου στην ΕΕ, χωρίς να έχει λυθεί το Κυπριακό, ενώ στο Σχέδιο «Ανάν» προσπάθησε να εμφανίσει την ελληνοκυπριακή πλευρά ως αδιάλλακτη.

Οι ΗΠΑ, πέραν των ανωτέρω, μετά την εισβολή επέβαλαν εμπάργκο όπλων στην Τουρκία, το οποίο ήταν το 1978 παράλληλα με την υποβολή του Σχεδίου ABC. Η αμερικανική πολιτική στο Κυπριακό βασίστηκε στις εξής αρχές: Πρώτον, στην αναγνώριση των τουρκικών απαιτήσεων αναφορικά με την αυτονομία των Τουρκοκυπρίων και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της Τουρκίας. Δεύτερον, στην αναγνώριση του στρατηγικού ρόλου της τελευταίας. Τρίτον, στην αντίθεση στη διεθνοποίηση και στην εφαρμογή των αποφάσεων του ΟΗΕ. Γενικά, υποστήριξαν τις ενέργειες του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, στο πλαίσιο των κατά καιρούς πρωτοβουλιών επίλυσης του προβλήματος. Κοινή

¹⁹⁷ Α. Ηρακλείδης, *Κυπριακό πρόβλημα: 1947-2004*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2006), σελ. 163

¹⁹⁸ Α. Συρίγος, *Σχέδιο Ανάν, οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005), σελ. 94 -97 και Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.263-264

συνισταμένη τις περισσότερες φορές ήταν η άσκηση πιέσεων προς την ελληνοκυπριακή πλευρά (π.χ. αποδοχή σχεδίου «Ανάν», απόσυρση S-300).

Τέλος, η Τουρκία θεωρεί ότι το Κυπριακό έχει λυθεί με την «ειρηνευτική επιχείρηση», όπως αποκαλεί την εισβολή και ότι η παρουσία του στρατού είναι αναγκαία για την προστασία των Τουρκοκυπρίων από τους Ελληνοκύπριους. Παράλληλα, μετά την εισβολή προχώρησε και σε άλλες κινήσεις οι οποίες βασικά αφορούσαν, στην ολοκλήρωση της μετακινήσεως του τουρκοκυπριακού πληθυσμού στα κατεχόμενα, στην εκδίωξη των Ελληνοκυπρίων από τις ίδιες περιοχές, στην αλλαγή των δημογραφικών δεδομένων στο νησί με την εγκατάσταση εποίκων από την Τουρκία και στην εγκαθίδρυση δομών λειτουργίας της Τουρκοκυπριακής κοινότητας.¹⁹⁹

Όλα τα παραπάνω εντάσσονται στο πλαίσιο εφαρμογής μια στρατηγικής νομιμοποίησης των τετελεσμένων του 1974 με τη χρήση της ισχύος και την επιμονή στο status quo που η ίδια επέβαλε. Έτσι και η δημιουργία του ψευδοκράτους δηλαδή της «Τουρκικής Δημοκρατίας Βορείου Κύπρου» είναι μέσα στα πλαίσια αυτής της στρατηγικής, η οποία στην ουσία υποβοηθείται με τη συνεχή διολίσθηση και προσαρμογή της ελληνικής πλευράς στην αποδοχή της διζωνικής – δικοινοτικής ομοσπονδίας, βασικό κομμάτι της οποίας θα είναι ένα τουρκικό κρατίδιο στο βόρειο τμήμα της νήσου. Το τελευταίο θα αποτελεί τον βασικό μοχλό της Άγκυρας για τη «φιλανδοποίηση»²⁰⁰ της Κυπριακής Δημοκρατίας ως αποτέλεσμα μιας sui generis ομοσπονδοποίησης και την μετατροπή της σε προτεκτοράτο.²⁰¹

Στην εν λόγω πολιτική, βασικός πρωταγωνιστής μέχρι και το 2003, ήταν ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Ραούφ Ντενκτάς, ο οποίος εξήλθε σημαντικά ενισχυμένος από τα γεγονότα, αντιμετωπίζονταν ως εθνικός ήρωας στην Τουρκία, είχε ισχυρές

¹⁹⁹ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 354

²⁰⁰ «Ο όρος "φιλανδοποίηση" αναφέρεται στον ειρηνικό και οικιοθελή εξαναγκασμό της Φιλανδίας με τη λήξη του Β'ΠΠ, για υποταγή και προσαρμογή στη βούληση της συνορεύουσας ισχυρής Σοβ. Ένωσης και ηγεμόνα της ευρύτερης περιοχής. Στη διεθνή πολιτική αφορά σε μία κατάσταση όπου τα κράτη οδηγούνται από φόβο ή εξαναγκάζονται απειλούμενα σε δορυφοροποίηση δηλαδή σε προσαρμογή στην πολιτική βούληση του τοπικού ή περιφερειακού ηγεμόνα». Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.78

²⁰¹ Στο ίδιο, σελ.252-255

διασυνδέσεις με το στρατιωτικό κατεστημένο της γείτονος, ενώ στις διαπραγματεύσεις εμφανίζονταν διαρκώς αδιάλλακτος. Εν τούτοις, αυτό που υποστήριζε ουσιαστικά, ήταν η πολιτική της Τουρκίας στο Κυπριακό και όχι τα συμφέροντα των Τουρκοκυπρίων. Η Τουρκία δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία, πλην όμως η διαδικασία ένταξής της στην ΕΕ, περνάει μέσα από την ελληνική έγκριση. Με την παρουσία των ισχυρών στρατευμάτων στο νησί και με την εν γένει πολιτικής της, επιδιώκει όπως προαναφέρθηκε στην επιβολή μιας μορφής «φιλανδοποίησης» της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως περίτρανα απεδείχθη με την υπόθεση των πυραύλων S-300.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η Τουρκία, από τη φάση της πολιτικο-οικονομικής κατάρρευσης που αντιμετώπισε το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970, πέρασε μετά το πραξικόπημα Εβρέν το 1980, στη φάση της σταθεροποίησης και εδραίωσης της παρουσίας της στην Κύπρο. Συναφώς, η οικονομική της κατάσταση μπορεί να ήταν κακή μέχρι το 2002, δεν έφθασε όμως στο σημείο να απειλήσει τη διεθνή πολιτική της. Τα ανωτέρω, ουδόλως επηρέασαν τη χάραξη και εφαρμογή της υψηλής στρατηγικής της στο Κυπριακό και όχι μόνο, η οποία παρέμεινε σταθερή και συνεπής.

4.2.2 Πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί

Είναι γενικά παραδεκτό ότι η Τουρκία, από το 1974 και μετά, αποτελεί για την Ελλάδα και την Κύπρο την μεγαλύτερη απειλή για την εθνική τους ασφάλεια και κυριαρχία. Κατόπιν τούτου, η Ελλάδα μετά το 1974 προσανατόλισε την στρατηγική της στην αντιμετώπιση του «εξ ανατολών κινδύνου», τόσο στο Αιγαίο όσο και στην Κύπρο. Οι διεκδικήσεις της Τουρκίας στο Αιγαίο είναι άμεσα συνδεδεμένες με το Κυπριακό, καθότι αμφισβήτησε το νομικό καθεστώς του σε συνάρτηση με την εισβολή. Ως εκ τούτου μια λύση στο Αιγαίο, περνάει μέσα από μια λύση στο Κυπριακό.²⁰²

Κατόπιν των παραπάνω, *«το ζωτικότερο εθνικό συμφέρον, που αποτελεί προϋπόθεση για τα υπόλοιπα συμφέροντα του έθνους, είναι η εξασφάλιση της*

²⁰² Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 759

εθνικής κυριαρχίας και η υπεράσπιση του ελληνισμού εκτός των συνόρων του ελληνικού κράτους».²⁰³ Ως εκ τούτου, η Ελλάδα από το 1974 και μετά, εφάρμοσε μια στρατηγική διατήρησης του status quo στο Αιγαίο και ανατροπής των τετελεσμένων και της παρανομίας που είχε συντελεστεί στην Κύπρο.²⁰⁴ Βασικός εθνικός στόχος ήταν η αποτροπή της τουρκικής απειλής, όπως αυτή διαμορφώθηκε τόσο στο Αιγαίο όσο και στην Κύπρο. Οι στόχοι που τέθηκαν στα πλαίσια της αποτρεπτικής στρατηγικής ήταν, η εσωτερική και εξωτερική εξισορρόπηση της απειλής, μέσω της ανάπτυξης επαρκούς αμυντικής ικανότητας στο Αιγαίο, στη Θράκη και στην Κύπρο, αλλά και συμμαχιών μέσω της πολυμερούς διπλωματίας. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται η ένταση των προσπαθειών, το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970, για την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ, γεγονός που κατέστη εφικτό το 1981. Παράλληλα, με την έξοδο της χώρας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO, έγινε προσπάθεια χειραφέτησης της ελληνικής αμυντικής πολιτικής (η εν λόγω κίνηση απεδείχθη τελικά εσφαλμένη και η χώρα επέστρεψε τον Οκτώβριο του 1980).

Όπως προαναφέρθηκε, η κυβερνητική μεταβολή σε Κύπρο και Ελλάδα το 1993, οδήγησε στην επαναχάραξη της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής, μέσω της εξαγγελίας του «Δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδος -Κύπρου», το οποίο όμως δεν μακροημέρευσε, καθώς από το 1997 οδηγήθηκε στην κατάργηση.

Η νέα, από το 1996, πολιτική ηγεσία στην Αθήνα, προώθησε τον σχεδιασμό μια νέας στρατηγικής «προσέγγισης» με την Τουρκία, με βασικό της στοιχείο την υποστήριξη της υποψηφιότητάς της για ένταξη στην ΕΕ. Προς τούτο, με τις αποφάσεις της Συνόδου Κορυφής του Ελσίνκι το 1999, και τη μετέπειτα πρακτική, η ΕΕ ουσιαστικά συνέδεσε την ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας, με την επίλυση του Κυπριακού προβλήματος και την εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών διαφορών.²⁰⁵

²⁰³ Χ. Παπασωτηρίου, « Η ελληνική υψηλή στρατηγική προς τον 21^ο αιώνα», στο *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου*, Επιμέλεια Χρ. Γιαλλουρίδης – Π. Τσάκωνας, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2002), σελ. 186

²⁰⁴ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 753

²⁰⁵ Κ. Υφαντής, « Αναζητώντας επιλογές: στρατηγικές εξισορρόπησης και συστημική πολιτικότητα» στο, *30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*, Επιμέλεια: Κ. Αρβανιτόπουλος – Μ. Κοππά, (Αθήνα: Λιβάνης, 2005), σελ. 437,438

Παρόλα αυτά, η νέα στρατηγική «εξημέρωσης του θηρίου»²⁰⁶, δεν απέτρεψε την Τουρκία από τις διεκδικήσεις της στο Αιγαίο ή στην αλλαγή της πολιτικής της στο Κυπριακό.

Ιδιαίτερα σε σχέση με το Κυπριακό, μετά το 1974, η πρωτοβουλία για την ανάδειξη και την επίλυση του προβλήματος πέρασε στις κυπριακές κυβερνήσεις, με τις ελληνικές να παρέχουν «συμπαράσταση, συνδρομή και συμβουλές». Επομένως, η στρατηγική της χώρας στο Κυπριακό συνίστατο μεν στην επιστροφή στο status quo ante, μέσω της ανατροπής της παράνομης κατάστασης που είχε δημιουργηθεί στο νησί, εκδηλώθηκε όμως περισσότερο σε επίπεδο ρητορικής και χρήσης διπλωματικών μέσων και όχι στο πλαίσιο μιας πιο δυναμικής διεκδίκησης για αποκατάσταση της νομιμότητας.

Λόγω της σοβαρής ανισορροπίας ισχύος, ειδικά αμέσως μετά την εισβολή, η οποία δεν επέτρεπε την ανταπάντηση με στρατιωτικά μέσα, η ελληνική πλευρά επεδίωξε λύση με ειρηνικά μέσα. Έτσι προέκρινε την πολιτική της διεθνοποίησης του Κυπριακού. Παράλληλα προχώρησε και στη διεξαγωγή δικαιοδικών συνομιλιών, κίνηση η οποία ουσιαστικά υπονόμει τη λογική της διεθνοποίησης. Το ενδιαφέρον στην υπόθεση είναι ότι αυτή η υιοθέτηση των δικαιοδικών συνομιλιών, άρχισε με την πάροδο του χρόνου να διολισθαίνει στην αποδοχή αρχικά ως βάσης της δικαιοδικής ομοσπονδίας, για να καταλήξει με την προσθήκη και της διζωνικότητας, η οποία νομιμοποιήθηκε και με ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα αφενός να εξυπηρετεί ουσιαστικά τη στρατηγική της Άγκυρας, για τη δημιουργία νόμιμου κρατιδίου στο βόρειο τμήμα της Κύπρου, αφετέρου να μετατρέπει το πρόβλημα σε ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων και να παραβλέπεται έτσι η ουσία του θέματος που είναι η εισβολή και κατοχή εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας.²⁰⁷

Όπως προαναφέρθηκε, η ιστορική ευκαιρία που παρουσιάσθηκε στην ελληνική πλευρά, με τη σοβαρή οικονομική και πολιτικοκοινωνική κρίση στην

²⁰⁶ Όρος δανεισμένος από το, Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 533

²⁰⁷ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη στάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.255-256

Τουρκία, το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του '70, το επιβληθέν από 3-ετίας εμπάργκο από τις ΗΠΑ, σε συνδυασμό με το ευνοϊκό για τις ελληνικές θέσεις διεθνές περιβάλλον, δεν έγινε κατάλληλα εκμεταλλεύσιμη από την Αθήνα και τη Λευκωσία, με σκοπό την υιοθέτηση μιας πιο δυναμικής στρατηγικής ανατροπής των τετελεσμένων και αποκατάστασης της νομιμότητας στο νησί.

Με την πάροδο του χρόνου, η εντυπωσιακή βελτίωση της οικονομίας, επέτρεψε στην Κυπριακή Δημοκρατία την υποβολή αίτησης ένταξης στην ΕΕ, η οποία ως μέρος μιας ολοκληρωμένης ελληνικής στρατηγικής οδήγησε στην σημαντική στρατηγική κίνηση και επιτυχία, δηλαδή στην ένταξη τον Μάιο του 2004, ανεξάρτητα της επίλυσης του πολιτικού προβλήματος. Παράλληλα, η οικονομική ανάκαμψη επέτρεψε και τον καλύτερο εξοπλισμό της Εθνικής Φρουράς, στο πλαίσιο της, κατά το δυνατό, εξισορρόπησης της τουρκικής απειλής.

Μετά την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ και με το πέρασμα 12 και πλέον χρόνων μπορούμε με ασφάλεια να συνάγουμε ότι οι προσδοκίες που είχαν καλλιεργηθεί, ότι η ένταξη της Κύπρου θα οδηγούσε και στην επίλυση του προβλήματος της εισβολής και κατοχής, φαίνεται ότι διαψεύσθηκαν με υπαιτιότητα κυρίως της Άγκυρας. Σημαντικό ρόλο έπαιξε επίσης και η γνωστή δομική αδυναμία της ΕΕ, η οποία στο πέρασμα του χρόνου από ιδρύσεώς της, δεν κατόρθωσε να επιτύχει την πολιτική ένωση, δεν διαθέτει τους μηχανισμούς μιας κρατικής δομής στην άμυνα και εξωτερική πολιτική, ούτε λειτουργεί ως ένα ενιαίο κράτος, αλλά ως μια ένωση κρατών με επιμέρους συμφέροντα.²⁰⁸

4.2.3 Τα μέσα της υψηλής στρατηγικής

Τα μέσα της ελληνικής υψηλής στρατηγικής, για την εξεταζόμενη χρονική περίοδο, περιλαμβάνουν τη διπλωματία, τη στρατιωτική στρατηγική, την οικονομία και τη διεθνή νομιμοποίηση.

Αναφορικά με τη διπλωματία, όπως προαναφέρθηκε, αυτή βασίσθηκε στην προβολή και διεθνοποίηση του προβλήματος, παράλληλα με τη διεξαγωγή

²⁰⁸ Στο ίδιο, σελ.277-278

διαπραγματεύσεων και διακοινοτικών συνομιλιών, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, γεγονός που συνέβαλε στην αποτυχία επίλυσης του προβλήματος. Ο ΟΗΕ, απέδειξε για ακόμα μία φορά ότι αποτελεί έναν ατελή οργανισμό επίλυσης των διαφορών, όπου επικρατούν τα συμφέροντα των ισχυρών χωρών, ενώ έχει αδυναμία επιβολής του διεθνούς δικαίου. Χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της αδυναμίας, είναι η πληθώρα ψηφισμάτων που εκδόθηκαν από το 1974 μέχρι και το 2005 (89 του Συμβουλίου Ασφαλείας και 12 της Γενικής Συνέλευσης).²⁰⁹ Τα εν λόγω ψηφίσματα, αγνοήθηκαν πλήρως από την Τουρκία, η οποία βασίζεται στην γεωπολιτική και στρατιωτική της υπεροχή, αντιλαμβανόμενη το Κυπριακό με όρους στρατηγικής ασφάλειας στην Ανατ. Μεσόγειο.

Στο πλαίσιο του ΟΗΕ, οι κύριες προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος αποτέλεσαν τα Σημεία της Βιέννης το 1983, η Συμφωνία Πλαίσιο το 1986, οι Ιδέες Ντε Κουεγιάρ το 1989, η Δέσμη Ιδεών Γκάλι το 1992 και τελευταίο το «Σχέδιο Ανάν». Όλα τα ανωτέρω, απορρίφθηκαν από τις δύο πλευρές, για διάφορους λόγους. Ειδικά για το «Σχέδιο Ανάν», αυτό ήταν το πιο ολοκληρωμένο ως προς το περιεχόμενο. Υπήρξε αποτέλεσμα πιέσεων κυρίως των ΗΠΑ, για επίλυση του προβλήματος πριν την είσοδο της Κύπρου στην ΕΕ. Η συντριπτική απόρριψή του από τους Ελληνοκύπριους και η αποδοχή του από τους Τουρκοκύπριους στο δημοψήφισμα της 24^{ης} Απριλίου 2004, ήταν ενδεικτικό στοιχείο των αδυναμιών και των εις βάρος του κυπριακού ελληνισμού και της ίδιας της Κυπριακής Δημοκρατίας προνοιών του. Όμως στα θετικά στοιχεία του ΟΗΕ, συγκαταλέγονται η μη αναγνώριση της «ΤΔΒΚ», καθώς και ότι είναι ο μόνος θεσμός που εδώ και 40 χρόνια ασχολείται με το πρόβλημα.

Αναφορικά με τη στρατιωτική στρατηγική, βασική αποστολή της οποίας είναι η αποτροπή της τουρκικής απειλής, αυτή προσανατολίστηκε αφενός στην ενίσχυση της αποτρεπτικής ικανότητας των ελληνικών δυνάμεων στο νησί και αφετέρου στην αντιμετώπιση του προβλήματος ασφάλειας του ελληνισμού στην Κύπρο, όπως αυτό εκφράστηκε κυρίως με την υιοθέτηση του Δόγματος του «Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδος - Κύπρου» από τον Δεκέμβριο του 1993. Το Δόγμα σήμαινε στην πράξη, τον συντονισμό των σχεδίων και των εξοπλιστικών

²⁰⁹ Στο ίδιο, σελ. 57

προγραμμάτων των δύο κρατών καθώς και την κατασκευή στρατιωτικών υποδομών στην Κύπρο, για την υποδοχή και εξυπηρέτηση των δυνάμεων από την Ελλάδα. Η ατυχής εξέλιξη της αγοράς και εγκατάστασης των ρωσικών αντιαεροπορικών πυραύλων S-300 στην Κύπρο (παραγγέλθηκαν από την κυπριακή κυβέρνηση τον Ιανουάριο του 1997 και τελικά ακυρώθηκε η εγκατάσταση τους στην Κύπρο τον Δεκέμβριο του 1998, κατόπιν διεθνών πιέσεων από ΗΠΑ, Τουρκία και Ισραήλ), αποτέλεσε σοβαρό πλήγμα στην αξιοπιστία του Δόγματος και της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής, ενώ συνέβαλε και στην αποδυνάμωση της διαπραγματευτικής θέσης στο Κυπριακό, καθώς και των γεωστρατηγικών προοπτικών της χώρας στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου.²¹⁰

Η οικονομία, ως ένας από τους πιο σημαντικούς πυλώνες της ελληνικής υψηλής στρατηγικής, αποτελεί και το πιο αδύναμο σημείο της, ιδιαίτερα μετά την οικονομική παρακμή που βιώνει η χώρα, από το 2010 μέχρι και σήμερα. Αυτή η οικονομική υστέρηση και δυσπραγία, συγκρινόμενη με την ραγδαία αναπτυσσόμενη τουρκική οικονομία, (τελευταία βέβαια αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομικά προβλήματα) δημιουργεί σοβαρούς προβληματισμούς και ανησυχία για την ικανότητά της να υποστηρίξει επαρκώς τις άλλες διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής και ιδιαίτερα την υψηλό κόστους στρατιωτική διάστασή της. Σημείο επίσης ενδεικτικό της σημασίας του παράγοντα της οικονομίας, είναι και το ποσοστό του ΑΕΠ, το οποίο δαπανούσαν οι δύο χώρες για την κάλυψη των αμυντικών δαπανών και συγκαταλέγονταν στα υψηλότερα του ΝΑΤΟ. Η μελέτη και σύγκριση των πινάκων στις σελίδες 136-137 της παρούσας, αποδεικνύουν τη σημασία των ανωτέρω.

Τέλος, η Ελλάδα πιστή στις αρχές της διεθνούς νομιμότητας, κατάφερε με την στρατηγική της στο Κυπριακό να αποτρέψει τις προσπάθειες της Τουρκίας να αναγνωρισθεί η «ΤΔΒΚ» και να νομιμοποιήσει τις παράνομες ενέργειες της εισβολής και κατοχής του βόρειου τμήματος του νησιού. Η Κυπριακή Δημοκρατία

²¹⁰ Χρ. Γιαλλουρίδης, *Η ελληνο – τουρκική σύγκρουση*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2001), σελ. 472 και Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.278-279

αναγνωρίζεται ως νόμιμο υποκείμενο του διεθνούς δικαίου, ενώ το «ψευδοκράτος» αποτελεί ουσιαστικά μια «μαύρη τρύπα στο χάρτη». Παρόλα αυτά, ενέργειες όπως το πραξικόπημα και η ήττα του 1974, η κατά καιρούς αντιδυτική ρητορική, ο εγκλωβισμός στην εθνικιστική έξαρση του «Μακεδονικού» τη δεκαετία του '90 και η οικονομική δυσπραγία, αποτέλεσαν παράγοντες που υπονόμισαν στο παρελθόν και δύναται να βλάψουν την αξιοπιστία της ελληνικής στρατηγικής στο μέλλον.

4.2.4 Διεθνής και εσωτερική νομιμοποίηση

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός ότι οι συνομιλίες και γενικά οι διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό, οι οποίες ξεκίνησαν τα αμέσως επόμενα χρόνια από την εισβολή του 1974, υπήρξαν αδιέξοδες και χρονοβόρες με αποτέλεσμα την κόπωση και απογοήτευσης της κοινής γνώμης τόσο στο εσωτερικό όσο κυρίως στο εξωτερικό. Όσο περνούσαν τα χρόνια, αυξάνονταν και η αδιαφορία της κοινής γνώμης στο εξωτερικό, μέχρι που κανένας πλέον πλην του ΟΗΕ να μην ασχολείται με το θέμα (βλ. Σχέδια Ντε Κουεγιάρ, Δέσμη Ιδεών Γκάλι).

Όπως προαναφέρθηκε, το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1970, υπήρξε μια καλή ευκαιρία για την ελληνική πλευρά, ώστε εκμεταλλευόμενη την κατάσταση πολιτικο-κοινωνικής και οικονομικής διάλυσης στην οποία είχε περιέλθει η Τουρκία, να προωθήσει μια πιο επιθετική στρατηγική επίλυσης του Κυπριακού. Το κύρος της χώρας διεθνώς ήταν υψηλό λόγω της αποκατάστασης της Δημοκρατίας, των καλών σχέσεων της ηγεσίας της με ισχυρούς παράγοντες του εξωτερικού, ιδίως της Ευρώπης (βλ. Ντ' Εστέν, Χ. Σμίτ), καθώς και των προσπαθειών που καταβάλλονταν για την ένταξη στην τότε ΕΟΚ. Επίσης και το Κυπριακό ήταν ψηλά στη διεθνή ατζέντα. Αυτή η ιστορική ευκαιρία έμεινε ανεκμετάλλευτη από την ελληνική πολιτική ηγεσία.

Το επόμενο σημείο σταθμός στο Κυπριακό, το οποίο είχε αισθητή επίδραση στην ευρύτερη περιοχή αλλά κυρίως στο ηθικό του ελληνικού και κυπριακού λαού, ήταν η εξαγγελία το 1993, του «Δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου». Αυτό έθετε σε νέες βάσεις τη στρατηγική ασφάλειας και άμυνας της Κυπριακής Δημοκρατίας ενώ αναβάθμιζε τη γεωπολιτική θέση της Ελλάδος στην ευρύτερη

περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, καθώς και τη θέση της Κύπρου τόσο στην περιφέρεια όσο και διεθνώς.

Σημαντικό επίσης γεγονός στον θετικό επηρεασμό της κοινής γνώμης, αποτέλεσε η Σύνοδος Κορυφής του Ελσίνκι το 1999 και οι αποφάσεις που ελήφθησαν για έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Κύπρου στην ΕΕ, με αποσύνδεση αυτών από την επίλυση του πολιτικού προβλήματος. Το Σχέδιο Ανάν, ως απότοκος των αποφάσεων του Ελσίνκι και του ζωηρού ενδιαφέροντος του διεθνή παράγοντα για επίλυση του Κυπριακού, πριν την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, προς εξυπηρέτηση φυσικά των συμφερόντων που εκπροσωπεί, αποτέλεσε γεγονός που έβαλε το Κυπριακό ξανά στο επίκεντρο της διεθνούς πολιτικής. Επίσης επαύξησε το βαθμό ενασχόλησης και υποστήριξης του ελληνικού λαού τόσο στην Ελλάδα όσο κυρίως στην Κύπρο, για εξεύρεση μιας δίκαιης και βιώσιμης λύσης, με τα γνωστά αποτελέσματα του δημοψηφίσματος.

4.3 Αξιολόγηση της υψηλής στρατηγικής

Σε σχέση με το κριτήριο της καταλληλότητας, η ελληνική υψηλή στρατηγική δεν ανταποκρίθηκε επαρκώς, καθόσον κρίνοντας εκ του αποτελέσματος, δεν ανατράπηκαν τα τετελεσμένα της εισβολής και 42 χρόνια μετά, ένα μεγάλο κομμάτι της Κύπρου εξακολουθεί να βρίσκεται υπό κατοχή. Η διεθνοποίηση του θέματος και παράλληλα η έναρξη δικαιοδικών συνομιλιών, επί τη βάση μιας «δικοινοτικής διζωνικής ομοσπονδίας», ενώ η μισή Κύπρος βρίσκεται υπό κατοχή, συνέβαλε στη «διολίσθηση» του θέματος προς τις επιδιώξεις της Τουρκίας, για de facto νομιμοποίηση των τετελεσμένων. Επίσης, είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή αδιαφορία της κοινής γνώμης, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό και την εμπέδωση της αίσθησης ότι αποτελεί ένα «άλυτο πρόβλημα».

Η εξαγγελία του Δόγματος του «Ενιαίου Αμυντικού Χώρου» και η μετέπειτα σταδιακή κατάργησή του, σε συνδυασμό με ατυχή γεγονότα, όπως ο χειρισμός της κρίσης των Ιμίων και η απόσυρση των S-300, έπληξαν την αξιοπιστία της ελληνικής στρατηγικής. Στο εσωτερικό πεδίο, η αποδοχή της Λευκωσίας από την

Αθήνα, ως έχουσα τον πρώτο λόγο στην επίλυση του προβλήματος, συνέβαλε σε γενικές γραμμές στη μείωση των τριβών και της ασυνεννοησίας μεταξύ των δύο πλευρών, αλλά από την άλλη άφησε την Κύπρο μόνη της απέναντι σε μια ισχυρή Τουρκία και δημιούργησε την εντύπωση ότι η ηγέτιδα δύναμη του Ελληνισμού δεν ανέλαβε τις ευθύνες που της αναλογούν.

Αναφορικά με τη στρατηγική σύζευξη των μέσων και στόχων, διαπιστώθηκε για μια ακόμα φορά ότι τα διπλωματικά μέσα επίλυσης του προβλήματος στον ΟΗΕ είναι ανεπαρκή και ότι ο Οργανισμός είναι ατελής στην επίλυση των διεθνών διαφορών. Επίσης, τα στρατιωτικά μέσα και με δεδομένο ότι για 40 και πλέον χρόνια έχει αποτραπεί η κατάληψη εθνικού εδάφους από την Τουρκία καθώς και η σύγκρουση μεταξύ των δύο χωρών, μπορεί να θεωρηθεί ότι λειτούργησαν αποτελεσματικά στην εφαρμογή της υψηλής στρατηγικής. Μεγάλο πρόβλημα αποτελεί η κατάσταση στην οικονομία, η οποία πλήττει τη διεθνή εικόνα της χώρας και δημιουργεί δυσχέρειες στην αξιοπιστία και στην αμυντική αποτροπή της.

4.4 Συμπεράσματα

Μετά τα γεγονότα του 1974, η ελληνική στρατηγική στο Κυπριακό κινήθηκε στη λογική «η Κύπρος αποφασίζει, η Ελλάδα συμπαραστέκεται», αναγνωρίζοντας με αυτό τον τρόπο την πρωτοκαθεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας στον χειρισμό του θέματος. Με αυτό τον τρόπο όμως, η χώρα αποποιήθηκε τις ευθύνες που της αναλογούν ως ηγέτιδα δύναμη του ελληνισμού και άφησε την Κύπρο «μόνη» απέναντι σε μια ισχυρή Τουρκία. Από το 1974 και έπειτα η Ελλάδα έχει να αντιμετωπίσει δύο βασικά μέτωπα στον τομέα της εθνικής ασφάλειας και της αντιμετώπισης της αναθεωρητικής πολιτικής της Τουρκίας: της Κύπρου και του Αιγαίου.

Εγκλωβισμένη στη χρήση κυρίως διπλωματικών μέσων για την επίλυση του Κυπριακού, λόγω της συντριπτικής τουρκικής υπεροχής στη νήσο, η ελληνική πλευρά αποφάσισε τη διεθνοποίηση του ζητήματος. Η αποδοχή όμως παράλληλων διακοινοτικών συνομιλιών, έστω και υπό την αιγίδα του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, υπονόμει ουσιαστικά την διεθνή διάσταση

των προσπαθειών. Όπως αποδείχθηκε για ακόμη μία φορά, ο ΟΗΕ είναι ένας ατελής οργανισμός επίλυσης των διεθνών διαφορών, ο οποίος δεν μπορεί να επιβάλει τις αποφάσεις του. Στους κόλπους του διεθνούς Οργανισμού, δεν κυριαρχεί το διεθνές δίκαιο, αλλά τα συμφέροντα των ισχυρών χωρών.

Σε συνέχεια των ανωτέρω, η αποδοχή και συνέχιση των διακοινοτικών συνομιλιών, με στρατό κατοχής στο νησί, γίνεται εκ των πραγμάτων υπό δυσμενείς και μειονεκτικούς όρους. Επίσης η σταδιακή «διολίσθηση» της διαπραγματευτικής θέσης για επίλυση του θέματος στο πλαίσιο μιας «δικοινοτικής διζωνικής ομοσπονδίας», εάν δεν εξασφαλισθεί με δικλείδες ασφαλείας κατοχύρωσης της Κυπριακής Δημοκρατίας ως υποκείμενο διεθνούς δικαίου, ουσιαστικά εξυπηρετεί τη στρατηγική της Άγκυρας, για αναγνώριση των τετελεσμένων της εισβολής και κατοχής εδάφους του 1974.

Η Τουρκία, θεωρώντας ότι το Κυπριακό επιλύθηκε με την «ειρηνευτική επιχείρηση» του 1974, εδραίωσε τα τετελεσμένα στο νησί με την ανάπτυξη ισχυρών στρατευμάτων, την κατοχή του 37% του κυπριακού εδάφους, τη δημογραφική αλλοίωση με τη μεταφορά εποίκων και με την οργάνωση κρατικών δομών υπό μορφή κράτους «ανδρικόκελου», του λεγόμενου ψευδοκράτους. Βασισμένη στην ισχύ των όπλων, αλλά και εκμεταλλευόμενη της γεωπολιτικής της υπεραξία, παρουσιάζεται αδιάλλακτη στις προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος, επιθυμεί τη διατήρηση του υφιστάμενου status quo και αποβλέπει σε ένα είδος «φιλανδοποίησης» της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Για ακόμη μία φορά, έγινε φανερή η έλλειψη μακροχρόνιου σχεδιασμού, συνέπειας και αξιοπιστίας της ελληνικής στρατηγικής. Τα γεγονότα, της αυτοκατάργησης του «Δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου», με την αλλαγή των κυβερνήσεων, της απόσυρσης και επανεγκατάστασης των πυραύλων S-300 καθώς και της κρίσης των Ιμίων, επέσυραν σοβαρό πλήγμα στην αξιοπιστία της ελληνικής στρατηγικής καθώς και στο διαπραγματευτικό κύρος της χώρας.

Η εκμετάλλευση των ευκαιριών που παρουσιάζονται σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, για την προώθηση της υψηλής στρατηγικής και των εθνικών συμφερόντων, θα πρέπει να είναι από τις βασικές προτεραιότητες των εκάστοτε

κυβερνήσεων. Κατόπιν τούτου, η μη εκμετάλλευση από την ελληνική πολιτική ηγεσία, της ευκαιρίας που παρουσιάστηκε το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του '70, για μια πιο επιθετική προώθηση της στρατηγικής επίλυσης του Κυπριακού, όταν η Τουρκία βρισκόνταν στα πρόθυρα οικονομικής και κοινωνικο–πολιτικής κατάρρευσης, εκτιμάται ότι αποτελεί σφάλμα και έλλειψη ύπαρξης ισχυρών αντανakλαστικών σχεδίασης και υλοποίησης εθνικής στρατηγικής.

Τέλος, φωτεινή και αισιόδοξη εξαίρεση αποτελεί για την ελληνική πλευρά, η κορυφαία επιλογή και σημαντική επιτυχία της ένταξης της Κύπρου στην ΕΕ, δείχνοντας ότι όταν υπάρχει ολοκληρωμένη στρατηγική, συνεννόηση και ομόνοια στον χειρισμό των εθνικών θεμάτων, τότε οδηγούμαστε στην καλύτερη εξυπηρέτηση των συμφερόντων του ελληνισμού. Δυστυχώς όμως, με την παρέλευση 12 και πλέον χρόνων, οι προσδοκίες που ενδεχομένως είχαν καλλιεργηθεί, ότι με την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, θα επιλύονταν και το πρόβλημα της διαίρεσης και κατοχής της νήσου, φαίνεται ότι διαψεύστηκαν, με υπαιτιότητα της Άγκυρας αλλά κυρίως λόγω της δομικής αδυναμίας και ανεπάρκειας της ίδιας της Ένωσης.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου την τελευταία δεκαετία του προηγούμενου αιώνα και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, ο κόσμος εισήλθε σε μια νέα εποχή, την οποία χαρακτηρίζει η ρευστότητα και η μεγαλύτερη ανασφάλεια σε σχέση με την περίοδο πριν το 1991. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η επικρατούσα διπολικότητα στις διεθνείς σχέσεις, με κύριους πρωταγωνιστές τις δύο υπερδυνάμεις και την επιβολή της παγκόσμιας ισορροπίας του τρόμου στο πλαίσιο της πυρηνικής αποτροπής, είχε δημιουργήσει ένα κόσμο πιο προβλέψιμο και ασφαλή, όπου τα κράτη είχαν χωριστεί σε δύο σφαίρες επιρροής, των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης.

Με τη λήξη αυτής της περιόδου και την δημιουργία του μονοπολικού διεθνούς συστήματος υπό την ηγεμονία των ΗΠΑ, δημιουργήθηκε ένα κενό ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή που ήλεγχε η πάλαι ποτέ σοβιετική υπερδύναμη. Το κενό αυτό κληθείσα να το καλύψει η μοναδική εναπομείνασα υπερδύναμη, προέταξε τη στρατηγική της επιβολής και προώθησης παντού των αρχών της δημοκρατίας, της ειρήνης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ελευθερίας, βασισμένων σε ένα πλαίσιο περισσότερο ιδεαλιστικό και λιγότερο ρεαλιστικό. Τα αποτελέσματα της εφαρμογής αυτής της πολιτικής είναι γνωστά, όπως καταμαρτυρούν οι πόλεμοι στα Βαλκάνια, στο Ιράκ, στο Αφγανιστάν αλλά και πιο πρόσφατα η αποτυχία της «Αραβικής άνοιξης», η εμφάνιση του ισλαμικού εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας, η δράση του ISIS και τέλος ο αιματηρός εμφύλιος πόλεμος στη Συρία που μαίνεται για περίπου 6 χρόνια.

Μέσα σε αυτό το σκηνικό, η Κύπρος παρά τα διαχρονικά προβλήματα που αντιμετωπίζει με την Τουρκία λόγω της εισβολής και κατοχής του βόρειου τμήματός της, όχι μόνο διατηρεί αλλά και αναβαθμίζει σημαντικά τη γεωπολιτική της υπεραξία στην ευρύτερη περιοχή, ως ένας παράγοντας σταθερότητας, δημοκρατίας, ασφάλειας, φορέας των αξιών του δυτικού πολιτισμού και μέλος της ΕΕ από το 2004. Από γεωστρατηγικής πλευράς και παρά το γεγονός ότι δεν είναι μέλος του NATO, η αξία της δεν έχει μειωθεί στο ελάχιστο, καθόσον εξακολουθεί να λειτουργεί ως ένα «αβύθιστο αεροπλανοφόρο», για τα συμφέροντα της Δύσης

στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, σε συνδυασμό με την ύπαρξη και λειτουργία των βρετανικών βάσεων και την πρόσφατη ανακάλυψη των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων. Τα ανωτέρω λαμβάνουν χώρα σε μια κρίσιμη εποχή, που κράτη διαλύονται στην εγγύς περιοχή (βλ. Λιβύη και Συρία), ο ισλαμικός εξτρεμισμός και η τρομοκρατία είναι σε έξαρση (βλ. ISIS, Αλ Κάιντα κλπ), ενώ η μεγέθυνση του προσφυγικού προβλήματος, απειλεί την περιφερειακή σταθερότητα και τη συνοχή της ίδιας της ΕΕ.

Ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη στην αναβάθμιση της διεθνούς εικόνας της Κυπριακής Δημοκρατίας και την εξ αυτής βελτίωσης της διαπραγματευτικής της θέσης, αποτέλεσε η ανακάλυψη των ενεργειακών κοιτασμάτων εντός της ΑΟΖ της, στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη στρατηγικής συνεργασίας με την Ελλάδα, το Ισραήλ και την Αίγυπτο όχι μόνο σε θέματα ενέργειας αλλά και στην προώθηση των αμοιβαίων συμφερόντων σε ζητήματα οικονομίας, άμυνας και γενικότερης πολιτικής στην ευρύτερη περιοχή. Όλα τα παραπάνω βεβαίως δεν γίνονται χωρίς την εκτόξευση απειλών από πλευράς Άγκυρας, ιδιαίτερα σε σχέση με τη μη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας ως υποκειμένου διεθνούς δικαίου, τη μη αναγνώριση των δικαιωμάτων της για εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων στην κυπριακή ΑΟΖ, ενώ έχει ήδη επέλθει εδώ και μερικά χρόνια η διάρρηξη των στρατηγικών σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας – Ισραήλ και Αιγύπτου, ως απότοκος της νέο-οθωμανικής πολιτικής του Ερντογάν στη Μέση Ανατολή.

Στον αντίποδα, το 2013, είχαμε την κρίση στο τραπεζικό σύστημα της Κύπρου (μέλος της Ευρωζώνης από το 2008), η οποία είχε ως αποτέλεσμα και την οικονομική κρίση, με την επιβολή εκ μέρους των πιστωτών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΚΤ και ΔΝΤ) του πρωτοφανούς μέτρου της διάσωσης εκ των έσω (bail in), δηλαδή με το κούρεμα των καταθέσεων των ιδιωτών πάνω από 100.000 €. Τον τελευταίο χρόνο, η Κυπριακή Δημοκρατία εξήλθε από το μνημόνιο, έπειτα από τη σχετική επιτυχία του προγράμματος και την ανασυγκρότηση της οικονομίας. Τα παραπάνω, πέραν των σοβαρών επιπτώσεων που είχαν στην κυπριακή οικονομία και πολιτική ζωή, έπληξαν και το διεθνές κύρος της χώρας. Ως εκ τούτου αποδυναμώθηκε και η διαπραγματευτική θέση της Κύπρου τόσο σε

τοπικό και περιφερειακό (βλ. Τουρκία), όσο και στο διεθνές επίπεδο (βλ. ΕΕ).²¹¹ Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι η οικονομία μαζί με την άμυνα είναι από τους πιο σημαντικούς συντελεστές της ισχύος ενός κράτους και έχοντας υπόψη ότι η ισορροπία ισχύος στο νησί καθώς και η αμυντική της ικανότητα ποτέ δεν την ευνόησαν σε σύγκριση με την Τουρκία, γίνεται εύκολα αντιληπτό το μέγεθος της ζημίας που επήλθε με τα προβλήματα στην οικονομία, αλλά και οι ενέργειες που πρέπει να αναληφθούν για την ανόρθωση του διεθνούς κύρους της. Κατόπιν τούτου γίνεται εμφανής η αξία που αποκτά η σωστή και προς το συμφέρον της Κυπριακής Δημοκρατίας εκμετάλλευση των ενεργειακών της πόρων στην ΑΟΖ. Σε πρόσφατη συνέντευξή του ο πρόεδρος της Κύπρου, εκτιμά ότι το φυσικό αέριο θα αποτελέσει κίνητρο για την Τουρκία, για επίτευξη συμφωνίας στις εν εξελίξει διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό.²¹²

Στη χώρα μας, από το τέλος της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα και μέχρι σήμερα, σοβεί μια πολύ σοβαρή οικονομική κρίση, η οποία είχε επιπτώσεις στην κοινωνική και πολιτική ζωή, αναγκάζοντάς την να απευθυνθεί για βοήθεια στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ως εκ τούτου, τέθηκε υπό εξωτερική επιτροπεία προκειμένου να εξέλθει της κρίσης και να ορθοποδήσει οικονομικά. Τα παραπάνω, επηρέασαν όπως είναι φυσικό επί τα χείρω το διεθνές της κύρος και τη διαπραγματευτική της ισχύ, μειώνοντας κατά συνέπεια τις δυνατότητες της χώρας να ασκήσει ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική. Η τελευταία, ουσιαστικά επισκιάστηκε από την οικονομική κρίση, ενώ είναι ορατός ο κίνδυνος να επηρεαστεί και η αμυντική της ικανότητα.²¹³

Στον αντίποδα, η Τουρκία μετά την οικονομική κρίση και προσφυγή στο ΔΝΤ, το 2001, κατάφερε να εξέλθει αυτής και να ισχυροποιηθεί τόσο οικονομικά όσο και πολιτικά, υπό τη διακυβέρνηση Ερντογάν, με αποτέλεσμα να ενδυναμώσει τη γεωπολιτική της υπεραξία σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (είναι ήδη μέλος των G 20). Η στρατηγική της επιδίωξη όμως να καταστεί ισχυρή περιφερειακή δύναμη και να προβάλλει ηγεμονική ισχύ στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης

²¹¹ Χρ. Γιαλλουρίδης – Μερσίλεια Αναστασιάδου, *Διεθνής Πολιτική-Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2016), σελ.303-308, 225, 226

²¹² Αθ. Έλλης, Συνέντευξη Ν. Αναστασιάδη «Η προμήθεια αερίου, κίνητρο για Τουρκία», *εφημερίδα «Η Καθημερινή»*, 25 Δεκ 16, σελ. 12

²¹³ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη), 2015, σελ.799, 800

Ανατολής, στο πλαίσιο της ισλαμικής νέο-οθωμανικής ιδεολογίας των Ερντογάν – Νταβούτογλου, (βλ. εμπλοκή στην Αραβική Άνοιξη, στον πόλεμο της Συρίας και στο Ιράκ κλπ) την έφερε τα τελευταία χρόνια σε σύγκρουση με ισχυρούς παίκτες σε τοπικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (βλ. Ρωσία, Ισραήλ). Παρόλα αυτά το τρέχον έτος 2016, αποκατέστησε τις σχέσεις της με τη Ρωσία και προχώρησε σε κινήσεις ομαλοποίησης αυτών με το Ισραήλ, χωρίς όμως να ελλείπουν οι παραστάσεις καχυποψίας μεταξύ τους. Σε ότι αφορά στις σχέσεις της με την ΕΕ, προσπαθεί να εκμεταλλευθεί την ισχυρή γεωπολιτική της θέση για να αποκομίσει ανταλλάγματα στο κρίσιμο για την πρώτη ζήτηση του προσφυγικού, ενώ οι διαπραγματεύσεις ένταξης έχουν ουσιαστικά παγώσει.

Επίσης, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η Τουρκία είναι μια μεγάλη χώρα, με πληθυσμό 80 εκατομμυρίων κατοίκων και ισχυρό στρατό, με σημαντική γεωπολιτική υπεραξία, στην οποία συνέβαιναν ανέκαθεν εσωτερικές διεργασίες, πολιτική αναταραχή και αστάθεια, λόγω και της έλλειψης δημοκρατικών θεσμών. Τον τελευταίο ιδιαίτερα χρόνο, αυτά τα φαινόμενα οξύνθηκαν, αντιμετωπίζοντας σοβαρά προβλήματα στο εσωτερικό, επικουρούμενα από τα αποτελέσματα της εμπλοκής της στον εμφύλιο στη Συρία, τη συνεχιζόμενη εμπόλεμη κατάσταση στις κουρδικές περιοχές, την επαπειλούμενη οικονομική κατάρρευση, την έξαρση των τρομοκρατικών επιθέσεων στο έδαφός της και τέλος την εκδήλωση και καταστολή του πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου. Παρόλα αυτά, λόγω της θέσης της, εκτιμάται ότι θα εξακολουθήσει να είναι μια χώρα με υψηλή γεωπολιτική υπεραξία.

Σε ότι αφορά στο Κυπριακό, τον Φεβρουάριο του 2014 ξεκίνησαν διμερείς διαπραγματεύσεις, κατόπιν του κοινού ανακοινωθέντος μεταξύ του Ν. Αναστασιάδη και Ντ. Έρογλου, με το οποίο καθορίζονταν το γενικό πλαίσιο των συνομιλιών. Αυτές οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονται μέχρι σήμερα, με τις τελευταίες εξελίξεις να έχουν να παρουσιάσουν δύο σημαντικά γεγονότα. Το πρώτο, αφορά στο ναυάγιο των συνομιλιών που έλαβαν χώρα στις 20 και 21 Νοεμβρίου του τρέχοντος έτους στο Μον Πελεράν της Ελβετίας, μεταξύ του Κύπριου Προέδρου Ν. Αναστασιάδη και του Τουρκοκύπριου ηγέτη Μ. Ακιντζί, το οποίο είχε να κάνει με διαφωνίες επί των κριτηρίων του εδαφικού.²¹⁴ Το δεύτερο

²¹⁴ <http://www.kathimerini.gr/884562/article/epikairothta/politikh/kypriako-nayagio-stis-synomilies-sto-mon-peleren---apoklish-sto-edafiko/22/11/16>

και πιο σημαντικό γεγονός είναι, η συμφωνία που επήλθε μερικές ημέρες αργότερα και η ανακοίνωση από τα Ηνωμένα Έθνη, για την πραγματοποίηση πολυμερούς διασκέψεως για το Κυπριακό, την 12 Ιανουαρίου 2017, στη Γενεύη. Η εν λόγω συμφωνία προβλέπει την εντατικοποίηση των συνομιλιών μεταξύ των δύο πλευρών αρχικά σε κυπριακό έδαφος για την επίλυση των εκκρεμών θεμάτων και στη συνέχεια στην Ελβετία, από 09 έως 11 Ιαν 17. Στις 12 Ιανουαρίου θα ακολουθήσει η πολυμερής διάσκεψη, με ανοιχτή ημερομηνία.²¹⁵ Σε αυτή θα συμμετάσχουν, εκτός από τον Κύπριο πρόεδρο και τον ηγέτη των Τουρκοκυπρίων και οι τρεις εγγυήτριες δυνάμεις, ενώ η ΕΕ εμφανίζεται αποφασισμένη να συμμετάσχει στη σύνοδο, κάτι το οποίο επιθυμεί η ελληνική πλευρά και αποτελεί σημείο τριβής με την Τουρκία, που θέλει να διεξαχθεί ως πενταμερής.²¹⁶

Βασικό θέμα της διασκέψεως της 12 Ιαν 17, αποτελεί το ακανθώδες ζήτημα των εγγυήσεων και της ασφάλειας. Η Άγκυρα εμμένει στη θέση για αναθεώρηση και όχι κατάργηση των εγγυήσεων, με παρουσία τουρκικού στρατού και μετά τη λύση.²¹⁷ Στόχος είναι όχι μόνο να διατηρήσει το δικαίωμα επέμβασης που επικαλείται με βάση το Σύνταγμα του 1960, αλλά να νομιμοποιηθεί και για επέμβαση μετά από πρόσκληση της τουρκοκυπριακής συνιστώσας στο κράτος που θα δημιουργηθεί.²¹⁸ Οι βασικές προϋποθέσεις που θέτει η Τουρκία για την επίλυση του Κυπριακού, αναμένεται εκτός από το παραπάνω θέμα να κινηθούν επίσης στους εξής τομείς:²¹⁹ στην γρήγορη λύση με ταυτόχρονη αναθεώρηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, στην εκ περιτροπής προεδρία στην Κύπρο, στα ποσοστά των εδαφών και των Ελληνοκυπρίων που θα επιστρέψουν και τέλος στην εφαρμογή μιας διαδικασίας «πάρε – δώσε» στο Κυπριακό και στα ελληνοτουρκικά.

²¹⁵ *Εφημερίδα «Το Βήμα»*, άρθρο με τίτλο «Καυτός Ιανουάριος στο Κυπριακό», 04 Δεκ 16, σελ. Α16

²¹⁶ Άγγ. Αθανασόπουλος, «Αγκάθι οι εγγυήσεις και η σύνθεση της διάσκεψης», *εφημερίδα «Το Βήμα»*, 18 Δεκ 16, σελ. Α18-Α19

²¹⁷ Αθ. Έλλης, «Το παρασκήνιο της συζήτησης στις Βρυξέλλες», *εφημερίδα «Η Καθημερινή»*, 18 Δεκ 16, σελ. 14

²¹⁸ Άγγ. Συρίγος, «Επτά ερωτήσεις για τις συνθήκες εγγυήσεως και την Κύπρο», *εφημερίδα «Η Καθημερινή»*, 04 Δεκ 16, σελ. 28

²¹⁹ Νίκ. Στέλγιας, «Η Τουρκία προτάσσει πέντε προϋποθέσεις», *εφημερίδα «Η Καθημερινή»*, 04 Δεκ 16, σελ. 14

Από την άλλη η Αθήνα και Λευκωσία, επιθυμούν την κατάργηση του αναχρονιστικού θεσμού των εγγυήσεων και την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από το νησί, απορρίπτοντας την τουρκική θέση για παραμονή ενός μέρους τους σε μία βάση.²²⁰ Βασική επιδίωξη της Αθήνας είναι, η πραγματοποίηση οπωσδήποτε πριν την πολυμερή, μιας διμερούς ελληνοτουρκικής διαβούλευσης για το μείζων θέμα των εγγυήσεων και της ασφάλειας, με σκοπό να εκμαιεύσει από την Τουρκία μια επί της αρχής συμφωνία. Επίσης, δεν επιθυμεί την εμπλοκή των διμερών ελληνοτουρκικών σχέσεων και των τουρκικών διεκδικήσεων στο Αιγαίο και στη Μεσόγειο, στη συζήτηση - διαδικασία της πολυμερούς.²²¹

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, από το 2008 και εντεύθεν παρατηρείται μια αποστασιοποίηση των ελληνικών κυβερνήσεων από τη διαδικασία επίλυσης του Κυπριακού (με υπόδειξη και της Λευκωσίας), αφήνοντας ουσιαστικά μόνο ένα μικρό κράτος σαν την Κυπριακή Δημοκρατία απέναντι σε μια ισχυρή Τουρκία, μη αναλαμβάνοντας τις ιστορικές ευθύνες της ως ηγέτιδα δύναμη του ελληνισμού. Επίσης, δεν πρέπει να ξεχνάμε αυτά που αναφέρει ο «πατέρας» του νεορεαλισμού Kenneth Waltz, ότι «σε συστήματα αυτοβοήθειας οι εξωτερικές πιέσεις ωθούν τα ασθενέστερα μέρη προς άλλα. Τα ασθενέστερα μέρη,, τείνουν να συνασπίζονται για να αντισταθμίσουν την ισχύ των ισχυρότερων»²²² και αναφερόμενος στις ευθύνες της ηγέτιδας δύναμης «Όλα τα έθνη μπορεί να βρίσκονται στην ίδια παγκόσμια βάρκα που μπάζει νερά , αλλά ένα από αυτά έχει τον μεγαλύτερο κουβά, για να βγάλει τα νερά».²²³ Κατόπιν τούτου, για την υπό εξέλιξη πολυμερή διάσκεψη τίθενται δύο ερωτήματα: πρώτον, εάν θα αναλάβει η Ελλάδα τις ευθύνες της ως ηγέτιδα δύναμη του Ελληνισμού και δεύτερον, κατά πόσο είναι εφικτό και δόκιμο να συνεχίζεται να γίνεται διαπραγμάτευση (κάτι που συμβαίνει ήδη από το 1974), με τη μισή σχεδόν Κύπρο να βρίσκεται υπό κατοχή;

Τέλος, η παρούσα δεν έχει σκοπό να προβεί σε προτάσεις και υποδείξεις για τη στρατηγική που πρέπει ακολουθήσει η ελληνική πλευρά στις ακολουθούμενες

²²⁰ Αθ. Έλλης, «Το παρασκήνιο της συζήτησης στις Βρυξέλλες», *εφημερίδα «Η Καθημερινή»*, 18 Δεκ 16, σελ. 14

²²¹ Βασ. Νέδος, «Η Άγκυρα ανεβάζει ένταση και η Αθήνα ανησυχεί», *εφημερίδα «Η Καθημερινή»*, 04 Δεκ 16, σελ. 14

²²² Κ. Waltz, *Θεωρία διεθνούς πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, (Αθήνα: Ποιότητα, 2011), σελ.419

²²³ Στο ίδιο, σελ. 435

διαπραγματεύσεις επίλυσης του μεγάλου εθνικού προβλήματος. Η όποια λύση όμως πρόκειται να συμφωνηθεί, δεν θα πρέπει να στηρίζεται στην ύπαρξη ξένων στρατευμάτων και εγγυητριών δυνάμεων στο νησί, αλλά στη δημιουργία ενός σύγχρονου κράτους δικαίου, δυτικού τύπου, με ισχυρούς δημοκρατικούς θεσμούς, ελευθερία, ισονομία. Ένα κράτος, που θα βασίζεται σε ένα σύνταγμα, το οποίο θα αγκαλιάσει όλος ο λαός ως κτήμα του, όπου ο λαός θα αντιπροσωπεύεται και θα ασκεί κυριαρχία ως σύνολο και όχι ως μέρος ξεχωριστών κοινοτήτων. Βασική προϋπόθεση αποτελεί, η διαφύλαξη της υπόστασης της Κυπριακής Δημοκρατίας ως υποκειμένου διεθνούς δικαίου και η αποφυγή νομιμοποίησης των τετελεσμένων της εισβολής του 1974. Οψόμεθα!

Κωνσταντίνος Γάκης

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Πίνακας 1

«Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί ανάπτυξης του ΑΕΠ»²²⁴

	1960-73	1973-1979	1979-89	1989-94
Ελλάδα	7,7	3,7	1,8	0,7
Τουρκία	5,6	4,5	4,0	3,6

Πίνακας 2

«Συνολικό ΑΕΠ Ελλάδος ως ποσοστό του ΑΕΠ Τουρκίας»²²⁵

1994	2000	2003	2007	2010
52%	56,7%	72,7%	47,1%	41%

Πίνακας 3

«Αμυντικές δαπάνες Ελλάδος Τουρκίας (1988-1996)»²²⁶

(Ως ποσοστό επί του ΑΕΠ)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Ελλάδα	4,2%	3,8%	3,8%	3,5%	3,6%	3,6%	3,4%	3,2%	3,3%
Τουρκία	2,9%	3,1%	3,5%	3,8%	3,9%	3,9%	4,1%	3,9%	4,1%

²²⁴ Χ. Παπασωτηρίου, «Η ελληνική υψηλή στρατηγική προς τον 21^ο αιώνα», στο Χρ. Γιαλλουρίδης – Π. Τσάκωνας, *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου*, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2002), σελ. 181 (ο πίνακας είναι αυτούσιος)

²²⁵ Τα στοιχεία μέχρι το 2003 προέρχονται από Χ. Παπασωτηρίου, *Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2008), σελ.60, ενώ για το 2007 και 2010 σε άρθρο του ίδιου «Η ψαλίδα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας», στο <http://www.kathimerini.gr/457160/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-yalida-meta3y-elladas-kai-toyrkias> (έγινε πρόσβαση την 05 Ιαν 17)

²²⁶ Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), σελ. 430 (ο πίνακας είναι αυτούσιος)

Πίνακας 4

«Αμυντικές δαπάνες Ελλάδος Τουρκίας (1997-2013)»²²⁷

(Σε εκατομμύρια δολάρια)

Έτος	Ελλάδα		Τουρκία	
	σε εκατ.\$	% επί ΑΕΠ	σε εκατ.\$	% επί ΑΕΠ
1997	7.458	3,4	18.553	4,1
1998	8.127	3,5	19.441	3,3
1999	8.505	3,6	21.464	4
2000	8.979	3,6	20.733	3,7
2001	8.781	3,4	19.043	3,7
2002	8.614	3,2	20.261	3,9
2003	7.380	2,6	18.287	3,4
2004	8.114	2,7	16.689	2,8
2005	8.774	2,9	15.799	2,5
2006	9.122	2,9	16.511	2,5
2007	9.115	2,8	15.924	2,3
2008	10.133	3,1	16.142	2,3
2009	11.527	3,3	17.275	2,6
2010	8.859	2,7	16.955	2,4
2011	7.132	2,4	17.181	2,2
2012	6.310	2,3	17.832	2,3
2013	6.177	2,4	18.682	2,3

²²⁷ Στο ίδιο, σελ. 564 (ο πίνακας είναι αυτούσιος)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αβέρωφ Ε. «Ιστορία χαμένων ευκαιριών, (Κυπριακό 1950-1963)», Τόμος Α΄ και Β΄, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1982.
- Αριστοτέλους Α., «Διαχρονικοί Στρατηγικοί Παράγοντες στο Κυπριακό, Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, 1998.
- Βρυώνης Σ. «Ο μηχανισμός της καταστροφής», Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2007.
- Γιαλλουρίδης Χρ., «Η ελληνο – τουρκική σύγκρουση», Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2001.
- Γιαλλουρίδης Χρ. – Τσάκωνας Π., «Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου», Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2002.
- Γιαλλουρίδης Χρ. – Αναστασιάδου Μ., «Διεθνής Πολιτική – Θεωρία και Πράξη: Κύπρος τη υστάτη ώρα», Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2016.
- Θεοφάνους Α., στο «Ευρωπαϊκή Κύπρος, Δυνατότητες - προοπτικές – προβλήματα, ΙΑΑ, 2000.
- Ηρακλείδης Α., «Κυπριακό πρόβλημα: 1947-2004, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2006.
- Κολιόπουλος Κ., «Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα», Αθήνα, Ποιότητα, 2008.
- Κρανιδιώτης Ν., «Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1974», Τόμος 1^{ος} & 2^{ος} Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008.

- Μάζης Ι., «Γεωπολιτική προσέγγιση για ένα νέο Ελληνικό Αμυντικό Δόγμα», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2006.
- Παπασωτηρίου Χ., «Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα», Αθήνα, Ποιότητα, 2008.
- Παπασωτηρίου Χ., «Βυζαντινή υψηλή στρατηγική, 6^{ος} -11^{ος} αιώνας», Αθήνα, Ποιότητα, 2011.
- Παπασωτηρίου Χ., «Η ελληνική υψηλή στρατηγική προς τον 21ο αιώνα», στο συλλογικό Γιαλλουρίδης Χρ. – Τσάκωνας Π. (Επιμ.), «Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου», Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2002.
- Πλατιάς Α., «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη», Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2000.
- Ριζάς, Σ. «Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία», Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2000.
- Ροζάκης Χρ. «Το διεθνές δίκαιο και η λειτουργία του στις ελληνοτουρκικές σχέσεις (1974-2004)», στο συλλογικό Αρβανιτόπουλος Κ., Κοττά Μ. (Επιμ.), «30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής: 1974-2004», Αθήνα, Λιβάνης, 2005.
- Σβολόπουλος Κ., «Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981», Τόμος Β', Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008.
- Συρίγος Α., «Ελληνοτουρκικές σχέσεις», Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2015.
- Συρίγος Α., «Σχέδιο Ανάν: Οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος», Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2005.
- Συρίγος Α., «Η ελληνική μεραρχία στην Κύπρο (1964-68) και ο ρόλος των μεγάλων δυνάμεων», στο συλλογικό Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, Ε.

Χατζηβασιλείου (Επιμ.), «Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο», Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη – Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος, 2013.

- Τερλεξής Π., «Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού, ανατομία ενός λάθους», Αθήνα, Κέδρος, 2004.

- Τσιριγώτης Δ. «Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία», Αθήνα, Ποιότητα, 2010.

- Υφαντής Κ., «Αναζητώντας επιλογές: Στρατηγικές Εξισορρόπησης και συστημική πολικότητα», στο συλλογικό Αρβανιτόπουλος Κ., Κοππά Μ. (Επιμ.), «30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής: 1974-2004», Αθήνα, Λιβάνης, 2005.

- Χατζηαντωνίου Κ., «Δυνατότητες και περιορισμοί για την ανάπτυξη της αμυντική ικανότητας της Κύπρου», ΙΑΑ, 2000.

- Χατζηβασιλείου Ε., «Στρατηγικές του Κυπριακού, Η δεκαετία του 1950», Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2005.

- Χατζηβασιλείου Ε., «Αδυναμίες της ελληνικής ανάλυσης: Το ζήτημα της κυπριακής κρίσης και της τουρκικής εισβολής, Ιούλιος - Αύγουστος 1974», στο συλλογικό Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, Ε. Χατζηβασιλείου (Επιμ.), «Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο», Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη – Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος, 2013.

- Χατζηκωστής Κ., «Έξι προεδρικά πορτραίτα», Θεσσαλονίκη, Γερμανός, 2015.

Ξενόγλωσση

- Platias. G. A & Koliopoulos C. «Thucydides on Strategy: Athenian and Spartan Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today», Athens, Eurasia Publications, 2006.

- Angus Madison, *The world Economy: A Millennial Perspective*, (OECD, 2006), p.217 (accessed in http://www.stat.berkeley.edu/~aldous/157/Papers/world_economy.pdf, 03 Jan 2017)

Έργα μεταφρασμένα στα ελληνικά

- Waltz Kenneth, «Θεωρία διεθνούς πολιτικής», μετ. Κ. Κολιόπουλος, Αθήνα, Ποιότητα, 2011.

Άρθρα σε Εφημερίδες και Διαδικτυακούς τόπους

- Αθανασόπουλος Άγγ., «Αγκάθι οι εγγυήσεις και η σύνθεση της διάσκεψης», *εφημερίδα «Το Βήμα»*, 18 Δεκ 16, σελ. Α18-Α19

- Έλλης Αθ., Συνέντευξη Ν. Αναστασιάδη «Η προμήθεια αερίου, κίνητρο για Τουρκία», *εφημερίδα «Η Καθημερινή»*, 25 Δεκ 16, σελ. 12

- Έλλης Αθ., «Το παρασκήνιο της συζήτησης στις Βρυξέλλες», *εφημερίδα «Η Καθημερινή»*, 18 Δεκ 16, σελ. 14

- Νέδος Βασίλ., «Η Άγκυρα ανεβάζει ένταση και η Αθήνα ανησυχεί», *εφημερίδα «Η Καθημερινή»*, 04 Δεκ 16, σελ. 14

- Νέδος Βασ., Παλαιολόγος Γ., «Οι απόρρητες εκθέσεις της CIA για Αιγαίο, Κύπρο στην "Κ"», στο <http://www.kathimerini.gr/892357/article/epikairothta/politikh/oi-aporrhthes-ekdeseis-ths-cia-gia-aigaio-kypro-sthn-k> (έγινε πρόσβαση την 19 Ιαν 2017)

- Παπαδάκης Μ., Κογεβίνας Μ., Τριχόπουλος Δ., «Ο πληθυσμός της Ελλάδος: Θεωρήσεις – Προοπτικές – Προσανατολισμοί», http://www.nsph.gr/files/017_Grammateia/02_Ekpaideysi/FORUM/Report%20to%20Parliament.pdf (έγινε πρόσβαση την 03 Ιαν 17)

- Παπασωτηρίου Χαρ., «Η ψαλίδα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας», στο <http://www.kathimerini.gr/457160/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-valida-meta3y-elladas-kai-tourkias> (έγινε πρόσβαση την 05 Ιαν 17)

- Συρίγος Αγγ., «Επτά ερωτήσεις για τις συνθήκες εγγυήσεως και την Κύπρο», *εφημερίδα «Η Καθημερινή»*, 04 Δεκ 16, σελ. 28
- Στάμκος Γ., «2060: Το δημογραφικό μέλλον των Βαλκανίων: Οι δημογραφικές εξελίξεις στα Βαλκάνια ως το 2060», *Πίνακας 5*, [http://www.zenithmag.wordpress.com/2013/05/28/2060-to-δημογραφικό-μέλλον-των-βαλκανίων/](http://www.zenithmag.wordpress.com/2013/05/28/2060-to-dημογραφικό-μέλλον-των-βαλκανίων/) (έγινε πρόσβαση την 10 Μαΐου 2016)
- Στέλγας Νικ., «Η Τουρκία προτάσσει πέντε προϋποθέσεις», *εφημερίδα «Η Καθημερινή»*, 04 Δεκ 16, σελ. 14
- *Εφημερίδα «Το Βήμα»*, άρθρο με τίτλο «Καυτός Ιανουάριος στο Κυπριακό», 04 Δεκ 16, σελ. Α16

Διαδικτυακοί τόποι

- <https://www.google.gr>
- <http://www.zenithmag.wordpress.com>
- <http://www.kathimerini.gr>
- <http://www.nsph.gr>
- <http://www.stat.berkeley.edu>
- <https://www.en.wikipedia.org>